

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

**ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
&
ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ**

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

&

ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ

Κείμενα: Γιάννης Ζήσης

Γλωσσική επιμέλεια: Ιωάννα Μουτσοπούλου

Γενική επιμέλεια εντύπου: Αλέξανδρος Μπέλεσης

Copyright: ΜΚΟ «Σόλων για την σύνθεση και τον οικολογικό πολιτισμό στον 21^ο αιώνα»

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦ. 1: ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΕΛ. 5

- 1.1	Ανάπτυξη για την ανάπτυξη	σελ. 5
- 1.2	Το κοινωνικό κόστος	σελ. 8
- 1.3	Το περιβαλλοντικό κόστος	σελ. 8
- 1.4	Η κρίση της ανάπτυξης	σελ. 10
- 1.5	Οικονομία & άνθρωπος	σελ. 11
- 1.6	Τα δικαιώματα του ανθρώπου & το νόημα της οικονομίας	σελ. 12

ΚΕΦ. 2: Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣΣΕΛ. 15

- 2.1	Τι είναι η βιωσιμότητα	σελ. 15
- 2.2	Τι είναι η βιώσιμη ανάπτυξη	σελ. 17
- 2.3	Οι ανθρώπινοι & περιβαλλοντικοί δείκτες της Βιώσιμης Ανάπτυξης	σελ. 21
- 2.4	Εξωτερικές επιδράσεις οικονομικές & επιβαρύνσεις ...	σελ. 29
- 2.5	Υποκειμενικοί & αντικειμενικοί όροι της ποιότητας ζωής	σελ. 36
- 2.6	Τα δίκτυα της κοινής ωφέλειας & το κοινωνικό εισόδημα	σελ. 40
- 2.7	Τα ελεύθερα & τα δημόσια αγαθά	σελ. 42

ΚΕΦ. 3: ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣΣΕΛ. 47

- 3.1	Βιώσιμη ανάπτυξη & ελεύθερος χρόνος	σελ. 47
- 3.2	Ελεύθερος χρόνος & ποιότητα ζωής	σελ. 49
- 3.3	Βιώσιμη κατανάλωση & ποιότητα ζωής	σελ. 50
- 3.4	Ποιότητα υγείας & ποιότητα ζωής	σελ. 50
- 3.5	Κοινωνικό προϊόν & πλεόνασμα	σελ. 52
- 3.6	Δίκτυα μερισμού	σελ. 54
- 3.7	Παιδεία, ποιότητα ζωής & ανάπτυξη	σελ. 57
- 3.8	Οι δημιουργικές δεξιότητες	σελ. 59
- 3.9	Βιώσιμη παραγωγή & κατανάλωση	σελ. 63

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΚΕΦ. 4: ΔΙΚΤΥΑ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ..... ΣΕΛ. 66

- 4.1	Δίκτυα Βιωσιμότητας.....	σελ. 66
- 4.2	Βιώσιμη πόλη.....	σελ. 68
- 4.3	Η βιώσιμη ύπαιθρος	σελ. 69
- 4.4	Η βιώσιμη φύση και η βιοποικιλότητα.....	σελ 72
- 4.5	Η βιώσιμη κοινωνία	σελ. 73
- 4.6	Βιώσιμος πολιτισμός	σελ. 74
- 4.7	Κύκλοι αισθητικής δυναμικής και ποιότητα ζωής.....	σελ 75
- 4.8	Δημοκρατική προοδευτική περιβαλ/ική διακυβέρνηση	σελ 78

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ σελ 103

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1.1 Ανάπτυξη για την ανάπτυξη

Ο άνθρωπος και η κοινωνία του, από την αρχή αντιμετώπισαν τη φύση σαν ζωτικό χώρο και σαν ένα παραγωγικό συντελεστή.

Σ' αυτό συνεισέφεραν οι εργαλειακές επαναστάσεις, - από την προϊστορία μέχρι σήμερα, σαν αποτέλεσμα της κατανόησης της φύσης και της εφευρετικότητας που οδήγησε στην εξέλιξη των μηχανισμών και των μηχανών - και η διαρκής πολιτισμική ανάγκη του ανθρώπου για ευημερία και για ασφάλεια της ζωής.

Αρχικά η σχέση του ανθρώπου με τη φύση ήταν αρμονική και είχε τη γνώριμη ζωική «αθωότητα».

Στη συνέχεια όμως, η σχέση αυτή άρχισε να παίρνει χαρακτηριστικά σχέσης κυριαρχίας και συγκρούσεων για την επέκταση της κυριαρχίας αυτής.

Η εξέλιξη αυτή ήταν ενδογενής στον άνθρωπο, την κοινωνία και τον πολιτισμό ιαθώς αποτελεί μια συνέχεια του μοντέλου της ζωικής κυριαρχίας, στη τροφική αλυσίδα και τον βιοτοπικό έλεγχο των περιοχών.

Η σχέση απέναντι στη φύση συνδέθηκε και με την εσωτερική δυναμική σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων μέσα στην κοινωνία. Γι' αυτό μας μίλησαν από την αρχαιότητα έως σήμερα πολλοί στοχαστές όπως ο Έγκελς ή ο Χορκχάιμερ.

Η βία και η κυριαρχία προς τη φύση έγινε βία μεταξύ των ανθρώπων και παιχνίδι κυριαρχίας στην κοινωνία.

Μαζί με την επινόηση των μηχανών, πριν και μετά από αυτήν, αναπτύχθηκαν και διαμορφώθηκαν θεσμοί μέσα στην κοινωνία όπως η ιδιοκτησία, η δουλεία, οι μορφές της εξουσίας και της εκμετάλλευσης του ανθρώπου και των φυσικών πόρων,

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

που εκβιομηχάνισαν τις ανθρώπινες σχέσεις & την κοινωνική οργάνωση & τις έκαναν «παραγωγικές» σχέσεις.

Σημειώνουμε ότι η ανάπτυξη αποτέλεσε ένα διαρκές ιδεολόγημα όλων των εποχών και των πολιτισμών και μια διαρκή μετάθεση στόχων.

Θεωρητικά απέβλεπε στην ευημερία και την ευτυχία, απέβλεπε στην ασφάλεια της ζωής, αλλά συχνά ο σκοπός χανόταν. Κυριαρχούσε η ανάπτυξη σαν αυτοσκοπός και μέσα από την ανάπτυξη εμφανιζόντουσαν οι αντιφάσεις και χανόταν το νόημα των ανθρώπινων ή προμηθεϊκών δημιουργημάτων.

Η αναπτυξιακή ιδεολογία στηρίζόταν σε τρία βασικά σημεία:

- 1ο . Στην υπόθεση ότι υπάρχει απειρότητα φυσικών πόρων.
- 2ο. Στην υπόθεση της ακόρεστης καταναλωτικής ζήτησης και επιθυμίας των ανθρώπων.
- 3ο. Στην υπόθεση ότι υπάρχει οικονομική στενότητα.

Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να ψάχουμε που υπάρχει αυτή η οικονομική στενότητα αφού δεν υπάρχει στο περιβάλλον.

Ένας τρόπος παραγωγής οικονομικής στενότητας ήταν πάντα μέσα από οικονομικούς θεσμούς και από την ασυνεννοησία των ανθρώπων για την διανομή των πόρων και των προϊόντων όπως και από την κυριαρχία ψευδών «αναγκών» και ακόρεστων επιθυμιών.

Ο ανταγωνισμός και η ανάπτυξη αποτελούν το σχήμα και τον μοχλό της κοινωνικής και οικονομικής εξέλιξης του ανθρώπου.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Μέχρι πολύ πρόσφατα δεν είχαν υπάρξει δυο κρίσιμα ερωτήματα:

A. Το κατά πόσο και αν η φύση έχει άπειρη ανανεωτικότητα και

B. Το κατά πόσο η ανάπτυξη για την ανάπτυξη και η ανταγωνιστικότητα αποτελούν μια στενότητα και μια διακινδύνευση για την ευημερία και τη βιωσιμότητά της. Κατά πόσο δηλαδή βάζουν δικούς τους φραγμούς και υποσκάπτουν έτσι τη βιωσιμότητα, την οικονομική και την περιβαλλοντική.

Οι περιβαλλοντικές κρίσεις του 20ου αιώνα κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αποτέλεσαν το εφαλτήριο συνειδητοποίησης για το ότι: *Η ανάπτυξη για την ανάπτυξη υπονομεύει και υποθηκεύει το μέλλον και δεν αποτελεί δικαίωμά μας, καθώς «έχουμε δανειστεί τον κόσμο από το μέλλον και τις μελλοντικές γενιές», όπως κατ' επανάληψη λέγεται.*

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Το Μικτό Κόστος

(ή το αντίτιμο και οι παράπλευρες απώλειες της ανάπτυξης και του μοντέλου της).

1.2 Το κοινωνικό κόστος

«Κοινωνικό κόστος» έχουμε σαν απόρροια: των συνθηκών παραγωγής, των παραγωγικών σχέσεων και των καταναλωτικών χρήσεων μέσα από το σύστημα του μερισμού στην διαχείριση των πόρων και στη χρήση των προϊόντων και των υπηρεσιών.

Αυτή η μορφή κοινωνικού κόστους είναι συνυφασμένη με το κόστος και τις συνέπειες του συγκεκριμένου κοινωνικού και οικονομικού μας συστήματος.

Υπάρχει όμως και μια δεύτερη όψη κοινωνικού κόστους.

Είναι το κόστος εκείνο που δεν αποτιμάται λογιστικά και που όμως έχει οικονομικές επιπτώσεις για την ζωή, τον τρόπο της ζωής, την κοινωνική ανάπτυξη και την διατήρηση του περιβάλλοντος. Είναι το κόστος που έρχεται ως εξωτερική επίδραση και επιβάρυνση.

Το κοινωνικό κόστος αποτέλεσε κύριο πεδίο για τους πολιτικούς χειρισμούς και ήταν ένα σημείο στο οποίο συχνά επικεντρωνόντουσαν οι νομικές ρυθμίσεις για την οικονομία, την παραγωγική διαδικασία και την κοινή αφέλεια.

1.3 Το περιβαλλοντικό κόστος

Το περιβαλλοντικό κόστος από την αρχαιότητα αποτέλεσε ένα αναγνωρίσιμο κόστος και συνήθως συνοδευόταν με μια δαπάνη, για την κατασκευή ενός έργου εξισορρόπησης των περιβαλλοντικών συνθηκών και προβλημάτων που δημιουργούνται από τη μονομέρεια των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η δημιουργία του αποχετευτικού συστήματος της Ρώμης του Cloacca maxima, για

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

την αντιμετώπιση των προβλημάτων της μόλυνσης και της ρύπανσης των νερών από τα ανθρώπινα απόβλητα και από τα λύματα της Ρώμης καθώς ήταν μια από τις μεγαλύτερες πόλεις της αρχαιότητας.

Το περιβαλλοντικό κόστος υπήρχε από την εποχή που οι άνθρωποι δημιούργησαν μεσαίου και μεγάλου μεγέθους πόλεις καθώς με τη δήλωση της φύσης για πολεμικούς ή άλλους σκοπούς που περιδρισαν τη φέρουσα ικανότητά της.

Το περιβαλλοντικό κόστος στον 20ο αιώνα αναγνωρίζεται με τη μορφή της αρχής ο «ρυπαίνων πληρώνει», από το 1920 όταν ο Pigou πρότεινε για τη διαχείριση του προβλήματος της ρύπανσης στο Λονδίνο την εφαρμογή της αρχής ο «ρυπαίνων πληρώνει».

Η πολιτική οικονομία μέσα από τη νεοκλασική θεώρηση αναγνώρισε το περιβαλλοντικό κόστος ως εξωτερική επιβάρυνση όπως χαρακτηριστικά φαίνεται στο πώς επιδρά, για παράδειγμα, η βιομηχανία απέναντι στη τουριστική ανάπτυξη και στις τουριστικές επιχειρήσεις που γειτνιάζουν μαζί της.

Το περιβαλλοντικό κόστος είναι όμως πιο σύνθετο.

Συνδέεται με το σύνολο της ζωής, με τη δομή και τις λειτουργίες της ζωής, που όμως δεν αποτιμώνται όμως από την αγορά και από την λογιστική τάξη πραγμάτων.

Η λογιστική αδυναμία μας να αποτιμήσουμε τη φύση και η αδιαρετότητά της αλλά ταυτόχρονα και η παραγωγική αλαζονεία που αναδεικνύεται μέσα από τις σύγχρονες τεχνολογικές επιτεύξεις, όπως αυτές της βιοτεχνολογίας, ενισχύουν το πρόβλημα της διαχείρισης του περιβαλλοντικού κόστους.

Σαν αντιστάθμισμα σ' αυτή την περιβαλλοντική αλαζονεία δημιουργούνται νέα εργαλεία για την εσωτερίκευση του περιβαλλοντικού κόστους στην κατεύθυνση του να συμπεριληφθεί κόστος αυτό στις τιμές της αγοράς, ώστε να αναπτυχθεί μέσα από την αγορά ένα σύστημα εκτίμησης των περιβαλλοντικών

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

συνεπειών της παραγωγής και της κατανάλωσης και παράλληλα με την δημιουργία θεσμών πρόληψης και προστασίας.

1.4 Η ιρίση της ανάπτυξης

Στον τομέα της θεωρίας η ιρίση της ανάπτυξης αναδειχθηκε πρώτη φορά από τον Μάλθους, μέσα από την δημογραφική απασιοδοξία και από τα ποσοτικά ζητήματα γύρω από τη φέρουσα ικανότητα για την οικονομική εκμετάλλευση της φύσης.

Ο Μάλθους δεν συμπεριέλαβε μόνο ποιοτικά, αλλά και ποσοτικά ζητήματα που αφορούν τη φέρουσα ικανότητα του οικοσυστήματος.

Πριν όμως από τον Μάλθους, είχαν υπάρξει πολλές ιρίσεις και μεταβολές και πάντα η ανάπτυξη αποδεικνύταν σαν ένας κύκλος συνυφασμένος με στασιμότητα και ιρίση.

Αυτή η θεώρηση ενσωματώθηκε και στους κύκλους Κοντράτιεφ.

Μέχρι τον 20ο αιώνα δεν είχε διαφανεί η θεμελιώδης ιρίση της ανάπτυξης, η ιρίση που συνδέεται:

- 1) με την απαξίωση της φύσης ως ανανεώσιμου οικονομικού πόρου
- 2) με τους συντελεστές της παραγωγής που ήταν:
 - α) η εργασία
 - β) το κεφάλαιο,
 - γ) οι ανθρώπινοι πόροι.

Ακόμα δεν είχε διαφανεί ότι η ανάπτυξη και η αγορά μπορούν να συμβαίνουν – να λειτουργούν και ενάντια στους σκοπούς τους που αφορούν την ποιότητα της ζωής και την ευημερία των ανθρώπων και των κοινωνιών όπως επίσης και ότι οι ίδιοι οι άν-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

θρωποι μπορούν να λειτουργούν παράλογα ενάντια στους σκοπούς τους.

Οι ενδογενείς κρίσεις της ανάπτυξης_έγιναν φανερές κυρίως με το μεγάλο κραχ και την κρίση του '29, αλλά η περιβαλλοντική κρίση της ανάπτυξης άρχισε να γίνεται ορατή στη δεκαετία του '60 -'70 και συγκεφαλαιώθηκε με ένα τρόπο διακηρυκτικό και πεσσιμιστικό στο βιβλίο της Ραχήλ Κάρσον, «Σιωπηλή Άνοιξη».

Έκτοτε η περιβαλλοντική κρίση της ανάπτυξης όλο και πιο πολύ έμπαινε στο στόχαστρο των πολιτικών και της διεπιστημονικής προσέγγισης μεταξύ οικολογικών και οικονομικών επιστημών.

1.5 Οικονομία και Άνθρωπος

Η δημιουργία «συνθηκών αναπτυγμένων οικονομιών», των κεκτημένων δηλαδή της οικονομικής ανάπτυξης, σε συνδυασμό με τα αδιέξοδα και τις αντιφάσεις ξαναέφερε στη συζήτηση τις σχέσεις του ανθρώπου και της κοινωνίας με την οικονομία και τη φύση.

Η οικονομία μέχρι πρόσφατα ήταν αδιαπραγμάτευτο πεδίο καθώς δεν υπήρχε καμία ανάλυση για την αντίφαση μεταξύ μέσων και διακηρυγμένων σκοπών και στόχων.

Η πρώτη αμφισβήτηση ήρθε μέσα από πολιτικές εξελίξεις πριν από εκατονταετίες και στη συνέχεια με την σοσιαλιστική θεωρία και κριτική που αμφισβήτησε την συνάφεια των σκοπών και των μέσων του συστήματος της αγοράς, του ανταγωνισμού και της ιδιοκτησίας, σε σχέση με τον άνθρωπο και την κοινωνία.

Αυτή η αμφισβήτηση ενσωματώθηκε στον πολιτικό διάλογο και την πολιτική πρακτική για την οικονομία.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τα ζητήματα αυτά ανακυλώνονται χωρίς να θέτουν και ουσιαστικούς φραγμούς στο μοντέλο και τους στόχους της οικονομικής ανάπτυξης.

Ο θεμελιώδης αναστοχασμός για τη σχέση ανθρώπου και οικονομίας, μετά από την κρίση του υπαρκτού σοσιαλισμού αλλά και μέσα από το ρυθμιστικό μοντέλο του φιλελευθερισμού, μετατοπίστηκε στην περιβαλλοντική διάσταση και στη θεώρηση των επιπτώσεων των οικονομικών δραστηριοτήτων στο περιβάλλον και την ανθρώπινη υγεία.

1.6. Τα δικαιώματα του ανθρώπου & το νόημα της οικονομίας.

Η κρίση της ανάπτυξης και ο αναστοχασμός των σχέσεων ανθρώπου και οικονομίας συνδέθηκαν με τη θεώρηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως την κοινωνική και την ατομική συμμετοχή του ανθρώπου, στην εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων.

Ήδη από τον 19ο αιώνα ο Τζον Στιούαρτ Μιλλ θέτει το ζήτημα της ποιότητας ζωής και ο Μίσαν στην δεκαετία του '60-'70, μιλάει για το δικαίωμα της ευζωίας ξανά, όπως και για τους δείκτες της βιώσιμης ανάπτυξης.

Καταρχήν, σ' ένα μεγάλο βαθμό, το πεδίο του περιβάλλοντος είναι συνυφασμένο με τα ελεύθερα αγαθά όπως ο αέρας, και σε πολλές περιπτώσεις, όπως συμβαίνει και με το νερό, και βέβαια τα αγαθά που είναι σύνθετα όπως το τοπίο ή και με τα δημόσια αγαθά που λειτουργούν μέσα από τα δίκτυα της κοινής ωφέλειας καθώς τα δημόσια αγαθά αποτελούν εγγυήσεις για το δικαίωμα του καθενός, για την υποστήριξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην πράξη, μέσα στην κοινωνία και το περιβάλλον.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Μέσα στα δικαιώματα του ανθρώπου συμπεριλαμβάνεται και το δικαίωμα της ιδιοκτησίας το οποίο μέσα από τους οικονομικούς θεσμούς μπορεί να προσανατολιστεί με τρόπο επιβλαβή για το περιβάλλον.

Έτσι λοιπόν τα ανθρώπινα δικαιώματα συνδέθηκαν άρρητα με το μοντέλο ανάπτυξης αλλά και με τα αιτήματα για την αλλαγή αυτού του μοντέλου.

Το νόημα της οικονομίας και της ανάπτυξης εκλαμβάνεται σαν ο στόχος της ευημερίας και σαν η εγγύηση για την ασφάλεια της ζωής και της υγείας των ανθρώπων.

Τα δικαιώματα όπως έδειξε ο Τζ. Ρωλς πρέπει να τα δούμε με έναν αμερόληπτο τρόπο.

Δηλαδή δεν πρέπει να τα δούμε μέσα από τη διάσταση του προσωπικού συμφέροντος βραχυχρόνια, αλλά να τα δούμε κατανεμημένα χρονικά στο παρόν και στο μέλλον και όχι να εξαντλήσουμε εμείς το περιβάλλον, για παράδειγμα, και να το στερήσουμε από τους επόμενους.

Ενισχύθηκε μέσα από την περιβαλλοντική θεώρηση των ζητημάτων της ανάπτυξης:

α) η κοινωνική διάσταση του αγαθού της φύσης και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, &

β) ενισχύθηκαν τα όρια στην οικονομική διάσταση των ανθρώπων δικαιωμάτων και χρήσεων ώστε αυτές να μην είναι καταχρηστικές σε βάρος άλλων ανθρώπων, ώστε να μην δημιουργούν εξωτερικές επιβαρύνσεις και αρνητικό κλίμα για τα δικαιώματα των άλλων.

Σε μήκος χρόνου άρχισε να αναπτύσσεται και η αντίληψη θεμελιωδών δικαιωμάτων για τη φύση.

Αυτή η αντίληψη δεν έχει ακόμα αποκτήσει μια συνταγματική ιατοχύρωση, μέσα από διεθνή κείμενα, ή μέσα από εθνικά συντάγματα, αλλά είναι φανερό ότι αυτό το φεύγοντα επηρεάζει την εξέλιξη και την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η οικολογία των δικαιωμάτων είναι μπροστά μας και αποτελεί μια πρόκληση για τον νομικό και κοινωνικό πολιτισμό του μέλλοντος.

Πάνω από τα δικαιώματα άρχισε να διαφαίνεται μια νέα αρχή, η «αρχή της βιωσιμότητας» του κόσμου, του ανθρώπινου πολιτισμού και της φύσης

Είναι μια αρχή χωρίς την οποία τα δικαιώματα θα χάσουν τη μελλοντική τους διάσταση και θα δημιουργήσουν καταστροφικές συγκρούσεις στην ιστορική εξέλιξη των πραγμάτων.

Αυτή η αρχή συνεπάγεται και την αρχή της προστασίας μέσω πρόληψης ως ελαχιστοποίησης του εξελικτικού και αναπτυξιακού ρίσκου.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2. Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

2.1 Τι είναι η βιωσιμότητα.

Στις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα άρχισε να συζητιέται ο όρος «βιωσιμότητα».

Είναι ένας όρος που είναι συνδεδεμένος επίσης με τον όρο «αειφορία», έναν όρο της δασοπονιής επιστήμης, που λέει ότι οι εισροές και οι εκροές της βιομάζας που έχουμε σε ένα δασικό σύστημα πρέπει να είναι ποιοτικά και ποσοτικά ισοσκελισμένες, έτσι ώστε το οικοσύστημα να είναι ανανεώσιμο και βιώσιμο στο χρόνο.

Βιωσιμότητα

Η έννοια της βιωσιμότητας είναι πολύ ευρύτερη:

α) συνδέεται με τη διατήρηση, τη σταθερότητα και τη δυναμική της ανανέωσης ενός οργανισμού και ενός συστήματος.

β) παραπέμπει στο λειτουργικό δυναμικό ενός συστήματος, όπου το περιβάλλον παίζει ένα ρυθμιστικό ρόλο και αποτελεί, με την επίδρασή του, καθοριστικό παράγοντα για την βιωσιμότητα των μερών του.

Παράλληλα το ίδιο το περιβάλλον χαρακτηρίζεται από τη δική του βιωσιμότητα, δείχνοντας πόσο το ζήτημα της βιωσιμότητας είναι ζήτημα πολύπλοκων συστημάτων, σύμφωνα και με την θεωρία των πολύπλοκων ή περίπλοκων συστημάτων.

Η αρχή της βιωσιμότητας έχει δύο ικανότητες:

1) Ο πρώτος ικανός είναι ο **επιστημονικός**, που συνδέεται με τον λειτουργικό προσδιορισμό της έννοιας.

2) Ο δεύτερος ικανός είναι ο **πολιτικός**, που συνδέεται με τις προσεγγίσεις ή τα μέτρα που απαιτούνται για την επίτευξη του στόχου της βιωσιμότητας.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η επιστημονική αποτίμηση της βιωσιμότητας έχει και αυτή τρία πεδία:

(α) Το πρώτο πεδίο είναι το πεδίο της **βιωσιμότητας των έμβιων όντων και των περιβαλλοντικών συστημάτων.**

(β) Το δεύτερο πεδίο της βιωσιμότητας είναι το πεδίο **βιωσιμότητας των ανθρωπογενών συστημάτων.**

(γ) Το τρίτο πεδίο βιωσιμότητας είναι το πεδίο της **οικονομικής βιωσιμότητας** ή της βιωσιμότητας στο πεδίο της οικονομίας και της αγοράς, με τους όρους του ανταγωνισμού και των ρυθμιστικών κανόνων της.

Το πρώτο πεδίο βιωσιμότητας αναφέρεται στην βιωσιμότητα με τους όρους της φύσης. Αυτή η βιωσιμότητα ρυθμίζεται από:

- i.- εσωτερικούς παράγοντες μέσα στη φύση, αλλά και από
- ii.- εξωτερικούς, όπως είναι η τεχνολογική παρέμβαση του ανθρώπου σ' αυτήν.

Επίσης η βιωσιμότητα είναι αφενός μεν *ενδογενής* και αφετέρου *περιβαλλοντική*.

1. Οι ενδογενείς παράγοντες της βιωσιμότητας συνδέονται με το εσωτερικό περιβάλλον ενός έμβιου όντος ή ενός συστήματος,

2. οι περιβαλλοντικοί παράγοντες συνδέονται με την συμβιωτικότητά του και με την περιβαλλοντική δυναμική του οργανισμού του συστήματος.

Η βιωσιμότητα, τόσο η ενδογενής όσο και η περιβαλλοντική, επηρεάζεται καθολικά και καθοριστικά από την δυναμική:

- α) της εσωτερικής καινοτομίας και
- β) της περιβαλλοντικής καινοτομίας.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η καινοτομία αυτή συνδέεται και με την εσωτερική ικανότητα και δυναμική, αλλά συνδέεται επίσης με την συμβιωτικότητα και την αξιοποίηση των περιβαλλοντικών συνθηκών και ευκαιριών.

Αντίστοιχα οι ίδιοι παραγόντες διέπουν και τη βιωσιμότητα των ανθρωπογενών συστημάτων, του κοινωνικού συνόλου κ.ο.κ.

Με τον ίδιο τρόπο προσδιορίζεται βέβαια η βιωσιμότητα στο οικονομικό πεδίο, στο πεδίο της αγοράς και της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και δυναμικής.

Έτσι λοιπόν από την αρχή της βιωσιμότητας, που είναι μια αρχή λειτουργική για τα συστήματα αλλά και μια πολιτική αρχή ως δέσμευση στόχου για το μέλλον, οδηγούμαστε στην βιώσιμη ανάπτυξη, την οποία πρέπει να προσδιορίσουμε με βάση τα προηγούμενα.

Τί ακριβώς περιλαμβάνει η βιώσιμη ανάπτυξη;

2.2 Τί είναι η βιώσιμη ανάπτυξη

Το σύνδρομο της «ανάπτυξης για την ανάπτυξη» λειτουργεί σαν αυτοκαταστροφικό σύνδρομο, σαν αυτοκαταστροφική ανάπτυξη χωρίς ορίζοντες και μακρόπνοο μέλλον.

Τέτοιες εκτιμήσεις προκύπτουν, αν προσεγγίσουμε το πώς λειτουργεί η ανάπτυξη αφενός μεν απέναντι στους παραγωγικούς συντελεστές και τη φύση, αλλά και στο πεδίο της ίδιας της οικονομίας.

Για παράδειγμα, η κρίση του 1929 έδειξε χαρακτηριστικά ότι «η ανάπτυξη για την ανάπτυξη» ή «το κέρδος για το κέρδος» αποτελούν και υπονομευτές τελικά της ίδιας της καθαρά οικονομικά προτεινόμενης ανάπτυξης.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Εφ' όσον λοιπόν η βιωσιμότητα υποσκάπτεται από την «άγρια» ανάπτυξη - και μιλάμε ακόμα και για την οικονομική βιωσιμότητα υπό ορισμένες συνθήκες - έγινε κατανοητό ότι πρέπει να αντικαταστήσουμε την ανάπτυξη, ως στόχο εύκολο και επικίνδυνο, με την βιώσιμη ανάπτυξη.

Η βιώσιμη ανάπτυξη έχει μέσα της ποιοτικές προδιαγραφές καθώς και εκτίμηση και αποτίμηση του μακροχρόνιου κόστους της ανάπτυξης.

Το μακροχρόνιο κοινωνικό και περιβαλλοντικό κόστος είναι στενά συνυφασμένο και με την ποιότητα ζωής.

Είναι συνυφασμένο με τη δέσμευση της ανάπτυξης ώστε να υπηρετεί τους στόχους για τους οποίους υπάρχει και επιδιώκεται.

Tί είναι όμως τελικά η βιώσιμη ανάπτυξη;

Αυτή μπορεί να προσδιοριστεί αφ' ενός μεν από τους στόχους που θέτει και αφ' ετέρου με δείκτες για τα αποτελέσματα που επιφέρει.

1.-Προσδιορισμός βιώσιμης ανάπτυξης ανάλογα με τους στόχους της.

(α) Πρωταρχικά είναι μια ανάπτυξη που δεν υποσκάπτει την βιωσιμότητα της φύσης.

Δεν υποσκάπτει δηλαδή την βιωσιμότητα και την **αειφορία του περιβάλλοντος**, των φυσικών πόρων και αγαθών.

(β) Κατά δεύτερο λόγο η βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που είναι **κοινωνικά βιώσιμη**.

Είναι δηλαδή συμβατή με κοινωνικούς στόχους, με τον κοινωνικό χαρακτήρα της ευημερίας, με την ποιότητα της ζω-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ής των ανθρώπων και με την επίτευξη τελικά των στόχων της ανάπτυξης, καθότι η ανάπτυξη παραμένει διαρκώς ένα μέσον για κάποιους στόχους.

(γ) Κατά τρίτο λόγο η βιώσιμη ανάπτυξη είναι **οικονομική βιώσιμη** ανάπτυξη, δηλαδή επιδιώκει τη βιωσιμότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων συνολικά και επί μέρους.

Αυτή η διακήρυξη για το τρίπτυχο της βιωσιμότητας αποτελεί τόσο μια οικουμενική κατάκτηση, όσο και μια κατάκτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ύστερα από την Διακήρυξη του Rio και τα αποτελέσματα της Διακυβερνητικής της Λισσαβόνας.

2.-Προσδιορισμός της βιώσιμης ανάπτυξης ανάλογα με τα αποτελέσματά της.

Δεν αρκεί να προσδιορίσουμε την βιώσιμη ανάπτυξη μέσα από τους στόχους της. Χρειάζεται να προσδιορίσουμε τη βιώσιμη ανάπτυξη και μέσα από:

- a) δείκτες αειφορίας,
- β) δείκτες βιωσιμότητας και
- γ) δείκτες ποιότητας ζωής, όπως είχε προτείνει μεταξύ άλλων ο Mishan.

Για παράδειγμα, είναι φανερό ότι η βιώσιμη ανάπτυξη και η βιωσιμότητα της ανάπτυξης πρέπει να αποτιμηθούν:

- α) στο πεδίο της υγείας των ανθρώπων &
- β) στο πεδίο της προστασίας του περιβάλλοντος με συγκεκριμένες αξιολογήσεις.

Με όρους που:

- α). να αναδεικνύουν τελικά την προστασία της βιοποικιλότητας,
- β). την αισθητική του περιβάλλοντος και
- γ). επίσης την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της ποιότητας της ζωής.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.3 : Οι ανθρώπινοι και περιβαλλοντικοί δείκτες της βιώσιμης ανάπτυξης

Θα κατανοήσουμε τη βιώσιμη ανάπτυξη, αν μπορέσουμε να ποσοτικοποιήσουμε τα ζητήματα που συνδέονται με αυτήν, σε συνάρτηση με την ποιότητα του περιβάλλοντος και την ποιότητα ζωής.

Γι' αυτό χρειάζεται να δούμε πώς αναπτύσσεται το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης.

Θα διαιρέσουμε την παρακολούθηση του μοντέλου της βιώσιμης ανάπτυξης σε τέσσερις κύκλους ή φάσεις.

ΔΙΑΣΥΝΔΕΤΙΚΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΠΡΑΣΙΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ Νομικά και πολιτικά στάδια ωρίμανσης της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο πρώτος κύκλος είναι ο *Κύκλος των Διαπιστώσεων και των πρώτων κατευθύνσεων.*

Για παράδειγμα, διαπιστώνεται η απειλή για το περιβάλλον σαν οικοσύστημα και βιότοπο, η απειλή για την βιοποικιλότητα ή διαπιστώνεται ότι οι φυσικοί πόροι βρίσκονται σε κίνδυνο εξ αιτίας των προβλημάτων του νερού, του προβλήματος της διαχείρισης της ενέργειας, ή των κλιματικών αλλαγών. Αυτή η διαπίστωση γίνεται με την λειτουργική γνώση για το πώς λειτουργούν τα συστήματα του περιβάλλοντος και της φύσης.

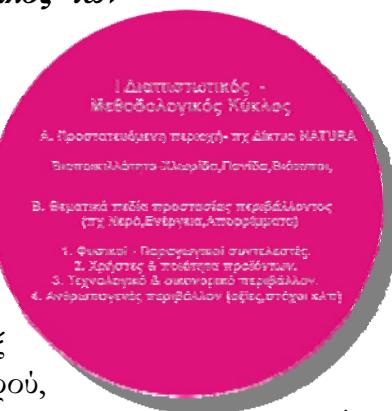
Αυτό μας οδηγεί στην εκτίμηση πολιτικών και επιστημονικών μεθόδων διαχείρισης.

Έτσι για παράδειγμα, μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση θεσμοθετήθηκαν οι προστατευόμενες περιοχές με το δίκτυο «natura».

Αυτό έγινε με την εστίαση στους βιότοπους-οικότοπους και στην απειλούμενη-προστατευόμενη βιοποικιλότητα.

Επιπλέον αναπτύχθηκαν και τα θεματικά πεδία προστασίας του περιβάλλοντος, όπως αυτά συνδέονται με το νερό, με την ενέργεια, την διαχείριση των απορριμάτων και την ανακύκλωση ιτλ.

Σε ιάποιες περιπτώσεις, όπως με την Οδηγία – εστίαση (έμφαση) στα δάση, υπάρχει μια σύγκλιση της πολιτικής για την προστασία της βιοποικιλότητας με τις θεματικές πολιτικές

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

προστασίας του περιβάλλοντος μαζί με την εν γένει πολιτική προστασία.

Είναι φανερή επίσης η διασύνδεση της προστασίας της βιοποικιλότητας με την Οδηγία του Νερού, ιαθώς το νερό παιζει ζωτικό ρόλο στις περιοχές natura.

Εδώ λοιπόν ποσοτικοποιούνται καταγραφές που συνδέονται με τη φύση, με την κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος. Οι ίδιοι παράγοντες ποσοτικοποιούνται και σαν φυσικοί παραγωγικοί συντελεστές.

Στις καταγραφές αυτές συμπεριλαμβάνονται:

(α) *Η χρήση και η ποιότητα των προϊόντων, ο κύκλος ζωής τους.*

(β) *Το τεχνολογικό και το οικονομικό περιβάλλον και η λειτουργία τους σε σχέση με την προστασία της φύσης με τα θεματικά πεδία της.*

(γ) *Το ανθρωπογενές περιβάλλον με τις αξίες, τους στόχους, και τα περιεχόμενά του.*

Ακόμη αναδεικνύεται η συνθετότητα όλων των ζητημάτων που ανάγονται στο εσωτερικό και στο εξωτερικό περιβάλλον, τον άνθρωπο και τη φύση.

Σ' αυτόν τον κύκλο έχουμε μια σύγκλιση της πολιτικής και της επιστημονικής προσέγγισης, είναι ο κόκκινος ή ερυθρός κύκλος, ο κύκλος δηλαδή που συνδέεται με τον συναγερμό μπροστά σε μια κατάσταση που αποτιμάται και αξιολογείται.

Ταυτόχρονα είναι και ένας κύκλος της δημόσιας επιθυμίας και δημόσιας δέσμευσης σε στόχους που και αυτοί ποσοτικοποιούνται π.χ. για την διατήρηση της βιοποικιλότητας, την προστασία των νερών, την αειφορική διαχείριση της ενέργειας και.

Έχουμε δηλαδή εδώ μια πρώτη ομάδα δεικτών βιωσιμότητας, οι οποίοι περιλαμβάνουν αποτίμηση αφ' ενός μεν των

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

επιδράσεων και των καταστάσεων και αφ' ετέρου της επίτευξης των στόχων.

Οι στόχοι αυτοί επίσης πρέπει να ποσοτικοποιηθούν σε όλα τα ζητήματα που συνδέονται με την ποιότητα της ζωής και του περιβάλλοντος.

Ο δεύτερος κύκλος ακολουθεί τον προηγούμενο και είναι μεγαλύτερης επιστημονικής εξειδίκευσης.

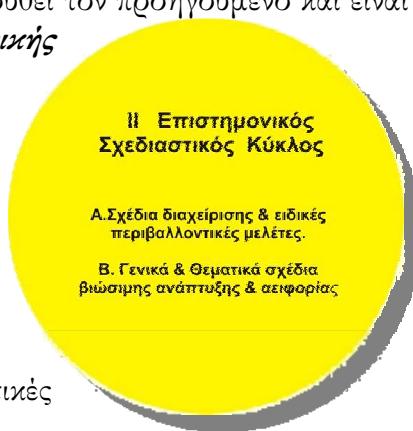
Έτσι για παράδειγμα γίνεται στην περίπτωση των προστατεύμενων περιοχών και της βιοποικιλότητας με τα:

Σχέδια Διαχείρισης,
Τις Ειδικές Περιβαλλοντικές
Μελέτες, και τα

Συστήματα Επιστημονικής Παρακολούθησης ή αντίστοιχα στα θεματικά πεδία με γενικά και ειδικά θεματικά σχέδια βιώσιμης ανάπτυξης και αειφορίας για το νερό, την ενέργεια, τη διαχείριση των απορριμμάτων κ.ο.κ.

Εδώ ακριβώς λειτουργούν και στοχεύουν οι καινοτομίες που συνδέονται με την ανακύρωση και ανάκτηση των προϊόντων,

με την ελαχιστοποίηση της υπολειμματικότητάς τους,
με τον κύριο ζωής των προϊόντων και
με κάθε τι που θα μπορούσε τελικά να συνδεθεί με τις δεσμεύσεις της οικονομίας για την ποιότητα της ζωής και του περιβάλλοντος.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στον κύκλο αυτό δεσπόζει το χρώμα ή το ύφος της γνώσης, της επιστημονικής ανάλυσης και εκτίμησης, ώστε να έχουμε αντικειμενικότητα για την προσέγγιση των στόχων. Είναι ο κίτρινος κύκλος.

Στον κύκλο αυτό είμαστε ελεύθεροι από την μικράς πνοής πολιτική, ελεύθεροι από την δέσμευση του σχεδιασμού στη βάση του πολιτικού κόστους.

Ετσι παράγεται ένα εργαλείο για την πολιτική και ένα ρυθμιστικό πλαίσιο που συμπεριλαμβάνει μακρόπνοους σχεδιασμούς και στόχους.

**Ο τρίτος κύκλος
είναι ο διοικητικός
κύκλος.**

Επειδή στον προηγούμενο κύκλο διαμορφώνεται το κύριο σώμα των δεικτών της αειφορίας και επειδή αυτοί οι δείκτες πρέπει να εφαρμοστούν, πρέπει να ακολουθήσει ο διοικητικός κύκλος. Σ' αυτόν αναλαμβάνεται η δέσμευση και διαμορφώνεται ο φορέας για την υλοποίηση των επιστημονικών σχεδιασμών.

Εδώ αναδεικνύονται δείκτες που συνδέονται με τις καλές πρακτικές, δείκτες που συνδέονται με την ποιότητα της διοίκησης για την βιώσιμη ανάπτυξη και την βιωσιμότητα.

Σ' αυτό τον κύκλο συμπεριλαμβάνονται οι δείκτες που συνδέονται με την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία,

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

καθώς και οι δείκτες που συνδέονται με τη διοίκηση και τη διαχείριση.

'Εχουμε **δυο κατηγορίες δεικτών:**

1) Δείκτες που συνδέονται με τους διαχειριστικούς φορείς & τις συμβάσεις διαχείρισης για προστατευόμενες περιοχές όπως και για την προστασία της βιοποικιλότητας και

2) Δείκτες σχετικούς με όργανα και φορείς περιβαλλοντικού και χωροταξικού σχεδιασμού, αποφάσεων και εφαρμογών στη βάση του συνολικού συστήματος της αειφορίας.

'Έχουμε έτσι και την δεύτερη κατηγορία φορέων.

Αυτοί είναι εκείνοι που συνδέονται με την τήρηση των δεσμεύσεων, όπως για παράδειγμα αυτών που απορρέουν από την συνθήκη του Κιότο για τις εκπομπές αερίων ή για την τήρηση όρων από άλλες συνθήκες ή στοχεύσεις όπως στην περίπτωση της ολοκληρωμένης πολιτικής για την ανακύκλωση, την ανάκτηση και την ποιότητα των υλικών και των προϊόντων.

Ο κύκλος αυτός είναι ο κυκλούς ή μπλε κύκλος.

Είναι ο κύκλος που αποτελεί το πεδίο συναίνεσης, το οποίο εκφράζεται με καλές πρακτικές, με διοικητική και λειτουργική αποδοχή της προστασίας του περιβάλλοντος και της βιώσιμης ανάπτυξης.

Η επιτυχία βέβαια αυτού του κύκλου εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την ολοκλήρωση της βιώσιμης ανάπτυξης που συνδέεται με τον επόμενο κύκλο, τον τέταρτο.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο τέταρτος κύκλος είναι ο **οικονομικός και κοινωνικός κύκλος, ο κύκλος των προωθητικών πολιτικών και πρακτικών**. Είναι ο πράσινος κύκλος.

Ο κύκλος αυτός περιλαμβάνει βασικά όλη τη δυναμική που αναπτύσσεται γύρω από την πολιτισμική και πολύπλευρη ενσωμάτωση της αρχής και της πολιτικής της βιωσιμότητας, της αειφορίας και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Σ' αυτή τη φάση η προστασία του περιβάλλοντος και η ποιότητα της ζωής γίνονται θέμα του καθενός, γίνονται θέμα της κοινωνίας και φυσικά της οικονομίας.

Φεύγουμε έτσι από τα στενά πλαίσια της τήρησης του νόμου και περνάμε στην πολιτισμική και οικονομική ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης στην καθημερινότητα και στην οικονομική αγορά.

Αν θέλουμε να περιγράψουμε ολοκληρωμένα τη φάση αυτού του κύκλου, μπορούμε να του δώσουμε τον τίτλο της γεννήσιας και τοπικής συστηματικής ανάπτυξης και ανάδειξης της ταυτότητας ενός τόπου σε όλες τις ικλίμακες μεγέθους.

Το «σκέψου παγκόσμια και δράσε τοπικά» κατασταλάζει με πληρότητα σ' αυτόν τον κύκλο.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Αξίζει όμως εδώ να σημειώσουμε ότι η συστημική ανάπτυξη ταυτότητας και η ανάδειξη της είναι συνυφασμένη τελικά με τις ιδιαιτερότητες, με τις ανάγκες και με τους τρόπους που είναι οικείοι και λειτουργικά ορθοί σε ένα τόπο.

Εδώ συνεκτιμώνται πλέον με γόνιμο τρόπο όλες οι συστημικές όψεις, όπως τις αντιμετωπίσαμε στην προσπάθεια ορισμού του περιβάλλοντος και της βιωσιμότητας.

Γίνεται επένδυση στην ποιότητα και στη φέρουσα ικανότητα, και έτσι δημιουργούνται προστιθέμενες αξίες για το περιβάλλον, την ποιότητα της ζωής και την ανάπτυξη.

Θεμελιώνεται μια δυναμική που βασίζεται στην τοπική καινοτομία, την αξιοποίηση του συγκριτικού πλεονεκτήματος και την διαφοροποίηση του προϊόντος.

Στο σημείο αυτό καθοριστικής σημασίας είναι η ανάπτυξη των εθελοντικών συστημάτων και των αμφιδρομών και πολύπλευρων καλών πρακτικών.

Πώς όμως γίνεται αυτό; Πρωταρχικά υπάρχει ένα μοντέλο διαβούλευσης για την ατζέντα και δράση 21.

Στο μοντέλο αυτό η τοπική κοινωνία, οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, οι μη κυβερνητικές οργανώσεις και η πλειάδα των εκφραστών των «κύριων ομάδων» (όπως λέγονται στην διακήρυξη του Ρίο), συμμετέχουν με δημοκρατικές αλλά και με αποτελεσματικές διαδικασίες στο σχεδιασμό και στις πρωτοβουλίες υλοποίησης του σχεδιασμού.

Τι έχουν όμως να αντιμετωπίσουν, ποια είναι τα βασικά προβλήματα, πάνω στα οποία αναδεικνύονται σαν σημαντικοί οι δείκτες της βιώσιμης ανάπτυξης;

Εδώ θα αναγκαστούμε να αναφέρουμε σύντομα τον όρο **«εξωτερικές επιδράσεις, οικονομίες ή επιβαρύνσεις»**,

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.4 Εξωτερικές επιδράσεις, οικονομικές ή επι-βαρύνσεις

Αυτός ο όρος αναδεικνύει τη συνθετότητα των ζητημάτων της ανάπτυξης και της οικονομικής δραστηριότητας, την ένταση και την ποιότητα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των συστημάτων, οικονομικών ή άλλων.

Αναδεικνύει επίσης αυτός ο όρος τη στρέβλωση ή την ποιοτική δυναμική των αγορών, τον ποιοτικό προσανατολισμό τους.

Μέσα στις αγορές λειτουργούν τελικά δείκτες προσανατολισμού που αναδεικνύονται και ως δείκτες προσανατολισμού στην ποιότητα της ζωής και στην πραγματική ευημερία.

Μέσα στο μοντέλο της ανάπτυξης υπάρχουν κοινωνικές, περιβαλλοντικές και λειτουργικές στρέβλωσεις. Η ίδια η αγορά λειτουργεί υπό το βάρος τέτοιων στρέβλωσεων.

Ταυτόχρονα όλη αυτή η ανάλυση στηρίζεται στην ανάγκη της κοινωνίας, του ανθρώπου αλλά και της ζωής, μέσα στη φύση, να ανακτήσει την ποιότητά της και την υγεία της.

Η κοινή ωφέλεια και τα δίκτυα της αποτελούν ένα δείκτη βιώσιμης ανάπτυξης.

Ζωτική είναι η ανάκτηση των δημόσιων, των ελεύθερων και αδιαίρετων αγαθών που έχουν έναν μερισματικό χαρακτήρα, που συνδέονται δηλαδή με τον κοινωνικό μερισμό τους.

Μέσα στα μοντέλα εκτίμησης και τους δείκτες πρέπει να συμπεριλάβουμε:

1. τον εθελοντισμό,
2. την κοινωνική οικονομία ,
3. τους κύκλους εταιρικής και κοινωνικής ευθύνης,
4. τις εθελοντικές συμφωνίες και δεσμεύσεις που αναδεικνύουν τελικά την πρωτοβουλιακή κατάκτηση και κατεύθυνση προς τη βιωσιμότητα και την βιώσιμη ανάπτυξη.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Όλα αυτά πρέπει να συνυφανθούν με την διατήρηση κάποιων οικονομικών μεγεθών ή καλύτερα, με την αποσύνδεση της ευημερίας από τις υλικές ροές, την υπολειμματικότητα της οικονομικής παραγωγής και κατανάλωσης και την επιβάρυνση του περιβάλλοντος.

Η βιωσιμότητα συνδέεται αφενός μεν με:

- την φέρουσα ικανότητα και αφετέρου
- με την αποσύνδεση των οικονομικών δράσεων από την υπολειμματικότητα και τον υλικό χαρακτήρα των οικονομικών προϊόντων.

Η βιώσιμη ανάπτυξη σαφώς κατευθύνεται σε πιο άυλες μορφές παραγωγής, προς την ποσοτική ελαχιστοποίηση και ποιοτική βελτίωση του ρόλου των υλικών υποπροϊόντων και δράσεων, ενώ παράλληλα στοχεύει στη διατήρηση των οικονομικών μεγεθών και της ευημερίας.

Σ' αυτή την κατεύθυνση στοχεύει τελικά η καινοτομία και η έρευνα για νέα υλικά ή για μια οικονομία που θα συντίθεται όλο και πιο πολύ από δίκτυα και νέες υπηρεσίες.

Για παράδειγμα η κοινωνία της πληροφορίας ελαχιστοποιεί τις ανάγκες μας σε χρήση εντύπων, σε υλικά που προέρχονται από το ξύλο ή από συνθετικά προϊόντα, επίσης ελαχιστοποιεί τις συγκοινωνιακές ανάγκες μας.

Δυστυχώς όμως είναι επίσης φανερό ότι η μεγέθυνση των καταναλωτικών αναγκών και στόχων, αλλά και οι νέες προπτικές για απασχόληση όπως και οι τεχνολογικές εφαρμογές ανοίγουν ταυτόχρονα νέα πεδία:

α. για κατανάλωση, β. για παραγωγή και γ. χρήση υλικών που επιδρούν αρνητικά ή θετικά στο περιβάλλον και μας οδηγούν τελικά σ' ένα αρνητικό ή θετικό ισοζύγιο για την βιωσιμότητα.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τοπική Ατζέντα 21, τοπικές κοινωνίες και MME

(Τοπικά Παρατηρητήρια Περιβάλλοντος και διαχειριστική προσαρμογή αειφόρου ανάπτυξης).

Η τοπική ατζέντα 21 αναδεικνύει τον ρόλο των τοπικών κοινωνιών στη βάση των οικουμενικών περιβαλλοντικών ζητημάτων μέσα από τα προβλήματα του τοπικού περιβαλλοντος και τη διαχείρισή τους.

Ο ρόλος των τοπικών κοινωνιών είναι καθοριστικός για τη διαχείριση των περιβαλλοντικών ζητημάτων μέσα από τη θεσμοθέτηση των αρμοδιοτήτων της τοπικής αυτοδιοίκησης και μέσα από την ικανότητα της περιοχής να αναδεικνύει την περιβαλλοντική πολιτική της.

Στη διαμόρφωση του ιλίμαντος διαχείρισης των τοπικών περιβαλλοντικών ζητημάτων είναι καθοριστικός και διαμεσολαβητικός ο ρόλος των MME.

Τα MME επηρεάζουν την τοπική κοινή γνώμη, την ευαισθητοποιούν και την αναδεικνύουν.

Συχνά τα MME τοπικά, περιφερειακά ή εθνικά εκφράζουν επί μέρους προσεγγίσεις για το περιβάλλον και όχι μια ολοκληρωμένη και αμερόληπτη άποψη.

Το πρόβλημα αυτό για να αντιμετωπιστεί, απαιτεί ικανότητα στην εργαζομένων στα MME για θέματα περιβαλλοντος και διαμόρφωση ενός συστήματος κοινωνικής περιβαλλοντικής ευθύνης για τα ίδια τα MME.

Παράλληλα, ανάλογος αλλά πιο εστιασμένος είναι ο ρόλος των περιβαλλοντικών και οικολογικών ΜΚΟ.

Καταλήγουμε έτσι σε μια άποψη-πρόταση για την ωρίμανση της τοπικής ατζέντα 21 σε σχέση με τις τοπικές κοινωνίες:

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Πρωταρχικά θα σταθούμε στις πολιτικές και επικοινωνιακές υποδομές που πρέπει να συμπεριλαμβάνει ένα σύστημα καλής τοπικής περιβαλλοντικής διακυβέρνησης με διαδοχικά βήματα.

Σύστημα προώθησης πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης

A.- Τη δημιουργία **τοπικού δικτύου των «κυρίων ομάδων»**, ατζέντα και δράση 21.

B.- Την **ανάπτυξη της τοπικής εθελοντικής εταιρικής κοινωνικής ευθύνης** για το περιβάλλον. Μέσα σε αυτή την ευθύνη μπορούν και πρέπει να συμμετέχουν όλοι οι παράγοντες ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης και αυτό καλύπτει και τα Μ.Μ.Ε.

C.- Τη δημιουργία **ενός τοπικού παρατηρητηρίου βιώσιμης ανάπτυξης** και προστασίας της φύσης.

Το παρατηρητήριο αυτό θα χρησιμοποιείται τόσο για τη φύση όσο και για τα ανθρωπογενή συστήματα, σαν αφετηρία για ένα σύστημα επιστημονικής παρακολούθησης & σαν κέντρο αναφοράς όλων των κυρίων ομάδων.

D.- Τη διαμόρφωση **ενός τοπικού σχεδίου βιώσιμης ανάπτυξης** και περιβαλλοντικής διαχείρισης.

Είναι φανερό ότι δεν αρκεί η λειτουργία ενός παρατηρητηρίου και ενός κέντρου αναφοράς, αλλά χρειάζεται και μια πιο ενεργητική προσέγγιση που να περιλαμβάνει το σχεδιασμό και το όραμα.

Αυτό το σχέδιο θα είναι βασισμένο σε αυτό που αναφέραμε προηγουμένως ως ένα σύστημα ανάπτυξης και ανάδειξης της τοπικής ταυτότητας.

Η τοπικότητα και η ταυτότητα παιζουν σημαντικό ρόλο στην βιώσιμη ανάπτυξη, στην εναρμόνιση, και στην ομαλή συνέχεια και την δυναμική της μέσα σε ένα συγκεκριμένο περιβάλλον.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ε.- Την **αντιμετώπιση των εμποδίων**, των κρίσεων, των παλινδρομήσεων και τελικά των αναχρονισμών που συνδέονται με την ασυνεννοησία και το έλλειμμα επικοινωνίας.

Μέσα σ' αυτό το έλλειμμα της επικοινωνίας παγιδεύονται ζητήματα τόσο του περιβάλλοντος όσο και της ανάπτυξης.

Είναι το στάδιο για τη διαχείριση του πολιτικού κόστους και των επικοινωνιακών κρίσεων, των κρίσεων για τις οποίες πολύ συχνά έχουν την ευθύνη ανεύθυνες πολιτικές και παρεξηγήσεις.

Οι παρεξηγήσεις αυτές οφείλονται σε άγνοια και οργανωμένα συμφέροντα που αισθάνονται ότι απειλούνται από την εφαρμογή ενός σχεδίου βιώσιμης ανάπτυξης.

ΣΤ.- Την **ανταλλαγή της εμπειρίας και την συγκριτική ανάλυση** και προσέγγιση.

Με την συνεργασία κάθε τόπος -και αυτό είναι θεμελιώδες στην συστηματική διαχείριση- πρέπει και μπορεί να οργανώσει την ανταλλαγή των εμπειριών του και να διευρύνει την μαθησιακή του ικανότητα, ξεπερνώντας την απομόνωση και τον τοπικισμό.

Σ'αυτό το βήμα είναι αναγκαία η καινοτομία αλλά και η έμπνευση από άλλα συγκεκριμένα παραδείγματα.

Οι ανοικτοί ορίζοντες της εμπειρίας είναι σημαντικοί για όσους ακριβώς σκοπεύουν να δράσουν για το περιβάλλον και τη φύση.

Αυτό ισχύει βέβαια και για οικονομικές δραστηριότητες, για την πράσινη επιχειρηματικότητα και την απασχόληση στον τομέα του περιβάλλοντος.

Ζ.- Την **εφαρμογή των νόμων, την καλή διοίκηση, την θετική πολιτική που εξελίσσει τα ζητήματα ακόμη και τους νόμους** και τις πρακτικές.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η αξιοπιστία και η επιτυχία για την τοπική ανάπτυξη της πράσινης διακυβέρνησης, της πράσινης οικονομίας και αγιοράς προϋποθέτει υποδομές και θεσμούς που συνδέονται με την καλή λειτουργία των υπηρεσιών και της δημόσιας διοίκησης. Για την νομιμότητα στον τομέα του περιβάλλοντος σημαντικός είναι ο ρόλος των ΜΜΕ και των ΜΚΟ.

Αυτά τα επτά στάδια λοιπόν αποτελούν την ολοκληρωμένη πολιτική υποδομή για την βιώσιμη ανάπτυξη.

Σ' αυτή την πολιτική υποδομή υπάρχουν επί μέρους θεματικές πολιτικές όπως η πολιτική των δικτύων κοινής αφέλειας, οι πολιτικές που συνδέονται με την εφαρμογή ευρωπαϊκών οδηγιών όπως της οδηγίας 60 /2000 για τις λεικάνες απορροής των νερών κ.ο.κ.

Υποδομές & Δικτυώσεις

Είναι απ' την αρχή φανερό ότι καθοριστικό ρόλο έχει για την ανάπτυξη των πολιτικών υποδομών η αναγνώριση και αποδοχή του ρόλου των «κυρίων ομάδων», και η καλή λειτουργία του δημόσιου τομέα και των δικτυώσεων κοινής αφέλειας, στις οποίες πρέπει να συμπεριλάβουμε και τις άυλες δικτυώσεις.

Στις άυλες δικτυώσεις περιλαμβάνεται βέβαια ένα μέρος των διαδικασιών εκπαίδευσης και κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού όπως και η ανάπτυξη θεσμών υποστηρικτικών στην κοινωνική οικονομία και τον εθελοντισμό.

Οι δικτυώσεις αυτές λειτουργούν έτσι ώστε οι απαιτούμενες κοινωνικές, περιβαλλοντικές και πολιτιστικές δεξιότητες να είναι διαθέσιμες για την προαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης μέσα από τον άνθρωπο και την εργασία ως παραγωγικό συντελεστή της βιώσιμης ανάπτυξης και της αειφορικής διαχείρισης.

Στον οικονομικό τομέα οι υποδομές διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, δηλαδή είναι:

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1) Υποδομές που συνδέονται με τη διαχείριση της παραγωγής και της κατανάλωσης ως διαδικασίας και ως παραγόμενων και καταναλωνόμενων προϊόντων και

2) Υποδομές για τις θεσμικές ρυθμίσεις και παρεμβάσεις στην αγορά, ώστε τελικά να συνεκτιμάται και να ανακτάται το περιβαλλοντικό κοινωνικό και μακροχρόνιο κόστος, για να υπάρχει αειφορική διαχείριση και κατεύθυνση των εξωτερικών επιδράσεων.

Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό και αποτελεί ίσως ένα από τα πιο δύσκολα πεδία για τη δημιουργική και βιώσιμη αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτικής και οικονομικής διακυβέρνησης και αγοράς.

Στην πρώτη κατηγορία των οικονομικών υποδομών της βιώσιμης ανάπτυξης έχουμε δύο υποκατηγορίες:

η πρώτη υποκατηγορία συνδέεται με την τεχνολογία ως καθοριστικό παράγοντα διαχείρισης της βιωσιμότητας των οικονομικών δράσεων και

η δεύτερη υποκατηγορία συνδέεται με το σύστημα διοίκησης των οικονομικών δράσεων του δημόσιου, του ιδιωτικού και του κοινωνικού τομέα, καθώς επίσης του πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα.

Η βιώσιμη ανάπτυξη προσδιορίζει σε ένα μεγάλο βαθμό την ποιότητα ζωής, αν και δεν αποτελεί το απόλυτο μέτρο της.

Αποτελεί όμως μία προϋπόθεση. Έτσι οι υποδομές της βιώσιμης ανάπτυξης είναι λειτουργικές και αναγκαίες για την ποιότητα της ζωής. Δεν είναι όμως ικανές και επαρκείς.

Οι δείκτες της ποιότητας ζωής με τους δείκτες της βιώσιμης ανάπτυξης δεν είναι ταυτόσημοι, όμως συνδέονται και συνεργούν στην εκτίμηση της κατάστασης.

Θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε τη σχέση βιώσιμης ανάπτυξης και ποιότητας ζωής λέγοντας πως η βιώσιμη ανά-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

πτυξή διαμορφώνει τις υποδομές για την ποιότητα της ζωής και συνοδοιπορεί μαζί της.

Χωρίς βιώσιμη ανάπτυξη η ποιότητα ζωής δεν είναι δυνητικά κοινό κτήμα, αλλά είναι μία εξαιρεση του κανόνα - και είναι υπό ένα διαρκές καθεστώς διακύβευσης, σε μια κατάσταση αβεβαιότητας, - όταν και αν υπάρχει.

Η ποιότητα της ζωής δεν μπορεί να σταθεί μακροχρόνια χωρίς τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ωστόσο όμως υπάρχουν κριτήρια προσδιορισμού της ποιοτικής ζωής πέραν αυτών της βιώσιμης ανάπτυξης.

2.5 Υποκειμενικοί και αντικειμενικοί όροι της ποιότητας ζωής

Η ζωή, όπως ακριβώς συνδέεται με την ανθρώπινη προσωπικότητα, αναδεικνύεται μέσα και από τους εσωτερικούς ορίζοντες της. Η ζωή εφοδιάζει τον άνθρωπο με υποκειμενικές δυναμικές που ρυθμίζουν την δυνατότητα για ευτυχία, παράλληλα με τις κοινωνικές προοπτικές της ευημερίας.

Η ευημερία προσδιορίζεται κυρίως από εξωτερικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες, ενώ η ευτυχία αποτελεί το πεδίο σύγκλισης αυτών των παραγόντων με τα υποκειμενικά χαρακτηριστικά και τις εσωτερικές δυνατότητες και ανάγκες του ανθρώπου.

Είναι φανερό ότι η ευτυχία δεν ταυτίζεται απολύτως με την ευημερία. Με τους όρους αυτούς, η ποιότητα της ζωής περιλαμβάνει και υποκειμενικούς δείκτες ή κριτήρια που θέτει ο καθένας αξιολογώντας τη ζωή του και τις συνθήκες της.

Οι υποκειμενικοί όροι της ποιότητας της ζωής έχουν ευρύτητα φάσματος, ξεκινούν από τους, αυστηρά ενδοϋποκειμε-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

νικούς και φτάνουν ως τους διϋποκειμενικούς και κοινωνικούς όρους, που συνδέονται με την επικοινωνία και τις ανθρώπινες και οικολογικές σχέσεις.

Όλη η «πυραμίδα της επικοινωνίας» παιζει ένα σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση της ποιότητας της ζωής, στην διαπαιδαγώγηση του ανθρώπου, στον ορισμό & στην βιώση της ποιότητας της ζωής και στην δημιουργία της.

Έχει ακόμη ένα σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση των συνθηκών της ποιότητας της ζωής και όχι μόνο.

Λειτουργεί καθοριστικά για την ικανότητα του ανθρώπου να δημιουργήσει την ποιότητα της ζωής ή να την βιώσει.

Έτσι λοιπόν στους **υποκειμενικούς παράγοντες** έχουμε τους

- α. ενδοϋποκειμενικούς, τους
- β. διϋποκειμενικούς και τους

γ. ευρύτερα επικοινωνιακούς και κοινωνικούς παράγοντες, που συνθέτουν τους υποκειμενικούς όρους της ποιότητας ζωής.

Οι **αντικείμενοι όροι** της ποιότητας ζωής φτάνουν ως το κοινωνικό πεδίο της ποιότητας της ζωής.

Ξεκινούν από τους όρους που συνθέτουν το εισόδημα, τις βιοτικές συνθήκες, τον τρόπο απόκτησης του εισοδήματος, τις δυνατότητες για δημιουργική έκφραση και για ψυχαγωγία του ανθρώπου, τις συνθήκες που συνδέονται με την υγεία του ανθρώπου και με την ευχέρειά του να κάνει πραγματική χρήση των καταναλωτικών αγαθών και των υπηρεσιών στο πρόσωπό του καθώς και μέσα στο περιβάλλον των οικείων του.

Περιλαμβάνουν τις συνθήκες του άμεσου κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζει ο άνθρωπος, όπως και τις κοινωνικές συγκυρίες που αναπτύσσονται για την ανάπτυξη της ποιότητας της ζωής του.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Όλη αυτή η πλειάδα των αντικειμενικών όρων συνθέτει την ευημερία ως υπόστρωμα και υποδομή για την ευτυχία. Αποτελεί έναν όρο αναγκαίο για την ευτυχία στις περισσότερες των περιπτώσεων, είναι ο βιότοπός της.

Μέσα στην ανθρώπινη ιστορία, αναδείχτηκαν **πρότυπα ευτυχίας**, όπως :

1. το στωικό ή και το επικούρειο πρότυπο, καθώς επίσης το
2. ασητικό, το
3. κοινωνικό, το
4. ατομικοτικό και το σύγχρονο καταναλωτικό.
5. φονταμενταλιστικό
6. εναλλακτικό, εσωτερικό Φ' υπερβατολογικό

Τα πρότυπα αυτά αναδεικνύουν πόσο υποκειμενικός είναι ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να προσεγγιστεί η ποιότητα της ζωής και πόσο επίσης η ποιότητα της ζωής είναι θέμα εποχής και οπτικής γωνίας.

Μερικές αξίες ποιότητας ζωής όπως η αξία της υγείας είναι διαρκείς.

Μέσα στην έννοια της ποιότητας της υγείας πρέπει να συμπεριλαβόμει και την ψυχική υγεία του ανθρώπου σαν συντελεστή στην διαμόρφωση και στην βίωση της ποιότητας της ζωής.

Η βιώσιμη ανάπτυξη με αυτή την έννοια είναι ο οικότοπος και ο βιότοπος για την ποιότητα της ζωής και για την υποκειμενική και αντικειμενική βίωσή της.

Είναι επίσης όρος για την σύγκλιση της ευημερίας με την ευτυχία.

Είναι φανερό ότι στην προσέγγισή μας για την ποιότητα ζωής είμαστε μπροστά σε μια αναγκαιότητα για σύγκλιση και σύνδεση-συσχέτιση μεταξύ υποκειμενικών και αντικειμενικών αξιών της ζωής, του ανθρώπου και της κοινωνίας.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ένας αντικειμενικός για παράδειγμα όρος, άμεσα συνδεδεμένος με τη φύση και με την ποιότητα της ζωής, είναι ο όρος του τοπίου, της αισθητικής ποιότητας της φύσης, είναι ακόμη ο όρος της σχέσης μας με τα ζώα, με την βιοποικιλότητα και με το οικολογικό και φυσικό ανάγλυφο της περιοχής μας ή ακόμη της σχέσης με τις ταξιδιωτικές μας εμπειρίες.

Ο αποδέκτης της ποιότητας ζωής, ο προσδιοριστικός παράγοντας και το κύριο πεδίο τιμών της συνάρτησης της ευτυχίας βρίσκεται μέσα μας, όπως θαυμάσια το περιέγραψε το Γουίτερ λέγοντας ότι τελικά η φύση ανήκει όχι σε αυτόν που την κατέχει αλλά σε αυτόν που την απολαμβάνει.

Η συνθετότητα όμως του ζητήματος ανάμεσα στην ιδιοτησία και στην αισθητική, που μας αναδεικνύεται από τον φιλόσοφο και συγγραφέα Έμερσον στην θαυμάσια περιγραφή της ομάδας των αγροκτημάτων που συνθέτει το τοπίο, είναι ένα ζήτημα που συνδέει αντικειμενικούς και υποκειμενικούς όρους.

Η χρήση που θα κάνει ο καθένας στο χωράφι του θα επηρεάσει την αισθητική του τοπίου στην ολότητά του.

Η αισθητική αξία της περιοχής, στο βαθμό που θα διασυνδεθεί με οικονομικές αξίες, θα δώσει μία θετική προοπτική στην διατήρηση και πρόοδο της ομορφιάς ή μια αρνητική, αν έχουμε μια οικονομική απαξίωση στο τοπίο.

Στο παράδειγμα αυτό βλέπουμε πώς συνδέεται η βιώσιμη ανάπτυξη με την ποιότητα της ζωής.

Η ποιότητα της ζωής έχει μια πολυπλοκότητα στην περιπέτειά της, καθώς πολλές φορές συνδέεται με τα αποκτήματα και όχι με τις χρήσεις των αποκτημάτων, ή μάλλον με τις χρήσεις και των ελεύθερων και των δημόσιων αγαθών.

Όταν βλέπουμε ένα ωραίο τοπίο και το τοπίο είναι ένα ελεύθερο αγαθό, σ' αυτή την περίπτωση έχουμε μια διαφορετική σχέση μαζί του, από όταν έχουμε σε αυτό μία δική μας ιδιο-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

κτησία, αν είμαστε ιδιοκτήτες, ή ακόμη διαμένοντες. επίσης έχουμε μια άλλη σχέση αν είμαστε διερχόμενοι ή ιδιοκτησια- κά ξένοι μ’ αυτό το τοπίο.

Η πολυπλοκότητα είναι εμφανής καθώς και η αλληλεπι- δραση μεταξύ των αντικειμενικών και των υποκειμενικών όρων της ποιότητας της ζωής.

Αυτό φαίνεται ακόμη και στις επιλογές μας, στα πρότυπα που έχουμε για την ποιότητα της ζωής, για την πόλη, για την ύπαιθρο, στα πρότυπα που έχουμε για την χρήση του ελεύθε- ρου χρόνου μας κ.ο.κ.

Το πρότυπο της ποιότητας της ζωής είναι ιδιαίτερα σημα- ντικό για τη βιώσιμη ανάπτυξη, επειδή διαμορφώνει την πρά- σινη ή βιώσιμη ζήτηση και προσανατολίζει την αγορά και την επιχειρηματικότητα σε νέες κατευθύνσεις ενισχύοντας τον ρό- λο της πράσινης ποιότητας και καινοτομίας.

2.6 Τα δίκτυα της κοινής ωφέλειας και το κοι- νωνικό εισόδημα

Είναι θεμελιώδες και κοινό αίτημα το ελάχιστο της κοινής ωφέλειας.

Γι’ αυτό και τα δίκτυα της κοινής ωφέλειας ή η δυνατότη- τα να έχουμε όλοι μας ένα κοινωνικό εισόδημα και μια πρό- σβαση ενεργητική μέσα στα δίκτυα αυτά, είναι όρος για την ποιότητα της ζωής και την ευημερία μας.

Αυτός ο όρος παραπέμπει στην βιώσιμη ανάπτυξη, γι’ αυ- τό χρήζει μιας ιδιαίτερης προσέγγισης.

Αναφερόμενοι στα δίκτυα της κοινής ωφέλειας επιστρέ- φουμε στις υποδομές της βιώσιμης ανάπτυξης.

Τα δίκτυα της κοινής ωφέλειας αποτελούν αφενός μεν ένα πρότυπο για τις χρήσεις των αγαθών, δηλαδή αποτελούν

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ένα πεδίο διαπαιδαγώγησης στο μερισμό και στη συλλογικότητα της χρήσης και της διαχείρισης αγαθών και υπηρεσιών.

Αφετέρου καλλιεργούν στον κάθε πολίτη ικανότητα αμεροληψίας και κατανόησης των δημόσιων ζητημάτων, με όρους που υπερβαίνουν το περιορισμένο ατομικιστικό συμφέρον.

Τα δίκτυα κοινής ωφέλειας δημιουργήθηκαν για να ικανοποιούσουν τις ανθρώπινες και ιδιαίτερα τις ατομικές ανάγκες, όταν ακριβώς οι ατομικές δράσεις δεν μπορούν να τις καλύψουν, τόσο για λόγους κόστους όσο και για λόγους εξ αντικειμένου αδυναμίας.

Έτσι για παράδειγμα τα δίκτυα που συνδέονται με την ύδρευση μας δείχνουν ότι, για την διαχείριση μερικών αγαθών και την αξιοποίηση φυσικών πόρων για την εξυπηρέτηση της προσωπικής μας ζωής και ανάγκης, είναι αναγκαία η συλλογική υποδομή και δικτύωση.

Τα δίκτυα αυτά είναι παράγοντες αφενός μεν ποιότητας ζωής, που θα ήταν αδύνατη μέσα από ατομική προσπάθεια και διαχείριση ή μέσα από την ατομική ιδιοκτησία, και αφετέρου μας δείχνουν ότι, για να διατηρήσουμε την ποιότητα της ζωής μας, πρέπει να διατηρήσουμε τελικά την ποιότητα αυτών των φυσικών πόρων.

Έτσι μέσα από τα δίκτυα κοινής ωφέλειας αποκτάται ένα μέρος της περιβαλλοντικής εμπειρίας και ωριμάζουμε σαν πολίτες για την περιβαλλοντική διακυβέρνηση.

Μέσα από τα δίκτυα κοινής ωφέλειας αναδεικνύεται η συλλογικότητα του εγχειρήματος της ποιότητας της ζωής και η υπέρβαση του ατομικισμού.

Τα δίκτυα της κοινής ωφέλειας αποτελούν τις υποδομές για την ποιότητα της ζωής και την βιώσιμη ανάπτυξη.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Παράλληλα απαιτείται ένα κοινωνικό εισόδημα, το οποίο διασφαλίζει την πρόσβαση στον ανταποδοτικό χαρακτήρα που έχει η σχέση μας με τα δίκτυα κοινής ωφέλειας.

Το κοινωνικό εισόδημα αποτελεί ένα εισόδημα που επιτρέπει την εξυπηρέτηση των βιοτικών αναγκών και μας απελευθερώνει για πιο δημιουργικούς ορίζοντες και πιο λεπτές προσωπικές αποχρώσεις στην κατάκτηση της ευημερίας και της ευτυχίας.

Το κοινωνικό εισόδημα αφενός δεν μας αποξενώνει από την χρήση των δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών και αφετέρου μας επιτρέπει να λειτουργήσουμε με όρους δικών μας επιλογών για τη συμμετοχή μας στη βιώσιμη ανάπτυξη.

Το κοινωνικό εισόδημα είναι αναγκαίος όρος για την κοινωνική συνοχή που συμπεριλαμβάνεται στο τρίτυχο της βιώσιμης ανάπτυξης, αλλά είναι και «αναγκαίος όρος», για να διασφαλιστεί χωρίς αποκλεισμούς η ανθρώπινη πρόσβαση στην ποιότητα της ζωής και ο κοινωνικός χαρακτήρας αυτής της πρόσβασης.

Στην περίπτωση που έχουμε άυλα δίκτυα κοινής ωφέλειας αναπτύσσεται ένας μερισμός κοινωνικού εισοδήματος μέσα από παρεχόμενες υπηρεσίες, που αναπτύσσουν τις δεξιότητες μας και τις απελευθερώνουν. Έχουμε μια πιο στενή διασύνδεση μεταξύ κοινής ωφέλειας και κοινωνικού εισοδήματος.

2.7 Τα ελεύθερα και τα δημόσια αγαθά

«Τα ελεύθερα αγαθά» ή τα αγαθά που δεν ανήκουν σε κανένα, είναι τα αγαθά τα οποία διατίθενται στον άνθρωπο και διαχέονται στη φύση χωρίς διαιρέσεις, διατίθενται όπως ο αέρας και το τοπίο ενώ είναι προσβάσιμα στον όποιο χρήστη.

Τα ελευθέρα αγαθά αποτελούν μια βασική πηγή απόλαυσης και μια πηγή ζωής για κάθε έμβιο ον.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ωστόσο η υποβάθμιση των ελεύθερων αγαθών μπορεί να τα θέσει υπό δημόσια αλλά και υπό ιδιωτικοοικονομική διαχείριση σε ορισμένες περιπτώσεις - όπου υπάρχουν δομές αυτού που ο Ρίφκιν ονομάζει ως «υπερκαπιταλισμό».

Τα ελεύθερα αγαθά είναι αγαθά όπου δεν εφαρμόζεται ο αποκλεισμός και που η αφθονία και η φύση του αγαθού δεν σημαίνουν ή δεν επιβάλουν ρυθμίσεις και αναγκαστική διαχείριση.

Όπως τονίστηκε στην εκπομπή των αερίων και τις κλιματικές αλλαγές & με τις συνθήκες που συναντάμε στην πόλη για την ποιότητα του αέρα ο χαρακτήρας του ως ελεύθερου αγαθού υποβαθμίζεται. Η ποιότητά του χάνεται, ενώ υπάρχει μια τοπική υπέρβαση στη φέρουσα ικανότητα η οποία απαξιώνει το ελεύθερο αγαθό.

Μια άλλη περίπτωση απαξίωσης του ελεύθερου αγαθού είναι η απαξίωση της αισθητικής του τοπίου καθώς το τοπίο αποτελεί έναν αποδέκτη των συμπεριφορών μας.

Χαρακτηριστική είναι η κυρίως ελληνική συνήθεια ρίψης των σκουπιδιών, των απορριμμάτων σε δημόσιους χώρους και κυρίως στη φύση.

Συνήθως η απαξίωση των ελεύθερων αγαθών γίνεται επειδή τα ελεύθερα αγαθά είναι κοινά στην προσβασιμότητα τους και επειδή υπάρχει μια εκτίμηση για την άπειρη φέρουσα ικανότητά τους, ενώ δεν υπάρχει η άμεση αντίληψη για την προστασία τους και την αναγκαιότητά τους.

Τα δημόσια αγαθά λειτουργούν σαν αγαθά υπό ένα καθεστώς διαχείρισης και τελούν ως προσφερόμενα και προσιτά σε όλους.

Μπορούν να έχουν ωστόσο ένα ανταποδοτικό χαρακτήρα που σημαίνει ότι προσφέρονται ως αμειβόμενη παροχή στη πρόσβαση τους στη χρήση.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Παράλληλα τα δημόσια αγαθά αποτελούν αγαθά που συνδέονται με τα δίκτυα της κοινής ωφέλειας και τις υπηρεσίες της κοινής ωφέλειας.

Σε καθεστώς δημόσιας διαχείρισης βρίσκονται τα αγαθά τα οποία πρέπει να προστατευτούν και για την προστασία δεν υπάρχουν επαρκή συμφέροντα ή διαχειριστική επάρκεια για μια ιδιωτικοοικονομική διαχείριση που να μην τα απαξιώσει ενώ παράλληλα τα αγαθά αυτά πρέπει να είναι προσιτά και προσβάσιμα σε όλους.

Ο ορισμός για παράδειγμα της υγείας ή της παιδείας ως δημόσιου αγαθού συνδέεται με το δημοκρατικό χαρακτήρα της πολιτείας και με την αναγνώριση της ευθύνης της πολιτείας, για την προστασία των πολιτών και για την ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και των ίσων ευκαιριών όλων.

Στον τομέα του περιβάλλοντος, διαχείριση εν ειδη δημόσιου αγαθού έχουμε στους τομείς του νερού σε πολλές περιπτώσεις, παρά το γεγονός ότι και εδώ διαπιστώνεται μια διεθνής πρακτική ιδιωτικοοικονομικής διαχείρισης και σε περιοχές όπου υπάρχουν σοβαρά προβλήματα και υπάρχει επίσης πρόβλημα ένδειας και ελλιπούς πρόσβασης στην χρήση του νερού κυρίως για τους άπορους.

Τα δημόσια αγαθά δεν έχουν χαρακτήρα αποκλεισμού και πλήρους διαιρετότητας ενώ συνδέονται με έναν ανταποκριτικό και ανταποδοτικό μηχανισμό μέσω μιας θεσμοθετημένης διαχείρισης, στις ανάγκες και στις περιστάσεις.

Η ένταξη των φυσικών πόρων και των στοιχείων της φύσης, στο καθεστώς του ελεύθερου, του δημόσιου ή του ιδιωτικοοικονομικού διαιρετού και αποκλειστικού αγαθού, είναι ζήτημα που αποφασίζεται συλλογικά και θεσμικά και οπωσδήποτε αυτό συνδέεται με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται το φυσικό στοιχείο και ο φυσικός πόρος όπως και με τις επιλογές της κοινωνίας.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Το κυριαρχούσα ζήτημα παραμένει σαν ζήτημα πολιτικής. Το ζήτημα αυτό είναι η ανάπτηση των ελεύθερων αγαθών και της ποιότητας τους. Αυτό είναι θεμελιώδες για την βιώσιμη ανάπτυξη.

Αφετέρου κυριαρχούσα είναι και το ζήτημα της περιβαλλοντικής αειφορίας των ελεύθερων και δημόσιων αγαθών μέσα από την διαχείριση τους με νοοτροπίες και συμπεριφορές που να αποτελούν καλές πρακτικές.

Πέρα από το πολιτικό ζήτημα στα ελεύθερα και στα δημόσια αγαθά υπάρχει και το επείγον της διαχείρισης τους. Το επείγον διαμορφώνεται μέσα από την οικολογική στενότητα των αγαθών, την φέρουσα ικανότητα και την αναλωσιμότητα των περιβαλλοντικών αγαθών και των πόρων τους.

Μάυτες τις δυο διαστάσεις δηλαδή την πολιτική και την περιβαλλοντική - οικολογική το ζήτημα των ελεύθερων και των δημόσιων αγαθών αναπτύσσεται με πληρότητα.

Τρία είναι τα ερωτήματα τα οποία τίθενται τόσο για την διατήρηση των ελεύθερων και των δημόσιων αγαθών στο καθεστώς που υφίσταται όσο και για την ποιότητά και την προστασία τους:

Το πρώτο είναι το ερώτημα με ποιους όρους και πώς επιλέγουμε αυτό το καθεστώς διαχείρισης; Πόσο εγγυημένο είναι αυτό τα καθεστώς;

Το δεύτερο είναι ποιος καταβάλλει το κόστος και πως, γι' αυτό το καθεστώς διαχείρισης και

Το τρίτο είναι πόσο αποτελεσματική είναι η διαχείριση των περιβαλλοντικών αγαθών και πόρων όταν αυτά εντάσσονται στα ελεύθερα και δημόσια αγαθά και με ποιο τρόπο;

Η δημοκρατική πάντως διαχείριση είναι η καλύτερη όλων, στον τομέα του περιβάλλοντος καθώς καλλιεργεί τη συμμετοχικότητα και την συνυπευθυνότητα και αποτελεί την πολιτική συνιστώσα της βιώσιμης ανάπτυξης.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3. ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ

3.1 Βιώσιμη ανάπτυξη και ελεύθερος χρόνος

Η βιώσιμη ανάπτυξη δεν βασίζεται στη διαρκή μεγέθυνση των εισοδημάτων και στην διεύρυνση των αναγκών, ούτε συνέπως στον περιορισμό του ελεύθερου χρόνου και στην μεγέθυνση του εργάσιμου.

Η ανθρώπινη ζωή, η καθημερινότητα και η ποιότητά της, συνδέεται με τρεις χρονικές φάσεις: α)τον εργάσιμο χρόνο, β)τον ελεύθερο χρόνο και γ)τον βιολογικά αναγκαστικά χρόνο που το κύριο μέρος του καταλαμβάνει ο αναγκαστικός και λειτουργικά απαραίτητος χρόνος του ύπνου.

Η ισορροπία ανάμεσα στις τρεις αυτές φάσεις ή διαστάσεις του προσωπικού χρόνου είναι συνυφασμένη με την ποιότητα της ζωής.

Η βιώσιμη ανάπτυξη θεμελιώνεται και εξειδικεύεται στην εναρμόνιση των τριών φάσεων του ανθρώπινου χρόνου, που είναι άρρηκτα δεμένη με την ποιότητα της ζωής διαμορφώνοντας τις υποδομές της και συνοδοιπορώντας μαζί της.

Ο ελεύθερος χρόνος λοιπόν, είναι ο χρόνος όπου ο άνθρωπος λειτουργεί σαν καταναλωτής αφενός και αφετέρου σαν μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα που αυτορυθμίζεται και αυτοπροσδιορίζεται δημιουργικά, εκφραζόμενος πληρέστερα μέσα σε αυτόν.

Υπάρχει δηλαδή μια εσωτερική κατανάλωση του χρόνου, μια άυλη κατανάλωση συνυφασμένη με την ανάγκη του ανθρώπου να σταθεί μέσα στον εαυτό του και να αρθρώσει ανθρώπινες σχέσεις ιδιαίτερα με τους οικείους τους, χωρίς αυτές να ανάγκη να είναι συνδεδεμένες με την κατανάλωση και με την χρήση προϊόντων και αγαθών.

Χωρίς την ποιότητα του ελεύθερου χρόνου και την επάρκεια του δεν μπορούμε να μιλήσουμε για την ποιότητα ζωής.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η επάρκεια του ελεύθερου χρόνου είναι μία αξιώση όπως και η ποιότητά του. Ο ελεύθερος χρόνος είναι ο χρόνος στον οποίο στοχεύει η παραγωγική δύναμη και ο χρόνος εργασίας.

Είναι ο χρόνος της κατανάλωσης και ο χρόνος των σκοπών και των στόχων της ανθρώπινης προσωπικότητας. Είναι ένας χρόνος σε ένα βαθμό εξαρτημένος παρότι ελεύθερος, εξαρτημένος από το εισόδημα και τον τρόπο παραγωγής του, ώστε να υπάρχουν συνθήκες και πόροι για επαρκή κατανάλωση και απόλαυση.

Ο χρόνος αυτός συνδέεται πολλαπλά με την βιώσιμη ανάπτυξη: πρώτα από όλα συνδέεται, ή αποτελεί ένα πεδίο διαμόρφωσης καταναλωτικών συνθηκών. Ο ελεύθερος χρόνος αποτελεί επίσης ένα στόχο για την βιώσιμη ανάπτυξη, ένα κοινωνικό στόχο καθώς η βιώσιμη ανάπτυξη συνδέεται με την απελευθέρωση του ελεύθερου χρόνου και στοχεύει σ' αυτήν. Σε ένα βαθμό αυτή η απελευθέρωση του ελεύθερου χρόνου έχει κοινωνικά χαρακτηριστικά και συνδέεται με την εσωτερική και την κοινωνική κατάκτηση της ευτυχίας και της ευημερίας.

Ο ελεύθερος χρόνος αποτελεί ένα άξονα προτεραιότητας της βιώσιμης ανάπτυξης καθώς αυτή συνδέεται με τον άνθρωπο και την βιώσιμη καθημερινότητα.

Μέσα από αυτή την σχέση της βιώσιμης ανάπτυξης με τον ελεύθερο χρόνο η βιώσιμη ανάπτυξη εξανθρωπίζεται και δεν προσλαμβάνει μόνο ποσοτικές προσεγγίσεις και εκτιμήσεις.

Ο ελεύθερος χρόνος συνδέεται με την επάρκεια, την βιωσιμότητα του ανθρώπου μέσα στον κόσμο. Μέσα στον ελεύθερο χρόνο δομείται η προσωπικότητα ώστε να είναι επαρκής, εξισορροπητική και αντισταθμιστική απέναντι στις επιταγές του κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος.

Η βιωσιμότητα της προσωπικότητας κυρίως αναπτύσσεται στον ελεύθερο χρόνο, αν και οι υποδομές της συνδέονται με την απασχόληση και το εισόδημα.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ταυτόχρονα η βιώσιμη ανάπτυξη συνεισφέρει στο περιβάλλον ώστε ο ελεύθερος χρόνος να είναι πραγματικά ελεύθερος και αποδοτικός για τον άνθρωπο.

Συνεισφέρει στο καταναλωτικό πλαίσιο, τα προϊόντα τα αγαθά και τις υπηρεσίες που πληρώνουν - γεμίζουν - τον ελεύθερο χρόνο με δυνατότητες για τον κάθε πολίτη, ζωογονώντας έτσι την επιλογή του καθενός και την εκπλήρωση των ιδιαίτερων αναγκών του.

3.2. Ελεύθερος χρόνος και ποιότητα ζωής

Τα ζητήματα ποιότητας ζωής και ελεύθερου χρόνου είναι ζητήματα που συνδέονται αφενός μεν με τις προσωπικές επιλογές και τα προσωπικά πρότυπα, και αφετέρου με το κοινωνικό περιβάλλον που ωθεί τις ευκαιρίες και διαμορφώνει τα πρότυπα.

Η βιώσιμη ανάπτυξη στοχεύει στη διαμόρφωση ενός δυναμικού πεδίου ελεύθερου χρόνου - που δεν καθιστά τον ελεύθερο χρόνο μια συνέχεια του παραγωγικού χρόνου - και μιας δυναμικής βιώσιμης ποιότητας ζωής που στηρίζεται στην δημοκρατική έκφραση της ανθρώπινης προσωπικότητας, ενώ συνεργεί μαζί της.

Το ζήτημα που θέτει ο τομέας της επιχειρηματικότητας, της οικονομίας και της απασχόλησης, είναι για το πως ενώ διευρύνουμε και ενισχύουμε τον ελεύθερο χρόνο μπορούμε να ενισχύσουμε ταυτόχρονα και την οικονομία.

Η διαμόρφωση νέων συνθηκών ελεύθερου χρόνου και ποιότητας ζωής διαμορφώνει μια καινούργια δυναμική για επιχειρηματικές δραστηριότητες όπως αναφέραμε προηγουμένως, όπως για παράδειγμα στον τομέα του θεματικού εναλλακτικού τουρισμού ή στον τομέα του οικοτουρισμού και βέβαια στους

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

τομείς που συνδέονται με την ποιότητα των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών.

Συνεπώς ο ελεύθερος χρόνος έχει μια δυναμική εναλλακτική καθώς παρέχει ένα πεδίο νέων ευκαιριών για την επιχειρηματικότητα, την απασχόληση και την οικονομική ανάπτυξη.

3.3. Βιώσιμη κατανάλωση και ποιότητα ζωής

Η βιώσιμη κατανάλωση είναι η κατανάλωση που δεν υπερβάλλει έναντι των δυνατοτήτων της βιώσιμης παραγωγής και του εισοδήματος του καταναλωτή. Αυτή είναι η οικονομικά βιώσιμη κατανάλωση. Η κοινωνικά και περιβαλλοντικά όμως βιώσιμη κατανάλωση συμπεριλαμβάνει και την λιτότητα και την απελευθέρωση από την καταναλωτική εξάρτηση που μας δεσμεύει μέσα από την διαδικασία των επιθυμιών και των τεχνητών αναγκών.

Η βιώσιμη κατανάλωση λειτουργεί σαν θετικός συντελεστής για την βιώσιμη ανάπτυξη ελαχιστοποιώντας αρνητικούς παράγοντες. Διαμορφώνει το περιβάλλον που είναι φιλικό για την ποιότητα της ζωής.

Βασίζεται στην ζήτηση της ποιότητας με ελαχιστοποίηση της ποσότητας και του κόστους στην προοπτική ενός ευρύτερου και υγιέστερου κύκλου ζωής και ποιότητας.

3.4. Ποιότητα υγείας και ποιότητα ζωής

Είναι περίπου παγκόσμια αυτονόητο σαν κοινοτοπία ότι η υγεία είναι η μεγαλύτερη θεμελιώδης αξία της ζωής του ανθρώπου και χωρίς αυτή υπονομεύονται οι υποκειμενικοί και οι αντικειμενικοί όροι για την ποιότητα της ζωής.

Η υγεία προϋποθέτει συνήθειες συμβατές με τη φυσιολογία και την οικολογία της ζωής, στη λειτουργία της ανθρώπινης

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

προσωπικότητας και του ανθρώπινου σώματος μέσα στη ζωή την κοινωνία και το περιβάλλον – φύση.

Προϋποθέτει αυτές τις καταναλωτικές συνήθειες και πρακτικές που δεν την υπονομεύουν, και συνεπώς αποτελεί την βάση και την αυθεντική ποιότητα ζωής.

Οι παρεχόμενες υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας προληπτικά και θεραπευτικά αποτελούν ένα ακέραιο μέρος της βιώσιμης ανάπτυξης συνδεδεμένο με την δυναμική των υπηρεσιών και των δικτύων κοινής ωφέλειας.

Αυτή η δυναμική των υπηρεσιών της υγείας, της θεραπείας και της πρόνοιας προϋποθέτει υποδομές και επιλογές προτεραιότητας της βιώσιμης ανάπτυξης διαφορετικές από αυτές που δημιουργήθηκαν στο βιομηχανικό «μοντέλο ανάπτυξης για την ανάπτυξη».

Η βιώσιμη ανάπτυξη έχει ως προϋπόθεσή της την πρόσβαση στα θεμελιώδη αγαθά όλων των ομάδων του πληθυσμού και όλων των πολιτών. Έτσι η ποιότητα της υγείας είναι αντικείμενο εγγυήσεων της βιώσιμης ανάπτυξης για τον κοινωνικό χαρακτήρα της υγείας και για τον δημιουργικό χαρακτήρα της ποιότητας της ζωής που οικοδομείται πάνω αυτήν.

Χωρίς βιώσιμη ανάπτυξη το περιβάλλον δεν προστατεύεται, η υγεία βλάπτεται και ο άνθρωπος εξαρτάται όλο και πιο πολύ από επιθυμίες και καταναλωτικές ανάγκες που υπονομεύουν έτσι την υγεία του και το περιβάλλον, του παρότι συνθέτουν την «ποιότητα της ζωής» μέσα στην αναλίσκουσα «ευημερία» της αγοράς.

Δυστυχώς ελάχιστοι οικουμενικοί στοχαστές όπως ο Έμερσον ανέδειξαν στο πεδίο της υγείας την ενότητα και τη σημασία του υλικού, του κοινωνικού και του πνευματικού.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.5 Κοινωνικό προϊόν και πλεόνασμα

Η εξοικονόμηση πόρων που συνεπάγεται η εστίαση της βιώσιμης ανάπτυξης και της ποιότητας της υγείας στο μοντέλο της ποιότητας της ζωής δημιουργεί πρόσθετους διαθέσιμους πόρους για την ποιότητα της διαχείρισης των ελεύθερων πόρων που συνδέονται με την αντιμετώπιση προβλημάτων. Με την αναζήτηση πόρων ζωής και περιβάλλοντος η εξοικονόμηση τους μετατρέπει σε διαθέσιμους πόρους, για περαιτέρω υποστήριξη βιώσιμης ανάπτυξης και της ποιότητας της ζωής.

Όμως δεν αρκεί αυτή η έμμεση εξοικονόμηση πόρων και ο σχηματισμός διαθέσιμων για την βιώσιμη ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής.

Η βιώσιμη ανάπτυξη θεμελιώνεται πάνω στην παραγωγή ενός κοινωνικού προϊόντος, ενός προϊόντος που δεν είναι απολύτως διαιρετό στην κατανάλωση του, ενός προϊόντος που λειτουργεί σαν περιβάλλον ευημερίας, σαν περιβάλλον διαμόρφωσης της δυναμικής παραγωγής και της κατανάλωσης, σαν περιβάλλον που διαμορφώνει όρους υποστηρικτικούς για την ποιότητα της ζωής.

Το κοινωνικό προϊόν περιλαμβάνει, ένα ευρύτατο φάσμα αγαθών και υπηρεσιών που διαμεσολαβούν στην ζωή μας και διαμορφώνουν την κοινωνική διάσταση της ποιότητας ζωής και της βιώσιμης κατανάλωσης.

Δεν αρκεί όμως μόνον η παραγωγή ενός κοινωνικού προϊόντος, χρειάζεται & η ύπαρξη κοινωνικού πλεονάσματος.

Το κοινωνικό πλεόνασμα μπορεί να προέλθει αν συγκλίνει η δυναμική παραγωγής κοινωνικού προϊόντος με ένα παραγωγικό πλεόνασμα, ένα οικονομικό πλεόνασμα, ώστε η αγορά και η κοινωνική πολιτική να μην αλληλοαναιρούνται στις πηγές και στους πόρους τους.

Συγκεκριμένα η δυνατότητα μιας κοινωνίας και μιας οικονομίας να λειτουργήσει με όρους βιώσιμης ανάπτυξης για την

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

παραγωγή κοινωνικού πλεονάσματος, προέρχεται από την δυνατότητα της οικονομίας να λειτουργήσει ανταγωνιστικά υγιώς, και να αναπτύξει την δυναμική της με την κατεύθυνση των διαθέσιμων στην παραγωγή πλεονάσματος.

Ταυτόχρονα συνδέεται με την επάρκεια των κοινωνικών δικτύων και του κοινωνικού προϊόντος, ώστε η ανάπτυξη μεν να έχει χαρακτήρα κοινωνικής συνοχής, αλλά ταυτόχρονα να έχει και χαρακτήρα υγειούς ανταγωνιστικής οικονομίας.

Στην υγιή ανταγωνιστική οικονομία, η επιχειρηματικότητα και η εργασία, μαζί με τους παραγωγικούς συντελεστές του τεχνικού και του οικονομικού κεφαλαίου, της φύσης και των φυσικών πόρων είναι υγιείς και δεν αναστέλλουν την διανομή μακριχρονίως με κοινωνικό τρόπο, και με κοινωνική συνοχή των πλεονασμάτων τους.

Η ανταγωνιστικότητα σύμφωνα και με την θεωρία των παιγνίων του Νας οδηγείται, με γραμμή ελάχιστης αντίστασης, στην απαξίωση της διαχείρισης των κοινών πόρων και των κοινωνικών αγαθών όπως το περιβάλλον.

Δεν αποτελεί συνεπώς έναν επαρκή πυλώνα για την βιώσιμη ανάπτυξη.

Η διαλεκτική που υπάρχει για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης και της ποιότητας της ζωής είναι πολύπλοκη. Αυτό φαίνεται στην περίπτωση του ελευθέρου χρόνου, όπου ο ελεύθερος χρόνος θυσιάζεται για την άνοδο του βιοτικού επιπέδου, ενώ ταυτόχρονα ο ελεύθερος χρόνος αποτελεί κύριο πεδίο για την απόλαυση του βιοτικού επιπέδου και την χρησιμότητα του. Παράλληλα ο ελεύθερος χρόνος καθίσταται ένα πεδίο καταναλωτικής αγοραστικής ζήτησης και εξάρτησης.

Βλέπουμε δηλαδή μια δυνατότητα παγίδευσης παραγωγής και απομάκρυνσης από τους σκοπούς της παραγωγής &

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

της ανάπτυξης καθώς η παραγωγή και «η ανάπτυξη για την ανάπτυξη» γίνονται αυτοσκοποί.

Στην βιώσιμη όμως ανάπτυξη οι σκοποί παραμένουν και αναπτύσσουν την κυριαρχία τους σαν παράγοντες εξανθρωπισμού του συστήματος παραγωγής και κατανάλωσης.

Ο εξανθρωπισμός αυτός σημαίνει την εξισορρόπηση, την αντιστάθμιση του ανταγωνισμού, ώστε ο ανταγωνισμός να είναι υγιής και παραγωγικός στα αποτελέσματα του ενώ ταυτόχρονα συμπληρώνεται από έναν λογικό σχεδιασμό και από ένα μερισμό στο παραγόμενο προϊόν και στην χρησιμότητα του.

Εδώ παίζει ένα σημαντικό ρόλο η άξια και η έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης καθώς ο παραγόμενος πλούτος δεν θα μπορούσε να παραχθεί χωρίς κοινωνική συγκρότηση. Στο σύνολο της κοινωνίας πρέπει να υπάρχει μια διάχυση αφενός μεν κοινωνικού εισοδήματος αφετέρου του παραγόμενου πλεονάσματος και του κοινωνικού προϊόντος.

Στην βιώσιμη ανάπτυξη η ανταγωνιστικότητα και η κοινωνική συνοχή λειτουργούν σαν ταυτόχρονοι παράγοντες, σαν συναληθεύοντες όροι του οικονομικού συστήματος.

3.6 Δίκτυα Μερισμού

- Υπάρχουν δυο κατηγορίες δικτύων μερισμού.
- Είναι τα δίκτυα μερισμού χωρίς κλίμακα και τα δίκτυα μερισμού με κλίμακα.

1. Τα δίκτυα μερισμού χωρίς κλίμακα αποσυνδέονται σε ένα μεγάλο βαθμό από την τοπικότητα. Τα δίκτυα μερισμού με κλίμακα έχουν περιοχές μεγαλύτερης η μικρότερης γεωγραφικής έντασης και διάθεσης.

Τα δίκτυα μερισμού δεν μπορούν να ταυτιστούν με τα δίκτυα κοινής ωφέλειας παρόλο που τα συμπεριλαμβάνουν.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τα δίκτυα μερισμού είναι αναγκαία σαν υποδομές βιωσιμότητας, καθώς όπως είπαμε προηγουμένως η ανταγωνιστικότητα και η λειτουργία της με τους όρους των παιγνίων της αγοράς δεν οδηγεί σε δίκαιη κατανάλωση του προϊόντος και των παραγωγικών συντελεστών κατ' ανάγκην, επιπλέον δε υποσκάπτει την βιωσιμότητα του μέλλοντος, την κοινωνική και την περιβαλλοντική.

Τα δίκτυα μερισμού έχουν πολλά επίπεδα ανάπτυξης ξεκινώντας από την φορολογία των εισοδημάτων και της παραγωγής, που λειτουργεί σαν αντισταθμιστικός παράγων και σαν ρυθμιστής των κεφαλαιακών πόρων, και φτάνουν στις υποστηρικτικές συμβουλευτικές και κατευθυντήριες δομές ανάπτυξης μαζί βέβαια με τις δομές διαχείρισης των κοινών, ή των ελεύθερων αγαθών.

Τα δίκτυα μερισμού μπορεί να είναι οικονομικά αμιγώς αλλά μπορεί να είναι και κοινωνικοπολιτιστικά. Στην ουσία λειτουργούν με εξωοικονομική δυναμική που μπορεί να διαθλάται μέσα από την κοινωνική οικονομία, τον εθελοντισμό και τις δομές κοινωνικής συνοχής.

Μέσα από πολλές σύγχρονες διασκέψεις έχουν εκφραστεί αιτήματα μερισμού και ανάμεσα τους, πρέπει να συμπεριλαβουμε και τα αιτήματα απαλοιφής των χρεών στις υπερχρεωμένες χώρες αιτήματα δηλαδή σεισάχθειας διεθνούς αλλά και γενικότερα. Έχουν αναζητηθεί και μερίσματα της διεθνούς οικονομικής ανάπτυξης και συνεργασίας τα οποία μπορούν να αποτελέσουν ένα παράγοντα ισορροπίας στο διεθνές οικονομικό σύστημα ανάμεσα σε αυτές τις δομές. Κανονικά θα έπρεπε να συμπεριλαβουμε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και αντιστοιχεις δομές που έχουν αναπτυχθεί για την διεθνή οικονομική συνεργασία σ' αυτά τα δίκτυα.

Λέμε κανονικά γιατί η λειτουργία των ισχυρών συμφερόντων μετατρέπει τις λειτουργίες των διεθνών οικονομικών ορ-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

γάνων από λειτουργίες μερισμού σε λειτουργίες έμμεσης μεταφοράς πόρων από τις πιο φτωχές και αδύναμες χώρες στις πιο ισχυρές μέσα από νομισματικές και τοκοφόρες πολιτικές και αναπτυξιακά συμβόλαια.

Τα δίκτυα μερισμού έχουνε μια ουσιαστική συνεισφορά όπως για παράδειγμα, για την πολυμερή κάλυψη του ασφαλιστικού κόστους ή ακόμη για τις περιπτώσεις που αναπτύσσονται κλαδικές συνεργασίες και πολιτικές αμοιβαιότητας και ευθύνης.

Στην παραπόνω περίπτωση βλέπουμε δυο διαφορετικές όψεις δικτύων μερισμού. Αυτές είναι:

1. δίκτυα μερισμού που βασίζονται σε κοινωνικές ρυθμίσεις και δεσμεύσεις και
2. είναι και δίκτυα που βασίζονται σε εθελοντικές ρυθμίσεις και δεσμεύσεις.

Ακόμη δεν έχει επίσης φανεί η συνεισφορά του τομέα του πολιτιστικού προϊόντος, των πολιτιστικών υπηρεσιών και αγαθών, καθώς σε αυτό τον τομέα υπάρχει δυνατότητα και διαμόρφωση βιοτικών σχέσεων και αμοιβαιότητας μεταξύ του καταναλωτή και χρήστη και του παραγωγού, σε περιπτώσεις που ο πολιτισμός λειτουργεί σαν ένας παράγοντας κοινωνικής συνοχής όπως αναφέραμε προηγούμενα, σαν μία κοινωνική άμυνα όπως στην περίπτωση της Αργεντινής μετά το σοκ της πρόσφατης ύφεσης η όπως στην περίπτωση των ΗΠΑ το '29 μέσα αντιμετωπίστηκε στα πλαίσια του New Deal.

Γενικότερα μέσα από κοινωνικές κρίσεις ο πολιτισμός πραγματικά συνδέεται με δίκτυα μερισμού και αναδεικνύει τον ποιοτικά και κοινωνικά αναπτυξιακό του χαρακτήρα.

Η πολιτιστική βιομηχανία, η παραγωγή και η κατανάλωση αποτελεί ένα δίκτυο μερισμού η ίδια. Λειτουργεί εντονότερα

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

έτσι όταν έχουμε κοινωνικές κρίσεις και όταν απαιτείται η διάχυση του πολιτιστικού προϊόντος για την εξομάλυνση, την κοινωνική ανασύνταξη και τη συνοχή.

Σε αυτές τις περιόδους ο πολιτισμός δεν είναι αγαθό πολυτελείας. Ο πολιτισμός τότε δεν απευθύνεται απλά στην αναψυχή, απευθύνεται στην κοινωνική ανάπτυξη του ανθρώπου και στην κοινωνικότητα του.

Εδώ αξίζει να σημειώσουμε πόσο σημαντική είναι η ειρήνη, κοινωνική ή διεθνής ως προϋπόθεση πόρων & δικτύων μερισμού.

3.7 Παιδεία ποιότητα ζωής και ανάπτυξη.

Το κυριότερο δίκτυο μερισμού στην εποχή μας, που είναι εποχή οικονομίας της γνώσης και της πληροφορίας, είναι το δίκτυο της παιδείας, το δίκτυο της πρωταρχικής γνώσης. Σ' αυτό βασίζεται η επιχειρηματικότητα και η καινοτομία, σ' αυτό βασίζονται οι αποδόσεις της εργασίας και του κεφαλαίου, ανθρώπινου και τεχνικού.

Όμως η παιδεία δεν είναι μόνο ένα δίκτυο υποδομής για τους ανθρώπινους πόρους στην οικονομική δραστηριότητα, αλλά είναι ένα δίκτυο για τον προσανατολισμό στην βιώσιμη ανάπτυξη.

Η παιδεία είναι ο βασικότερος συντελεστής για την επάρκεια της συμμετοχής του πολίτη στην διαδικασία της λήψης των αποφάσεων. Η παιδεία είναι η κύρια εξωτερική οικονομία για τον ρόλο του πολίτη στη διαμόρφωση των εξελίξεων.

Η παιδεία είναι ο βασικότερος διαμορφωτικός παράγοντας στη ποιότητα της ζωής και των πρότυπων της. Η παιδεία αποτελεί τον ρυθμιστή των επιλογών και των αποφάσεων, στην ανάπτυξη και τη ζωή του ανθρώπου.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στο σύγχρονο κόσμο η παιδεία αποτελεί τον εξισορροπητικό παράγοντα απέναντι στη δύναμη της αγοράς που υποβάλλει και επιβάλλει τις ανάγκες και τις επιλογές της.

Η παιδεία επαναφέρει στο επίκεντρο, την προσωπικότητα του ανθρώπου και αποτελεί το βασικό πόρο του εξανθρωπισμού και της βιωσιμότητας του συστήματος.

Η παιδεία ακόμη και όταν είναι προσανατολισμένη επαγγελματικά και αναπτυξιακά, καθιστά τον άνθρωπο δημιουργικά ανταγωνιστικό και συνεπώς συνεισφέρει στην οικονομική βιωσιμότητα των επιχειρηματιών και των εργαζόμενων.

Η παιδεία ολοκληρώνει τον άνθρωπο σαν παραγωγό και καταναλωτή. Επιτρέπει στον άνθρωπο να είναι το κέντρο των εξελίξεων. Διαμεσολαβεί μεταξύ ποιότητας ζωής και βιώσιμης ανάπτυξης και βοηθάει τον άνθρωπο, ως άτομο να λειτουργήσει εποικοδομητικά για την βιωσιμότητα της δικής του συμμετοχής στην κοινωνία και την οικονομία. Του επιτρέπει να λειτουργήσει με ευαισθησία και σεβασμό για το περιβάλλον αναδεικνύοντας τις βαθύτερές του ανάγκες και διαμορφώνοντας τις δικές του αξίες.

Η παιδεία για το κοινωνικό σύνολο λειτουργεί σαν δυναμική χειραφέτηση από τα κέντρα εξουσίας. Απελευθερώνει τις δυνάμεις της κοινωνίας για την αλλαγή του μοντέλου της εξέλιξης και της οικονομίας. Αναδεικνύει την προστασία του περιβάλλοντος και την περιβαλλοντική πληροφορία σαν ένα παράγοντα στην λήψη των αποφάσεων.

Η παιδεία σε προσωπική ιλίμακα ρυθμίζει συμπεριφορές που συνδέονται με τα θέματα υγείας, με τα θέματα της προσωπικής οικονομικής ανάπτυξης, και με τα θέματα που αναδεικνύουν την δυναμική των πολιτών για κοινές δράσεις.

Με τον δημόσιο χαρακτήρα της αποτελεί ουσιώδες συστατικό για την πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς αποβλέπει στην ανάπτυξη της κοινωνικής συνοχής και λειτουργεί

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

με όρους κοινωνικής πρόσβασης της γνώσης, με όρους ισότητας ευκαιριών, μέσα από την κατάρτιση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων, μέσα από την απελευθέρωση των ανθρώπινων πόρων

Αυτή η απελευθέρωση των ανθρώπινων πόρων δεν είναι μόνο οικονομική, είναι και πολιτιστική. Περιλαμβάνει επίσης και την κατανάλωση και την καταναλωτική ζήτηση.

Είναι ακόμη πολιτική απελευθέρωση των ανθρώπινων πόρων έτσι ώστε να αναπτύσσεται η δημοκρατική ολοκλήρωση της πολιτικής. Αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα για τον σχεδιασμό και την αύξηση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Η παιδεία προσανατολίζει το ανθρώπινο δυναμικό και την ανθρώπινη προσωπικότητα στις βασικές δημιουργικές δεξιότητες και τις κρίσιμες πρακτικές.

Η βιωματική παιδεία επιτρέπει στον άνθρωπο να βασισθεί στην εσωτερικότητά του και έτσι να αποσυνδεθεί από μορφές που αποτελούν κακοήθεις καταναλωτικές πρακτικές και εξαρτήσεις.

3.8 Οι δημιουργικές δεξιότητες

- Οι δημιουργικές δεξιότητες που λειτουργούν καταλυτικά για την βιώσιμη ανάπτυξη και την ποιότητα της ζωής, διαιρούνται σε έξι κατηγορίες:

1η κατηγορία περιλαμβάνει εκείνη την δημιουργική δεξιότητα που συνδέεται με την επιχειρηματικότητα και την εργασία. Είναι αμιγώς προσανατολισμένη στην βιωσιμότητα της επιχειρηματικότητας και της απασχόλησης και σαφώς αποτελεί τον κύριο κορμό για το εισόδημα και την αναπτυξιακή οικονομική δραστηριότητα.

Αυτή η δεξιότητα συνδέεται με την ανάπτυξη. Εδώ συγκλίνουν οι επαγγελματικές δεξιότητες.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2η κατηγορία. Αυτή η βασική ομάδα των δεξιοτήτων συνδέεται με τις κοινωνικές δεξιότητες και εδώ δεν συμπεριλαμβάνονται οι δημόσιες σχέσεις και το επαγγελματικός επικοινωνείν, αλλά οι δεξιότητες που συνδέονται με τον εθελοντισμό, με την κοινωνική και την πολιτική συμμετοχή στις διαδικασίες της κοινής αφέλειας και των αποφάσεων. Στην ομάδα αυτή των δεξιοτήτων συνδέονται οι δεξιότητες της ανθρωπιστικής αναπτυξιακής δράσης, της κοινωνικής οικονομίας και πρόνοιας και ακόμη οι δεξιότητες για την ανάπτυξη κοινωνιών δικτύων δράσης. Είναι οι κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες.

Αυτή η ομάδα δεξιοτήτων συνεργεί στη κάλυψη της αναγκαιότητας της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας.

Λειτουργεί σαν καταλύτης για την βιωσιμότητα της κοινωνίας και της κοινωνικής συνοχής.

3η ομάδα δεξιοτήτων είναι οι πολιτιστικές δεξιότητες, αυτές οι δεξιότητες συνδέονται με την δημιουργική έκφραση, με την πολιτιστική ανάπτυξη και δημιουργία των ομάδων της κοινωνίας. Οι πολιτιστικές δεξιότητες λειτουργούν καταλυτικά τόσο για την δημιουργία των προϋποθέσεων της προσωπικής ποιότητας ζωής όσο και της κοινωνικής. Ο πολιτισμός αποτελεί την κύρια εξωτερική οικονομία μαζί με την παιδεία για την βιώσιμη ανάπτυξη:

Πρώτον γιατί αποτελεί την κύρια πηγή αξιών, πέραν των οικονομικών αξιών και δεύτερον γιατί διασυνδέει & συνθέτει την ανθρώπινη ολότητα με αξίες που αποτελούν ανεξάρτητο πεδίο σε σχέση με την οικονομία και την πολιτική. Οι αξίες αυτές είναι αμετάθετες & αμετάβλητες σε αντίθεση με τις οικονομικές και πολιτικές αξίες. Η πολιτιστική δημιουργία παραλληλα συνδέεται με τις διαδικασίες αποσύνδεσης και με την

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ποιοτική χρήση του ελεύθερου χρόνου όπως και με την απελευθέρωση της δημιουργικότητας.

Η 4η ομάδα δεξιοτήτων είναι οι περιβαλλοντικές και οικολογικές δεξιότητες. Αυτές θα τις χωρίσουμε σε τρεις υποομάδες.

i) Η πρώτη ομάδα συνδέεται με τις δεξιότητες που συνδέονται με το δομημένο περιβάλλον, με την οικία, τον περιβαλλοντικά αρμόδιοντα τρόπο ζωής, με την εργασία, με την ζωή στην πόλη και γενικότερα με την διαχείριση του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

ii) Η δεύτερη οικολογική δεξιότητα του ανθρώπου συνδέεται με την οικείωση του με τα άλλα έμβια όντα και με το τοπίο. Σε ένα βαθμό μπορεί να συνδεθεί και με παραγωγικές δραστηριότητες, με τουριστικές δραστηριότητες ή με δραστηριότητες αναψυχής.

Αυτή η οικείωση ξεκινάει από το προσωπικό επίπεδο στην περίπτωση των οικόσιτων ζωών & των ζωών εργασίας και φτάνει να συμπεριλάβει τις γενικότερες σχέσεις του ανθρώπου με την βιοποικιλότητα, από την πόλη ως ή την ύπαιθρο.

iii) Η τρίτη υποκατηγορία των περιβαλλοντικών και οικολογικών δεξιοτήτων συνδέεται με τα ειδικευμένα πεδία γνώσης, ερευνάς και διαχείρισης για την προστασία της βιοποικιλότητας, την προστασία του περιβάλλοντος και τις θεματικές πολιτικές για το περιβάλλον τη φύση και τους πόρους της.

Μέσα σε αυτή την υποκατηγορία συμπεριλαμβάνονται και οι πολιτικές δεξιότητες που εκφράζονται από τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, και που συνθέτουν εμπειρία, ευαισθησία, γνώση και δραστηριότητα παράλληλα με τις αμιγέστερα τεχνοκρατικές περιβαλλοντικές δεξιότητες.

Η 5η ομάδα δεξιοτήτων είναι οι δεξιότητες της καθημερινότητας και της ποιότητας ζωής, αυτές οι οποίες σιγά-σιγά

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

αναδύονται, με την δια βίου παιδεία και με την αυτομόρφωση του ανθρώπου, πάνω στα ζωτικά θέματα της ζωής. Περιλαμβάνουν την ανάπτυξη των σχέσεων, την διαχείριση ζητημάτων υγείας και προσωπικής ευεξίας, ή και την δυναμική του ανθρώπου να αυτοπραγματώνεται με όρους ποιότητας ζωής και δημιουργικής καθημερινότητας.

Αυτές οι δεξιότητες της καθημερινότητας ολοκληρώνουν τον άνθρωπο, την ανθρώπινη προσωπικότητα, βιοσοφικά ή υπερβατολογικά και περιβαλλοντικά. Αναπτύσσουν ένα πλεόνασμα, ένα διαθέσιμο αποθεματικό που ενισχύει πολυδύναμα το ρόλο του ανθρώπου πολιτιστικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά και οικονομικά, κυρίαρχα όμως ενισχύουν την εσωτερική δύναμη του ανθρώπου και την αυτοπραγμάτωση του.

Η 6η ομάδα δεξιοτήτων είναι οι γνωστικές δεξιότητες οι οποίες δεν ταυτίζονται και δεν προσδιορίζονται κατ' ανάγκη από τα τυπικά πεδία και τους τίτλους σπουδών.

Το σύνολο αυτών των δημιουργικών δεξιοτήτων επιτρέπει στον άνθρωπο να γίνει ένας επαρκής συντελεστής για την ολοκλήρωση του κύκλου της βιώσιμης παραγωγής και κατανάλωσης.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

3.9. Βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση

Η βιώσιμη παραγωγή προϋποθέτει μια πολυμερή κοινωνίκη και περιβαλλοντική ευθύνη. Το πολυμερές σχήμα της περιβαλλοντικής ευθύνης περιλαμβάνει τους επιχειρηματίες, τους εμπλεκόμενους στον τομέα της πιστοποίησης και της αξιολόγησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, τους εργαζόμενους και τους καταναλωτές.

Βιώσιμη παραγωγή είναι η παραγωγή που λειτουργεί σύμφωνα με τους δείκτες και τις κατευθύνσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, στην κατεύθυνση της αποσύνδεσης και την κατεύθυνση της πράσινης ποιότητας.

Η βιώσιμη παραγωγή αφήνει ανέπαφη την φύση, όσο το δυνατόν, επηρεάζοντας θετικά την ευημερία και την κοινωνία.

Η προσαρμογή της οικονομίας στους όρους της βιώσιμης παραγωγής, απαιτεί ένα μακράς πνοής σχεδιασμό.

Περιλαμβάνει τη βιώσιμη παραγωγή με την αειφορική χρήση της ενέργειας, την βιώσιμη παραγωγή προϊόντων και κεφαλαιουχικών αγαθών, την βιώσιμη παραγωγή υπηρεσιών, το βιώσιμο εμπόριο των βιώσιμο τουρισμό, τη βιώσιμη γεωργία και αλιεία κ.τ.λ., σε αντίθεση με την συμβατική παραγωγή που μέσω της διαφήμισης και των πλασματικών προτύπων ζωής προωθούν τα παραγγικά συμφέροντα ερήμην του περιβάλλοντος.

Η βιωσιμότητα της παραγωγής οικονομικά ιρίνεται αποφασιστικά από την ενσωμάτωση του περιβαλλοντικού και μακροχρόνιου κόστους στις τιμές της αγοράς και από την ύπαρξη στρατηγικών και οικονομικών εργαλείων & ενίσχυσης της ανταγωνιστικότητας της πράσινης επιχειρηματικότητας και της πράσινης ποιότητας.

Επίσης όμως η βιωσιμότητα της πράσινης οικονομίας βρίσκεται στην ανάπτυξη της πράσινης διοίκησης. Αυτή αποτε-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

λεί ἐνα βασικό παράγοντα για την ανάπτυξη & την πρόσινη κατανάλωση.

Η βιώσιμη ζήτηση, η πρόσινη ζήτηση, επηρεάζεται από την ευαισθητοποίηση και την πληροφόρηση και συνδέεται με τις ιδιοτροπίες και τις συμπεριφορές που διαμορφώνουν την καθημερινότητα και τα πρότυπα της ποιότητας της ζωής.

Η ολοκλήρωση της πρόσινης κατανάλωσης συνδέεται με την ανάπτυξη συμπεριφορών καταναλωτικών, δημιουργικής λιτότητας και τη μείωση των καταναλωτικών εξαρτήσεων και των πλασματικών αναγκών, με την επιλογή στην κατανάλωση των αναγκαίων αγαθών και αγαθών που αναδεικνύουν ή προσθέτουν τις αξίες στη ζωή και την καθημερινότητα.

Η πρόσινη κατανάλωση συμπεριλαμβάνει και την καταναλωτική συμπεριφορά στην αγορά των προϊόντων, στην επιλογή των προϊόντων, στον τρόπο χρήσης τους και στην διαχείριση των απορριμμάτων τους.

Η δημιουργική λιτότητα και ο δημιουργικός περιορισμός στην κατανάλωση και η πρόσινη διαχείριση της καθημερινότητας των καθημερινών προϊόντων, αγαθών και υπηρεσιών, που είναι προσιτά σε μας, συνθέτουν την διέξοδο από το σύνδρομο του καταναλωτικού πατερναλισμού.

Τον καταναλωτικό πατερναλισμό μέσω της διαφήμισης και των πλασματικών προτύπων ζωής προωθούν τα παραγωγικά συμφέροντα.

Δεν γίνεται να υπάρξει βιώσιμη παραγωγή ή βιώσιμη κατανάλωση, χωρίς να είναι και οι δυο βιώσιμες.

Εδώ ακριβώς χρειάζεται μια διαμεσολάβηση μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης εξωοικονομική, πολιτισμική ώστε να επηρεάσει & να κατευθύνει τελικά την παραγωγή σε υγιείς κατευθύνσεις και σε υγιείς συμπεριφορές επικοινωνίας με τους καταναλωτές και την καταναλωτική ζήτηση. Αυτή η ολοκλήρωση

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ρωση της επικοινωνίας της κατανάλωσης περνάει μέσα από τον καθέναν μας, αλλά και από συλλογικές πολιτικές επιλογών.

4. ΔΙΚΤΥΑ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ**4.1 Δίκτυα βιωσιμότητας**

Ξέρουμε ότι η κοινωνία της πληροφορίας βασίζεται στα δίκτυα.

Τα δίκτυα αυτά διαχωρίζονται σε αυτά που είναι άνευ κλίμακος και σε αυτά που είναι με κλίμακα. Τα δίκτυα της κοινωνίας της πληροφορίας και τα δίκτυα της κοινωνίας των ανθρώπων έχουν διαμορφώσει αυτό που αποτελεί πέραν των άλλων και ένα αντικείμενο προβληματισμού για τις εξελίξεις, την κοινωνία των δικτύων.

Στον κόσμο μας, στο βαθμό που επιδιώκεται η βιωσιμότητα μπορούμε να μιλήσουμε για την ανάγκη δημιουργίας δικτύων βιωσιμότητας.

Ούτως ή άλλως από το παρελθόν υπήρχαν δίκτυα βιωσιμότητας και τα οποία λειτουργούσαν σαν δίκτυα διαχρονικής συνέχειας και εξέλιξης. Αυτά ήταν είτε οικολογικά είτε πολιτισμικά.

Μέσα στα δίκτυα βιωσιμότητας η αλλαγή, η καινοτομία και η καταστροφή αποτελούσαν φυσικές παραμέτρους που αλλοιώναν με βραδύτητα ή όχι τα μεγέθη και τις ποιότητες της ζωής.

Όπως έχει σημειώσει ο Ζακ Μονό, η εξέλιξη αναπτύσσεται με την εμμονή της ζωής για σταθερότητα, μέσα από την αληθονομικότητα και την αναπαραγωγή.

Η ζωή βασίζεται σε μία πληθώρα συνεχών λειτουργιών και επιδιώκει μέσα από αυτές πρωταρχικά σταθερότητα με κύριό της όπλο τα γονίδια.

Η τάση αυτή είναι πολιτισμική και οργανωτική και στις άυλες μορφές, στο πεδίο των ιδεών.

Γι' αυτό και οι σύγχρονοι στοχαστές, δίπλα από τον όρο των γονιδίων που αποτελούν τους δομικούς λίθους της ζωής

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

και των ειδών, υιοθετούν τον όρο των «μιμιδίων» για την διάδοση των ιδεών, τη συνέχεια και την μορφογένεση του πολιτισμού.

Έτσι μπορούμε να πούμε ότι η ζωή είναι ένας δικτυακός τόπος των γονιδίων αν και πάντα το φυσικοχημικό υπόστρωμα και το περιβάλλον της ζωής παίζει συντελεστικό και καθοριστικό ρόλο. Αντίστοιχα ο πολιτισμός είναι ένας δικτυακός τόπος μιμιδίων.

Οι δράσεις των ανθρώπων λειτουργούν σαν διασπορές μιμιδίων. Μπορούμε ακόμη να δούμε και τις μεγάλες διασκέψεις για την βιωσιμότητα στη Στοκχόλμη, το Ρίο ή το Γιοχάνεσμπουργκ, σαν δίκτυο μέσα στο χρόνο. Αντίστοιχα μπορούμε να μλήσουμε για συγχρονικά και διαχρονικά δίκτυα βιωσιμότητας, τα οποία διαμορφώνουν το περιβάλλον και την ενδογενή δυναμική σε όλα τα μέρη της ζωής και τα είδη της.

Η οδηγία για τους βιότοπους αλλά και η οδηγία για τα ανθρωπογενή συστήματα Habitat δείχνουν τις αναλογίες μεταξύ οικολογικών και ανθρωπογενών συστημάτων ακόμη και στο επίπεδο της ευρωπαϊκής ή και της διεθνούς πολιτικής.

Στα δίκτυα της βιωσιμότητας μπορούμε να συμπεριλάβουμε τα οικογενή, ή οικολογικά δίκτυα βιωσιμότητας και τα ανθρωπογενή δίκτυα βιωσιμότητας.

Η γεωγραφία της βιωσιμότητας μας οδηγεί στον προσδιορισμό τριών ζωνών βιωσιμότητας:

1. τη ζώνη της βιώσιμης πόλης
2. τη ζώνη της βιώσιμης παραγωγικής υπαίθρου και
3. τη ζώνη της βιώσιμης φύσης και βιοποικιλότητας.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

4.2 Βιώσιμη πόλη

Ένα μεγάλο μέρος της διεθνούς πολιτικής και πρακτικής εστιάζεται στην διαχείριση των πόλεων με έναν τρόπο βιώσιμο. Αυτή η διαχείριση πέρασε μέσα από αρχιτεκτονικές, πολεοδομικές και χωροταξικές προσεγγίσεις που απέβλεπαν σε μια προοπτική κατάλληλων πόλεων για τους ανθρώπους σύμφωνα με τις ανάγκες της κάθε ιστορικής & αναπτυξιακής φάσης.

Η ανθρώπινη πόλη είναι ένα από τα βασικά επιτεύγματα του πολιτισμού και από τους σταθμούς που καθόρισαν την εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού.

Από την αρχαιότητα ως σήμερα τα προβλήματα της πόλης, όπως για παράδειγμα το πρόβλημα της καθαριότητας στην αρχαϊκή Θήβα που το ανέδειξε σε ένα επίπεδο ιδανικής λειτουργίας ο Επαμεινώνδας, ή το αποχετευτικό πρόβλημα της Ρώμης με τον διάσημο αποχετευτικό αγωγό Cloaca Maxima, και αργότερα τα προβλήματα των πόλεων του Μεσαίωνα και της νεότερης ιστορίας όπως στην περίπτωση του Λονδίνου, έδειχναν τις παρενέργειες και τα όρια της φέρουσας ικανότητας σύμφωνα με τις τεχνικές δυνατότητες κάθε εποχής για την οργάνωση των ανθρώπινων πόλεων.

Η βιώσιμη πόλη απορροφά ένα μεγάλο μέρος της δυναμικής της βιώσιμης ανάπτυξης και των πολιτικών της. Η διαχείριση η ενεργειακή της σύγχρονης πόλης, η διαχείριση των απορριμάτων και των αποβλήτων και η διαχείριση για τον καθαρό αέρα της πόλης, το πράσινο, την ύδρευση και τους διάφορους άλλους τομείς πολιτικής για τις πόλεις, αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους πάνω στον οποίον συναντιούνται πολλές πολιτικές διακυβέρνησης στο σύγχρονο κόσμο.

Βιώσιμη πόλη σημαίνει ότι έχουμε μια αρχιτεκτονική και μια στρατηγική για το βιώσιμο σπίτι, για την βιώσιμη γειτονιά

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

και εν γένει για την πόλη σαν ένα μέρος ενός ευρύτερου βιώσιμου χωροταξικού σχεδιασμού.

Η βιώσιμη πόλη περνά μέσα από το βιώσιμο νοικοκυριό, τη βιώσιμη οργάνωση των χώρων της εργασίας, των χώρων άθλησης, ψυχαγωγίας κον.

Η βιώσιμη πόλη όμως δεν είναι βιώσιμη μόνο από τις υλικές υποδομές, γίνεται βιώσιμη μέσα από υπηρεσίες, υπηρεσίες που συντηρούν τον κοινωνικό ιστό, που μεριμνούν για την αντιμετώπιση των ανθρώπινων προβλημάτων όπως για παράδειγμα με τα προγράμματα «η βοήθεια στο σπίτι» και τα οποία βοηθούν την ανθρώπινη προσωπικότητα να ανταπεξέλθει στην πίεση της κοινωνικής πραγματικότητας και των προσωπικών προβλημάτων και αναγκών.

Η πόλη γίνεται ακόμη πιο βιώσιμη μέσα από την δυνατότητα των ανθρώπων να δραπετεύσουν από αυτή, να αποκτήσουν εμπειρίες φύσης, εμπειρίες οικοτουριστικών προορισμών και να ανανεώσουν τη σχέση μαζί της, εμπλουτίζοντας την καθημερινότητά τους και καθιστώντας τη πιο ανεκτή και βιώσιμη.

Μέρος της βιωσιμότητας της πόλης κρίνεται από την ικανότητα πόλης και της κοινωνίας της να μη λειτουργεί σαν γκέτο ενάντια στην φύση και την βιοποικιλότητα.

4.3 Βιώσιμη υπαίθρος

Η βιώσιμη πόλη αποτελεί τον ένα πόλο στον κύκλο της βιωσιμότητας.

Η βιωσιμότητα της υπαίθρου ως άλλος πόλος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την διαχείριση των ανθρώπινων αντιδράσεων στην πόλη, σύμφωνα με την φέρουσα ικανότητά της .

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η φέρουσα ικανότητα της υπαίθρου είναι οπωσδήποτε συνυφασμένη με τις φυσικοχημικές επιδράσεις του τεχνικού μας πολιτισμού και της οικονομικής μας δραστηριότητας όπως και με τις αισθητικές επιδράσεις. Το ζήτημα της ομορφιάς, η ομορφιά στην πόλη ή στην ύπαιθρο, παραμένει ένα διαρκές ζητούμενο, μια διαρκής αξία για τον πολιτισμό μας, μια αξία ιδιαίτερη για την ύπαιθρο που συνδυάζεται με την αποδοχή της φύσης, καθώς η φύση έχει διαμορφώσει ένα ποικίλο ανάγλυφο ομορφιάς.

Η ύπαιθρος αποτελεί ένα πεδίο κυρίως διαχείρισης, των οχλήσεων που έχει η οργανωμένη ανθρώπινη παρουσία εκεί, αφενός μεν στις κωμοπόλεις και τα χωριά και αφετέρου στις υπαίθριες ζώνες της οικονομικής δραστηριότητας και τις χρήσεις της γης που αναπτύσσονται εκεί.

Η Ευρωπαϊκή πολιτική για την βιωσιμότητα της υπαίθρου έχει συνυφανθεί με την προστασία της φύσης και τον αποκλεισμό της ανθρώπινης δραστηριότητας σε ορισμένες ζώνες, στους πυρήνες των ζωνών του δικτύου Natura.

Επίσης η Ε.Ε. έχει προβλέψει τον περιβαλλοντικό μετασχηματισμό των δραστηριοτήτων με δραστηριότητες και διαδικασίες πιο φιλικές για το περιβάλλον.

Η βιωσιμότητα της υπαίθρου όμως έχει άλλη μία παράμετρο σχετικά με τον ίδιο τον άνθρωπο καθώς οι δημογραφικές συνθήκες της υπαίθρου αποτελούν ζωτικό στοιχείο ακόμη για την βιωσιμότητα των οικοσυστημάτων, όπως αυτά έχουν πλέον εξαρτηθεί και από την ανθρώπινη δραστηριότητα.

Η βιωσιμότητα της ανθρώπινης παρουσίας στην ύπαιθρο, η οικονομική και πολιτιστική, παραμένει ζωτικό στοιχείο της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα του σύγχρονου κόσμου συνδέεται με την αστυφιλία και την αποδυνάμωση της υπαίθρου.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η αδυναμία διαχείρισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων στις πολύ μεγάλες πόλεις και η αρνητική επίδραση των πολύ μεγάλων πόλεων, σε μεγάλη κλίμακα στο περιβάλλον, έχουν αναδείξει σαν ζήτημα μεγάλης προτεραιότητας την διατήρηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο και την αποκέντρωση των μεγάλων πόλεων.

Αυτή η αποκέντρωση βέβαια επιτάσσει και μια διοικητική αποκέντρωση. Έτσι καλείται η τοπική αυτοδιοίκηση να διαχειριστεί με την βοήθεια οικονομικών και στρατηγικών εργαλείων τις προοπτικές για την βιωσιμότητα της υπαίθρου σε συνεργασία με ένα πλήθος άλλων φορέων.

Η βιωσιμότητα του ανθρώπου στην ύπαιθρο & της ανθρώπινης παρουσίας στην κοινωνία είναι συνάρτηση όπως είπαμε πριν οικονομικών και πολιτιστικών παραγόντων.

Η βιωσιμότητα στην απασχόληση, η βιωσιμότητα στις επιχειρηματικές δράσεις στην ύπαιθρο και η βιωσιμότητα της καθημερινότητας των ανθρώπων, συνθέτουν ένα πολύπλοκο πρόβλημα που πρέπει να λυθεί άμεσα μέσα από πολιτικές στήριξης της αποκέντρωσης.

Αυτό είναι επιτακτικό καθώς υπάρχει και ένα ενδογενές πρόβλημα, μέσα από τα πολιτιστικά πρότυπα της αγοράς τα οποία διαχέουν την γοητεία των πόλεων και το μοντέλο ζωής. Το μοντέλο αυτό, απαξιώνει τελικά την σχέση του ανθρώπου με τη φύση και την πολιτιστική, την καθημερινή απόλαυση αυτής της σχέσης με τη φύση.

Με έντονους ρυθμούς εργασίας και διασκέδασης ο σύγχρονος άνθρωπος παγιδεύεται όλο και πιο πολύ στην πόλη που λειτουργεί γι' αυτόν σαν ένα γκέτο, Το αποτέλεσμα είναι ότι δεν αναπτύσσεται μια αρμονική σχέση ούτε υποκειμενικά ούτε αντικειμενικά, μεταξύ ανθρώπου και υπαίθρου, είτε αυτός διαμένει στην ύπαιθρο, είτε αυτός είναι ένας από τους πολλούς που ζουν στην πόλη.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Μπορούμε να μιλάμε πια για χαμένη αρμονία στη σχέση πόλης και υπαίθρου. Καταλήγουμε λοιπόν ξανά στη διαπίστωση ότι η βιώσιμη ύπαιθρος είναι αναγκαίος όρος για την ύπαρξη βιώσιμης πόλης.

Όμως η βιώσιμη πόλη διαμορφώνει προοπτικές για την βιωσιμότητα της ανάπτυξης της υπαίθρου.

Υφιστάμεθα πια το καθεστώς της χαμένης αρμονίας στη σχέση πόλης και υπαίθρου. Καταλήγουμε ξανά στη διαπίστωση ότι η βιώσιμη ύπαιθρος είναι αναγκαίος όρος για την ύπαρξη βιώσιμης πόλης, ότι η βιώσιμη πόλη διαμορφώνει προοπτικές για την βιωσιμότητα της ανάπτυξης της υπαίθρου.

4.4 Βιώσιμη φύση και η βιοποικιλότητα

Η βιοποικιλότητα είναι θεματοφύλακας της βιωσιμότητας του οικοσυστήματος και της ζωής. Αποτελεί συνεπώς ακρογωνιαία αξία και συντελεστή βιωσιμότητας που απειλείται πια τόσο από οικοδημογραφική συρρίκνωση, όσο και από τον δαιμονικα της γενετικής τροποποίησης και αλλοίωσης.

Παράλληλα η φύση ως κυρίαρχο γεωγραφικό πεδίο συρρικνώνεται και απειλείται από τον πειρατικό βιοϊμπεριαλισμό του ανθρώπου και της οικονομίας.

Χωρίς την βιοποικιλότητα χάνονται θησαυροί και μυστήρια της ζωής και χωρίς την φύση κινδυνεύει η ζωή και ο άνθρωπος στη Γη καθώς η Γη δεν έχει έξοδο κινδύνου, ενώ η ύπαρξος γίνεται άγονη και η πόλη αβίωτη.

Η συνάρτηση βιώσιμης φύσης και ποιότητας ζωής διαφαίνεται στις κοινές απειλές, όπως αυτή που δημιουργεί για παράδειγμα η τρύπα του όζοντος με την αύξηση της υπεριώδους ακτινοβολίας που ταλαιπωρεί πρακτικά οικονομικά και συνειδησιακά την καθημερινότητά μας με αναγκαία μέτρα, μας στερεί την ανεμελιά και μας δημιουργεί ηλιοφοβία.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

4.5 Βιώσιμη κοινωνία

Η σύγχρονη κοινωνία, μέσα από την ένταση του ανταγωνισμού, μέσα από τις εξαντλητικές απαιτήσεις της σύγχρονης δραστηριότητας και του ατομικιστικού χαρακτήρα της ζωής αντιμετωπίζει τον κίνδυνο και την προοπτική της συνεχούς υποβάθμισης, παρά τις ευκαιρίες της κοινωνίας, της τεχνολογίας και της σύγχρονης κοινωνικής δικτύωσης.

Η σύγχρονη κοινωνία, με την προοπτική και την δυναμική της παγκοσμιοποίησης και της αγοράς, μετατρέπεται σε μία κοινωνία υπερκατανάλωσης που είναι κατευθυνόμενη από τα συμφέροντα της αγοράς.

Οι κοινωνικές άξιες, που ως ένα βαθμό έπρεπε να εκσυγχρονιστούν και να αλλάξουν, αποσυντίθεται χωρίς να προκύπτει αντικατάστασή τους από νέες αξίες.

Η κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη δοκιμάζονται και τελικά δοκιμάζεται η ίδια η ανθρώπινη κοινωνικότητα και η επικοινωνία.

Οι σχέσεις της επικοινωνίας γίνονται σχέσεις μαζικές και απρόσωπες, σχέσεις κατακερματισμού και ιδιώτευσης, γίνονται σχέσεις ρουτίνας και αποξένωσης που δυναστεύονται από τον θόρυβο και από την έλλειψη στοχασμού και εσωτερικότητας.

Όμως παρά την αποδυνάμωση της παραδοσιακής κοινωνικής συνοχής, η κοινωνική συνοχή αναγεννάται με καθυστερήσεις και αναζητάει νέους δρόμους για την έκφραση της.

Ο σύγχρονος άνθρωπος επινοεί νέες μορφές συνάθροισης, γόνιμης επικοινωνίας και έκφρασης, σύμφωνες με τις βαθύτερες ανάγκες του και την ικανότητα του να αναγνωρίζεται κοινωνικά και να αυτοπραγματώνεται.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

4.6 Βιώσιμος πολιτισμός

Οι σύγχρονες επιστήμες του ανθρώπου χρησιμοποιούν με μια ευρύτερη δυναμική την έννοια του πολιτισμού, μια έννοια που κυρίως αναπτύχθηκε στην νεωτεριότητα και η οποία μας παραπέμπει στην μεγάλη περιπέτεια του ανθρώπου και της κοινωνίας του, στην διαφοροποίησή του από το οικολογικό περιβάλλον.

Ο ανθρώπινος πολιτισμός στηρίχθηκε στην οικονομική δραστηριότητα και την τεχνική κάθε εποχής, δεν έμεινε όμως εκεί.

Συνδέθηκε με αξίες, με σκοπούς, με σχέσεις και πάνω απ'όλα με την ανθρώπινη δημιουργία και την διαχείριση των κοινωνικών θεμάτων.

Η ανάγκη για μια πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης περνάει μέσα από την ικανότητα της κοινωνίας να συλλάβει αυτή την ανάγκη και να υλοποιήσει πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης.

Οι πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης δεν είναι πολιτικές αγοράς αν και διαχέονται και στην αγορά.

Έτσι λοιπόν η ανάπτυξη της κοινωνίας στην αρχή της βιωσιμότητας είναι αναγκαίος όρος για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης και για την διαμόρφωση βιώσιμων προτύπων ποιότητας ζωής.

Σ' αυτή την κατεύθυνση μπορούν να συνεισφέρουν γόνιμα και η δημιουργικά ισόρροπα και αρμονικά τόσο η τέχνη όσο και η τεχνική όπως θα' λεγε ο L. Mumford.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

4.7 Κύκλοι αισθητικής δυναμικής και ποιότητας ζωής.

Η έννοια των αισθητικών κύκλων είναι μια έννοια με την οποία επιδιώκουμε να διαμορφώσουμε μια προσέγγιση στην ανάγκη του ανθρώπου να ζήσει με αρμονικότητα και να απολαύσει αυτή την αρμονικότητα. Είναι μια βαθιά ανάγκη, που συνθέτει τελικά όλες τις πλευρές της ζωής, συνθέτει τον εσωτερικό κόσμο με το περιβάλλον και συνεπώς ακόμη και το οικονομικό προϊόν, την χρήση του με την ποιότητα ζωής και την προσωπικότητα που βιώνει τη ποιότητα ζωής.

1. Ο πρώτος κύκλος είναι ο αισθητικός και ποιοτικός κύκλος της προσωπικότητας του ανθρώπου, ένας κύκλος εσωτερικός, ο οποίος όμως ωστόσο έχει μια δυναμική εξωτερικευσης, μια δυναμική οριοθέτησης του εαυτού σε σχέση με το περιβάλλον.

Γ' αυτόν τον αισθητικό ή ποιοτικό κύκλο, μπορούμε να πούμε ότι είναι ένας κύκλος πρωταρχικά συνειδητότητας και διαχείρισης της συνείδησης και κατά δεύτερο λόγο διαχείρισης και δυναμικής των σχέσεων.

2. Ο δεύτερος κύκλος είναι ο κύκλος του προσωπικού περιβάλλοντος που συναρθρώνεται με οικείους ανθρώπους αλλά και με τον οικείο χώρο. Είναι ο ιδιωτικός, εσωτερικός χώρος, ιδιαίτερα μάλιστα καθώς αυτός εκφράζεται στο όριο της αλληλεπίδρασης με το προσωπικό, οικογενειακό, συγγενικό ή και ιδιαίτερα φιλικό περιβάλλον, όπως επίσης και με τα προσωπικά στοιχεία ιδιοκτησίας που είναι δομημένα και στεγασμένα σαν ένα άβατο.

3. Ο τρίτος αισθητικός ή ποιοτικός κύκλος, είναι ο κύκλος των οικείων υπαίθριων χώρων που εκφράζεται ως ένας αισθητικός κύκλος στον οποίο λειτουργεί καταλυτικά η χλωρίδα, ο φυτικός διάκοσμος ή ο χώρος πρασίνου, με τις δυνατότητες που έχει για να φιλοξενήσει ένα μέρος και του προσωπικού χρόνου

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

αλλά και σαν περίβολος του στεγασμένου και δομημένου χώρου διαμονής.

4. Ο τέταρτος αισθητικός κύκλος είναι ο κύκλος της συνάφειας της ιδιοκτησιακής των ορίων. είναι η μεθόριος τής ιδιοκτησίας όπου βλέπουμε να διαμορφώνονται στα χωράφια οι οικοφράχτες, που αποτελούν και μια πηγή αισθητική αλλά ταυτόχρονα και μια καταψυγή της βιοποικιλότητας ή οι γραφικοί μαντρότοιχοι του χτες και τα πιο άχαρα συνήθως χωρίσματα των αστικών οικοπέδων στην σύγχρονη ζωή μας, στη σύγχρονη πόλη.

5. Ο επόμενος αισθητικός κύκλος είναι ο κύκλος μιας χωρικής ομάδας, του συνόλου αυτών των ιδιοκτησιών σε συνάρτηση βέβαια με τους ακάλυπτους δημόσιους χώρους και το φυσικό περιβάλλον.

6. Ο 'έκτος αισθητικός κύκλος είναι ο κύκλος ενός ολοκληρωμένου χωρικού συνόλου όπως ο οικισμός, ή επίσης ενός τμήματος της φύσης που χαρακτηρίζεται από μια τοπιακή ακεραιότητα και ιδιαιτερότητα.

7. Ο έβδομος αισθητικός κύκλος αποτελεί μια πλήρη ενότητα, συντίθεται από το περιφερειακό σύνολο, από μία ευρύτερη γεωγραφική ενότητα που περιέχει δομημένο και φυσικό περιβάλλον σαν ζώνες, και που μπορεί βέβαια να έχει πολύ μεγάλες αποκλίσεις μεγέθους ως ενότητα από σχετικά μικρές έως πολύ μεγάλες.

Το σημαντικό είναι ότι ο κύκλος αυτός, μπορεί να θεωρηθεί σαν μια κυτταρική αισθητική πληρότητα, σε ένα μικρό μέγεθος, ή μπορεί να θεωρηθεί σαν οργανική ολότητα σε ένα πολύ μεγαλύτερο.

Σε κάθε αισθητικό και ποιοτικό κύκλο, αναπτύσσεται μια εσοδομή της οποίας το πιο προφανές στοιχείο είναι το μορφολογικό και το άμεσο αισθητικό της απαύγασμα, της οποίας όμως

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

τα σημαντικότερα στοιχεία είναι αυτά που είναι λειτουργικά και αναδεικνύουν την δυναμική των σχέσεων.

Έτσι λοιπόν πέρα από μιρφολογική, η εσοδομή ενός αισθητικού κύκλου είναι κοινωνική. Αυτό σημαίνει τις κοινωνικές σχέσεις και την κοινωνική πραγματικότητα που διαμορφώνεται.

Είναι περιβαλλοντική και αυτό σημαίνει περιβαλλοντική πραγματικότητα και σε σχέση με τους φυσικούς πόρους της ανθρωπογενούς ή της οικοσυστηματικής κατάστασης και σε σχέση βέβαια με την δυναμική αλληλεπίδραση που υπάρχει μεταξύ ανθρώπου και βιοποικιλότητας.

Η εσοδομή αυτή είναι επίσης αναπτυξιακή και οικονομική, καθώς η οικονομική παραμετρος λειτουργεί σαν παραμετρος παραγωγής, της δημιουργίας της κατάστασης και του προϊόντος της.

Η εσοδομή είναι ψυχολογική και πολιτισμική, συνδέεται με ένα ήθος, με διαθέσεις και κίνητρα που λειτουργούν στα μέρη στο σύνολο του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και που αποτελούν τον πολιτισμό και την εξελισσόμενη δυναμική του.

Ένα επόμενο ζωτικό στοιχείο της εσοδομής είναι το υπερβατολογικό ή το εσωτερικό, που αποτελεί το πεδίο μέσα από το οποίο εντάσσεται βιωματικά ο άνθρωπος και γίνεται οικείος του τόπου του αισθητικού και ποιοτικού κύκλου. Είναι οι βιωματικές εμπειρίες που υπάρχουν και που μπορεί να τον αποσυνδέουν, να τον απελευθερώνουν από το περιβάλλον, ή που μπορούν να τον προσδένουν σε αυτό. Είναι εμπειρίες που συνδέονται με τις σχέσεις του εσωτερικού όντος και του τόπου.

Και τέλος στην εσοδομή του κύκλου υπάρχει η διαχειριστική συνθετική διάσταση, η θεσμική διάσταση που αφορά την διακυβέρνηση που συνθέτει όλες τις υπόλοιπες με φυσικά κύρια προτεραιότητα αυτήν της αναπτυξιακής και της περιβαλλοντικής διάστασης ενώ στο παρελθόν σε έναν μεγάλο βαθμό, μέσα

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

από τον φονταμενταλιστικό χαρακτήρα, κυρίαρχη ήταν και η πολιτισμική διάσταση.

Έτσι λοιπόν αν θέλουμε να δούμε την βιώσιμη ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής ολοκληρωμένα πρέπει να την δούμε να πραγματώνεται σε όλες αυτές τις διαστάσεις και με όλες αυτές τις γεωγραφικές ακτίνες αισθητικής και ποιοτικής ολοκλήρωσης ή πραγμάτωσης της ζωής του ανθρώπου και της φύσης.

Για να καταλάβουμε καλύτερα την πολιτική δυναμική των αισθητικών κύκλων παραπέμπουμε στην πολιτική του Έντι Ράμα που ως δήμαρχος Τιράνων τιμήθηκε ως ο καλύτερος παγκοσμίως καθώς με την δυναμική του χρώματος και της φύσης - του πρασίνου- μετέτρεψε την πόλη των Τιράνων. Οι αισθητικοί κύκλοι εκφράζουν το πνεύμα της αισθητικής στο χώρο και τις ζωντανές σχέσεις.

4.8 Δημοκρατική προοδευτική περιβαλλοντική διακυβέρνηση

A. Πολιτική και βιώσιμη ανάπτυξη

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από την κυριαρχία των αγορών, μια κυριαρχία που μοιάζει σαν μια απαραβίαστη πραγματικότητα παρά το γεγονός ότι λειτουργούν προστατευτικά μέτρα κυρίως από ισχυρές χώρες απέναντι σε τρίτες χώρες. Με την έννοια αυτή, με την έννοια της πίεσης για μια ανταγωνιστικότητα προσανατολισμένη πρωταρχικά στο κόστος, αλλά και μια ανταγωνιστικότητα που θέτει σε αμφισβήτηση την ακαμψία αλλά και τα εργασιακά ή κοινωνικά κεντημένα, πολλές φορές δικαιολογημένα άλλες αδικαιολόγητα, με δεδομένο λοιπόν ακριβώς αυτό, η εποχή μας μοιάζει να οδηγεί σε μια άμβλυνση των πολιτικών διαφορών και του ιδεολογικού της βάθους. Οι πολιτικές διαφορές μοιάζουν να προσεγγίζονται υπό την έννοια κυβέρνησης - αντιπολίτευσης και όχι τόσο υπό την έν-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

νοια του ποιος κυβερνάει, αν είναι δηλαδή εκφραστής του κεντροαριστερού, ή του κεντροδεξιού χώρου, αν και η διάκριση των πολιτικών χώρων δείχνει ότι αρχίζει να αναθερμαίνεται.

Αυτή η εξέλιξη κυρίως στον ιδεολογικό προσανατολισμό και στην κλίμακα της αμφισβήτησης των θεσμικών κεκτημένων οδηγεί σε μια βαθύτατη αποδόμηση της πολιτικής εμπιστοσύνης του εκλογικού σώματος, καθώς το εκλογικό σώμα αναπτύσσεται παθητικά και όχι με τη συμμετοχή του στα κόμματα, αλλά κυρίως με την ανάδειξη των κομμάτων στην εξουσία ή με την απαξίωσή τους στο ρόλο της αντιπολίτευσης.

Η κρίση αυτή έχει ένα ιστορικό ορίζοντα με σκοτεινό φόντο, με δεδομένο τον ρόλο πλέον των διαπλεκομένων συμφερόντων, το ρόλο των ΜΜΕ και της πολιτικής αποξένωσης της κοινωνίας.

Η αδυναμία να παραχθεί μια εναλλακτική και οιζοσπαστική θεωρία που να είναι αξιόπιστη ρεαλιστικά στο βασικό παιχνίδι που είναι το παιχνίδι της ανταγωνιστικής ανάπτυξης, με δεδομένους τους ταχύτατους ρυθμούς των τεχνολογικών εξελίξεων στην παραγωγή περιορίζει ακόμη και τις δυνατότητες, τις όποιες δυνατότητες της κεντροαριστερής διανόησης στο να επηρεάσει και να αναδείξει προτάγματα και πολιτικές μεθόδους αριστερής κατεύθυνσης.

Η επιρροή της διανόησης ελαχιστοποιείται γιατί ακριβώς δεν απαντάει στους εξαντλητικούς ρυθμούς της αναπτυξιακής ανταγωνιστικότητας που δεσπόζει στο τοπίο της πολιτικής δυναμικής και των κοινωνικών αλλαγών. Η διανόηση πλέον περιορίζεται στο ρόλο της κριτικής, δεν αρθρώνει απάντηση.

Με δόλο αυτό το σκιώδες τοπίο για την πολιτική κρίση της κεντροαριστεράς πρέπει να δούμε αν υπάρχει μια δυναμική που να μπορεί να οριοθετήσει, να περιορίσει τον αποδομητικό και ολοκληρωτικό αλγόριθμο του φονταμενταλισμού των αγορών και της ανταγωνιστικής ανάπτυξης.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Καταρχήν θα πρέπει να κάνουμε δύο βασικές παρατηρήσεις. Ο πολιτικός χώρος μοιάζει θεσμικά κορεσμένος, δηλαδή έχει φτάσει σε κάποια όρια που δύσκολα μεταβάλλονται σε προοδευτική κατεύθυνση κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες, όπου το πιο προοδευτικό μέρος αυτών των θεσμών δεν έχει την βαρύνουσα σημασία που θα έπρεπε. Εδώ η βαρύνουσα αυτή σημασία δεν μπορεί να υποστηριχθεί ακριβώς με μια θεσμική πίεση ώστε να εξισορροπηθεί το πολιτικό περιβάλλον και να εμπλουτιστεί αποτελεσματικά από αυτή την προοδευτική κατεύθυνση. Λέμε για παράδειγμα ότι θεσπίζουμε τα θεμελιώδη δικαιώματα, τη χάρτα τους συνταγματικά, και το επιχειρούμε αυτό στην Ε.Ε. Ποιο είναι το πραγματικό όμως αντίκρισμα που μπορούν να έχουν τα θεμελιώδη δικαιώματα, όταν δεν περιβάλλονται από ισχυρές διοικητικές και εφαρμοστικές προοπτικές. Έτσι λοιπόν βλέπουμε ότι τα αναγκαστικά συστήματα οδηγούνται σε πολιτική αδυναμία και ανεπάρκεια. Πρὸιν οδηγηθούμε σε ένα νέο πεδίο ισχυρής θέσμισης, μεταβατικά καλούνται να παιίζουν τον ρόλο τους τα εθελοντικά συστήματα που διαμορφώνουν υποδείγματα καλών πρακτικών.

Η περιβαλλοντική διακυβέρνηση είναι από τα πιο προνομιακά πεδία διασύνδεσης νέας θέσμισης και εθελοντικών συστημάτων.

B. Περιβαλλοντική διακυβέρνηση

Μία από τις θεμελιακές ιδρίσεις του βιομηχανικού και κεφαλαιοκρατικού εμπορευματικού μοντέλου ανάπτυξης αναδείχθηκε στον τομέα του περιβάλλοντος. Το περιβάλλον λειτούργησε σαν ένας παράγοντας συνειδητοποίησης των αναπτυξιακών ορίων, μέσα από την εξάντληση των φυσικών πόρων, ενώ στη συνέχεια τα περιβαλλοντικά ζητήματα αναδείχθηκαν σαν ζητήματα που συνδέθηκαν με το πρόταγμα της ευημερίας.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Το περιβάλλον λοιπόν, έδειξε ταυτόχρονα τόσο τα όρια, την φέρουσα ικανότητα του συστήματος και του αναπτυξιακού μοντέλου όπως επίσης λειτούργησε στις ανεπτυγμένες κοινωνίες και σαν ένα πεδίο διαμορφούμενης ζήτησης, σαν ένας διαμορφωτής στην αγορά καθώς ήταν άμεσα συνδεδεμένο με την ποιότητα της ζωής, με την ασφάλεια του καταναλωτή και τις αξίες της υγείας.

Αυτή η εξέλιξη συνέδεσε το περιβάλλον με τους διαμορφωτές της ανάπτυξης. Διαμόρφωσε ένα ευρύ πεδίο αναγκαίας τεχνοκρατίας, συνδέθηκε με τα υψηλά εισοδήματα και την κατανάλωσή τους, συνδέθηκε επίσης με την μακροχρόνια στρατηγική των επιχειρήσεων και με το θεσμικό υπόβαθρο της διακυβέρνησης και της πολιτείας.

Οι πολιτισμικές αξίες επίσης, λειτούργησαν σαν ένας διαμορφωτικός συντελεστής για νέες περιβαλλοντικές αξίες, αξίες που συνδέονται με την αισθητική, με το τοπίο, με την βιοποικιλότητα, αξίες οπωσδήποτε που συνδέονται με την ανάδειξη των διαγενεακών δικαιωμάτων.

Τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα διαμορφώθηκε πλέον μια δυναμική με βάση την οποία η περιβαλλοντική διαχείριση και διακυβέρνηση αποτελούσε αναγκαίο και αυτοτελές συστατικό της πολιτικής και της οικονομίας.

Οι περιβαλλοντικοί όροι και συντελεστές αξιοποιήθηκαν για τις διεθνείς οικονομικές συναλλαγές, ενσωματώθηκαν στο διεθνές γίγνεσθαι, άλλοτε σαν ένα soft law και άλλοτε σαν hard law, δηλαδή σαν δίκαιο κυρωτικό και αναγκαστικό. Ήτσι αποτέλεσαν πολλές φορές εργαλεία για τον έλεγχο των συναλλαγών, έστω και προσχηματικά στο πλαίσιο των διεθνοποιημένων ανοιχτών αγορών.

Το περιβάλλον διαμόρφωσε μια πλατφόρμα οριοθέτησης των χρηματοοικονομικών επιλογών και στρατηγικών στις αναπτυγμένες χώρες όπως τα μέλη της G-8 και τα μέλη της E.E. Αυτό

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

αποτέλεσε ένα καθοριστικό συντελεστή φραγής, αναχώματος απέναντι στην νεοφιλελεύθερη κουλτούρα των αγιορών, στο εσωτερικό των χωρών και στις διεθνείς αγορές.

Ζητήματα περιβαλλοντικά και ζητήματα υγείας αποτέλεσαν την μοναδική ανασχετική δύναμη απέναντι στην παντοδυναμία του νεοφιλελευθερισμού και των διεθνών αγιορών όπως αυτές αναδείχθηκαν στις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα και όπως συνεχίζουν να λειτουργούν σήμερα.

Παράλληλα τα περιβαλλοντικά ζητήματα διαμόρφωσαν μια νέα πολιτική διαδικασία, μια διαδικασία πολυμερούς και πολύπλευρης διαβούλευσης, μια διαδικασία ανοιχτότητας και πρόσβασης στις πληροφορίες αλλά και στις διαδικασίες, τις γνωμοδοτικές και τις αποφασιστικές, σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, διεθνές και διακρατικό επίπεδο.

Στην πραγματικότητα ο πιλότος για την συμμετοχική δημοκρατία διαμορφώθηκε με δύο βραχίονες για την συμμετοχική διακυβέρνηση. Διαμορφώθηκε στον τομέα του περιβάλλοντος όπως επίσης διαμορφώθηκε και στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, καθώς ήταν μία από τις συνιστώσες, ένα μέρος, ένα υποσύνολο της περιβαλλοντικής επιχειρηματικότητας, όπου η κοινωνική πρωτοβουλία και διαβούλευση έπαιζε σημαντικό ρόλο μαζί με την ανάγκη της επικουρικότητας και της αυτοαναφορικότητας των τοπικών κοινωνιών.

Η περιβαλλοντική συνιστώσα συνεισέφερε στους λαούς, τις κοινωνίες και τους πολίτες ένα κριτήριο οριοθέτησης της ευημερίας και της καταναλωτικής συμπεριφοράς, που λειτουργεί σαν ένα φίλτρο ελέγχου των κοινωνιών σε σχέση με το μοντέλο της ανάπτυξης. Λειτουργησε δηλαδή το περιβάλλον, όχι μόνο ανασχετικά στο ίδιο το πεδίο της μακροχρόνιας επιχειρηματικής στρατηγικής αλλά και στο επίπεδο των κοινωνιών. Εμπόδισε την άκριτη αποδοχή ενός αναπτυξιακού μοντέλου που

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

είναι καταστροφικό καθώς απαξιώνει την υγεία, απαξιώνει την ασφάλεια της ζωής και την ποιότητά της.

Η περιβαλλοντική συνιστώσα ήταν ανατρεπτική και στον ίδιο τον πολιτικό σχεδιασμό. Εισέβαλε με δύο βασικές ανατροπές-αρχές του πολιτικού σχεδιασμού, ενός σχεδιασμού που δεν είχε μακροχρόνια στόχευση και μεθοδολογία. Την αρχή της πρόληψης που είναι μια αρχή ελαχιστοποίησης του ρίσκου, συναντεικής διαβούλευσης και απόφασης, με τεχνική τεκμηρίωση, που είναι επίσης μια πολύ σημαντική επίδραση στο πεδίο το πολιτικό με την διασύνδεση, μια διεπιστημονική διασύνδεση της γνώσης, την διασύνδεση της επιστήμης με την λογική της μέγιστης πολιτικής και κοινωνικής ευθύνης.

Τέτοιες διαδικασίες λειτουργούσαν στην πολιτική μόνο υπό όρους κρίσεων, ενώ τώρα λειτουργούν σε ένα επίπεδο καθημερινής θεσμικής λειτουργίας με βάση τη συνιστώσα της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης. Η περιβαλλοντική διακυβέρνηση βέβαια πέρα από την αρχή της πρόληψης ενσωμάτωσε και αφομοίωσε τα διαγενεακά δικαιώματα και αποτέλεσε μια αφετηρία και ένα νέο νομικό πολιτισμό γύρω από τα ανθρώπινα δικαιώματα στα οποία παρατηρήθηκε η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών δικαιωμάτων στα θεμελιώδη, όπως το δικαίωμα για το νερό, ενώ επίσης εισήχθηκε μια κουλτούρα μερισμού στη διαχείριση, πράγμα που σημαίνει και μια οριοθέτηση ακόμη και εκεί που υπάρχει ιδιωτικοποίηση στη διαχείριση των φυσικών πόρων.

Παράλληλα είναι σημαντική η πολιτική επίδραση της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης στον τομέα των διεθνών σχέσεων μέσα από το γεγονός και την εισαγωγή μιας κοινής αντίληψης και διαχείρισης. Οι περιβαλλοντικοί φυσικοί πόροι δεν είναι πια μόνο στρατηγικοί πόροι αλλά είναι και πόροι που πρέπει να διακυβερνηθούν, να τεθούν υπό ένα καθεστώς αντικειμενικής τεχνοκρατικής διαχείρισης που εισάγει την διαβούλευση,

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

την ενισχύει και παρακάμπτει το πλαίσιο των μονομερών δράσεων σε πολλά επίπεδα. Αρχιζόντας πρώτα από όλα από το οικουμενικό πεδίο, όπου είδαμε πραγματικά να εφαρμόζονται πολιτικές ενοποιητικές στην ανθρωπότητα για την αντιμετώπιση του προβλήματος της υπεριώδους ακτινοβολίας - της τρύπας του όζοντος όπου βλέπουμε τέτοιες τάσεις και στο θέμα των κλιματικών αλλαγών, επίσης τις βλέπουμε σε περιφερειακό επίπεδο στην διαχείριση των υδάτων, όπου αναπτύσσονται πλέον πιλοτικά υποδείγματα διεθνών σχέσεων και όπου βέβαια αναδεικνύεται μία αυτοτελής εν μέρει περιβαλλοντική διπλωματία που λειτουργεί με την κλασική, την πεπατημένη στρατηγική του «ρεαλισμού».

Πάντως το περιβάλλον ανέδειξε μια νέα πολιτική στάση στον πολίτη, στο ιράτος και την ίδια την πολιτική. Αυτό το έκανε με ένα τρόπο σχετικά οικουμενικό, ενώ αποτέλεσε μία βάση πάνω στην οποία μπορούσε να γίνει, και έγινε σε κάποιες περιπτώσεις, η συνδιαλλαγή μεταξύ παραδοσιακής συντηρητικής και προοδευτικής πολιτικής. Αυτό βέβαια πρέπει να το χρεώσουμε στην κατεύθυνση της προοδευτικής πολιτικής διακυβέρνησης, καθότι είναι ένας συντελεστής καλύτερης διαβούλευσης και διαπραγμάτευσης, συνεννόησης και ρύθμισης.

Το περιβάλλον εισήγαγε μία πίεση αποτελεσματικότητας στις πολιτικές γιατί δεν μπορεί να υπόκεινται στο δημαρχικό πολιτισμό της πολιτικής, δεν προσφέρονται γι' αυτό τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Έτσι λειτουργησε σαν ένας συντελεστής που μείωσε το χάσμα μεταξύ μεταρρύθμισης, νομιμότητας, ριζοσπαστικής και μερικές φορές επαναστατικής τάσης απέναντι στα προβλήματα. Μόνο που η επαναστατικότητα που εισήγαγε, ήταν μια επαναστατικότητα ωριμότητας και συναίνεσης. Οι επιδράσεις λοιπόν της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης εισήγαγαν μια μεταϊδεολογική, σε κάποια σημεία, ριζοσπαστικότητα και προοδευτικότητα, καθώς σίγουρα λειτουργησαν

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

σαν μια συμπληρωματική συνιστώσα της πολιτικής και όχι σαν κύρια συνιστώσα. Ούτως ή άλλως διαμορφώνεται ένα τρίπτυχο για την περιβαλλοντική διακυβέρνηση μέσα στο οποίο συνεκπληκτικά την περιβαλλοντική συνοχή και η βιωσιμότητά της, ο μερισμός δηλαδή, συνεκπληκτικά επίσης η οικονομική αποδοτικότητα και βιωσιμότητα, η αειφορία η οικονομική, και οπωσδήποτε η προστασία του περιβάλλοντος, η ποιότητά του και η βιωσιμότητά της.

Η σύνθεση αυτή, η διαμόρφωση μιας νέας αξονικής της πολιτικής με βάση το περιβάλλον, επέτρεψε μια ανασύνταξη στην προοδευτική πολιτική σε γραμμές που θα είχαν παραβιαστεί σίγουρα αν δεν υπήρχαν τα περιβαλλοντικά προτάγματα της πολιτικής στα οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια, αν δηλαδή δεν ήταν η πολιτική δεσμευμένη σε αυτό το τρίπτυχο της βιωσιμής ανάπτυξης, δεσμευμένη σε επίπεδο οικουμενικών και διακρατικών αρχών, με διαδικασίες συναίνεσης τόσο στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων όσο και στο επίπεδο των κρατών.

Η διαμόρφωση δηλαδή ενός κύρους μεταϊδεολογικού των βασικών αρχών και κατευθύνσεων διακυβέρνησης, αποτέλεσε ένα ανάχωμα στον φονταμενταλισμό των αγιορών και στην διάρρηξη των πολιτικών από τις αγορές.

Μένει τώρα να δούμε το κατά πόσο μπορεί να επαναφορτιστεί και ιδεολογικά η προοδευτική διακυβέρνηση από την περιβαλλοντική συνιστώσα της. Αυτό απαιτεί βαθύτερες πολιτισμικές διεργασίες, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την ανάπτυξη μιας νέας συλλογικότητας στην πολιτική και την κοινωνία, μιας νέας συλλογικότητας με πολιτισμική κουλτούρα και με συνέπεια που συνδέεται με ανθρωπολογικές παραμέτρους της πολιτικής.

Για την ώρα η περιβαλλοντική διακυβέρνηση διαθέτει δύο σημαντικούς βραχίονες μέσα από τους οποίους λειτουργεί. Ο ένας είναι ο βραχίονας της αναγκαστικής ρυθμιστικής πολιτι-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

κής στη βάση της διαπίστωσης αδήριτων αναγκών και ο άλλος βραχίονας είναι στην κατεύθυνση των εθελοντικών συστημάτων. Στον τομέα των εθελοντικών συστημάτων συντελείται σε ένα βαθμό μια προοδευτική προσέγγιση, βαθειά κοινωνική, και ως τις ανθρωπολογικές παραμέτρους της πολιτικής, προωθημένη. Αντίθετα στον τομέα των αναγκαστικών ρυθμίσεων μπορούμε να πούμε ότι λειτουργεί μόνο η προσαρμοστικότητα των πολιτικών και οικονομικών υποκειμένων, των επιχειρήσεων, των πολιτών, των κοινωνιών και των πολιτικών, απέναντι στις αδήριτες ανάγκες και την διαχείρισή τους.

Το περιβάλλον λοιπόν εισάγει μεταρρυθμιστική δυναμική στα εθελοντικά συστήματα. Τα εθελοντικά συστήματα αποκτούν δυναμική και συστηματοποίηση που διαμορφώνει ένα ρεύμα και πεδίο διαβούλευσης, με συνεννόηση μεταξύ κοινωνίας και ιδιωτικού τομέα.

Οι διαδικασίες για την περιβαλλοντική πιστοποίηση, οι διαδικασίες εφαρμογής εταιρικής κοινωνικής περιβαλλοντικής ευθύνης, οι διαδικασίες που συνδέονται με συλλογικότητες και με κοινωνικούς εταίρους, όλες αυτές οι εθελοντικές διαδικασίες αρχίζουν να συνθέτουν το οικονομικό πράττειν με το κοινωνικό πράττειν για πρώτη φορά. Αυτό βέβαια είναι μια δυναμική που είναι εκτεθειμένη στις στενότητες των αγορών & στη φέρουσα ικανότητα του οικονομικού συστήματος. Διαμορφώνει όμως μια νέα εθελοντική κουλτούρα μερισμού και συλλογικότητας που οπωσδήποτε μένει σαν πολιτική παρακαταθήκη στην επιχειρηματικότητα και σαν ένα νέο πολιτισμικό στοιχείο, μοντελοποιημένο σε αντίθεση με το αποσπασματικό πολιτιστικό πνεύμα και με την προσωπική κουλτούρα του επιχειρηματία, η οποία μπορεί κάλλιστα να γίνει πολύ πιο αποδοτική μέσα από αυτά τα συστήματα.

Πρέπει να σταθμίσουμε σαν ένα σημαντικό στοιχείο εκδημοκρατισμού την ανάγκη οι περιβαλλοντικοί στόχοι να επιτυγχά-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

νονται περισσότερο μέσω των εθελοντικών συστημάτων παρά μέσω αναγκαστικών πολιτικών. Αυτό βέβαια σημαίνει ότι λειτουργούν ορθολογικότερα οι επιλογές σε βάθος, οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά, και ότι δεν έχουμε φαινόμενα συμφορημένης και πληθωριστικής επιχειρηματικότητας σε πεδία κορεσμένα περιβαλλοντικά και κοινωνικά, που τελικά απαξιώνουν συγκριτικά οικονομικά πλεονεκτήματα, απαξιώνουν προϊόντα και αγορά,, απαξιώνουν, σε μήκος χρόνου, την ίδια την επιχειρηματικότητα.

Οι δημοκρατικές προτεραιότητες της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, καθιστούν πιο ουσιαστικό ως διαβουλευτικό εταίρο τον ιδιωτικό και τον επιχειρηματικό τομέα, θέτοντας ζητήματα μιας θεμελιακής οικονομικής στρατηγικής ευρύτερης, μέσα από πλαίσια χωροταξίας, μέσα από πλαίσια λειτουργιών, σε πολλά επίπεδα, υποδομών και δικτυώσεων, μέσα από πλαίσια νέων θεσμών που απελευθερώνουν επιχειρηματικές ευκαιρίες, που προμοδοτούν την επιχειρηματικότητα σε στρατηγική βάση.

Μένει όμως ένα ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα που πρέπει να δούμε σε σχέση με το θέμα της περιβαλλοντικής προσαρμογής της οικονομίας.

Οι περιβαλλοντικές απαιτήσεις, όλο και πιο πολύ απαιτούν οικονομίες κλίμακας που δεν μπορούν να λειτουργήσουν σε ένα επίπεδο μικρής επιχειρησης. Λειτουργούν σαν ένα φίλτρο αποκλεισμού ή περιορισμού της πρόσβασης στην αγορά για τις μικρές επιχειρήσεις, πρόσβασης επίσης στις θεσμικές απαιτήσεις (& όχι μόνο στην αγορά). Αυτό παρατηρείται όλο και πιο πολύ. Εδώ ακριβώς καλείται η προοδευτική πολιτική, όχι μόνο να ωφεληθεί από τα προτάγματα της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης αλλά να συνεισφέρει ενεργητικά ώστε να μην λειτουργήσει αυτή σαν ένα πεδίο νέου αποκλεισμού, νέας επι-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

χειρηματικής οικονομικής και κοινωνικής ανισότητας προς το περιβάλλον.

Αυτό βέβαια είναι ένα πεδίο που δεν αφορά μόνο τον ιδιωτικό τομέα και την λειτουργία της παραγωγής και του εμπορίου.

Αφορά επίσης την πρόσβαση των φτωχών συνοικιών, των περιθωριοποιημένων γεωγραφικών ζωνών και των φτωχών καταναλωτών σε σχέση με τις υποδομές ποιότητας ζωής, με το περιβάλλον ως υποδομή ποιότητας ζωής και με την ποιότητα των προϊόντων, την περιβαλλοντική και την καταναλωτική.

Εδώ ακριβώς καλείται να ανασυγκροτήσει τις οραματικές της δυνάμεις η προοδευτική διακυβέρνηση με συμμετοχικές διαδικασίες. Απαιτείται συμμετοχή ιδεών και εταίρων σε αυτή την περιβαλλοντική διακυβέρνηση καθώς δεν πρέπει να βασιστεί ούτε σε ακύρωση θεσμικών πλαισίων περιβαλλοντικής διακυβέρνησης ούτε βέβαια σε στρεβλώσεις της αγοράς & της ανταγωνιστικότητας που όπως και να το ήταν μαζικό ρυθμιστή.

Εκείνο που πρέπει να γίνει οπωσδήποτε, είναι ότι πρέπει να αποκατασταθεί η ανταγωνιστικότητα, αλλά να αποκατασταθεί και περιβαλλοντικά και κοινωνικά. Και εδώ ακριβώς χρειάζεται να αποδείξει η προοδευτική και συμμετοχική διακυβέρνηση πόσο προοδευτική και συμμετοχική είναι, να αποδώσει έργο για αυτό. Πρέπει να περάσει η ίδια πλέον από μια διαδικασία αξιολόγησης, από μία διαδικασία πιστοποιημένης αναβάθμισης, ανοικτής στην κοινωνία των πολιτών. Έτσι μπαίνει το περιβάλλον σαν εναλλακτικό, κοινωνικό ρεύμα και κίνημα της πολιτικής, όπου δεν μπαίνει μόνο του το περιβάλλον. Μπαίνουν κοινωνικές ομάδες και τα υπόλοιπα κοινωνικά ρεύματα και κινήματα ή ζητήματα που αφορούν τελικά τον άνθρωπο και την αξία του.

Έτσι αποκτάει πλέον η περιβαλλοντική διακυβέρνηση τον ολιστικό της χαρακτήρα και ο 21^{ος} αιώνας μπαίνει σαν ένας ιστο-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ωικός ορίζοντας για την πράσινη πολιτική, σαν ένας πράσινος αιώνας, όπου γεννιέται ένα Σχέδιο που σέβεται τις θεσμικές κατακτήσεις, τις ανακτά και απελευθερώνει τις εθελοντικές δυνάμεις.

Σημειώνουμε ακόμη μια θεμελιώδη ανάγκη, το περιβάλλον πρέπει να βγει έξω από προοπτικές ενός ολοκληρωτισμού, είτε θεσμικού, είτε πολιτισμικού. Η λογική της ελαχιστοποίησης του νόμου αλλά και αύξησης της αποτελεσματικότητάς του πρέπει να αναδειχθεί εδώ και να αποφύγουμε τα φαινόμενα υπερκανονιστικότητας, υπερταυτοποίησης και υπερκαθορισμού.

Παρόλληλα η πολιτική πρέπει να γίνει ακόμη πιο αποτελεσματική απέναντι στο περιβάλλον και να αναιρέσει ενδεχόμενα την αναποτελεσματικότητα των πολυμερών σχημάτων, της αναρμοδιότητας και της συναρμοδιότητας, την αναποτελεσματικότητα της πλημμελούς διοίκησης και της πλημμελούς λειτουργίας των υπηρεσιών καθώς & της αμέλειας καθήκοντος.

Είναι ζητήματα στα οποία πολύ εύκολα μπορεί να γίνει έλεγχος & να αντικειμενικοποιηθεί. Είναι ζητήματα πάνω στα οποία μπορεί να βαθμολογηθεί τελικά η ίδια η διοίκηση. Μπορούμε δηλαδή να προχωρήσουμε από εδώ στην βαθμολόγηση και στην αξιολόγηση της διοίκησης και του κράτους, όπως επίσης και της αυτοδιοίκησης και όλων των φορέων που λειτουργούν αποφασιστικά και εκτελεστικά.

Αυτό ισχύει και για τον επιχειρηματικό τομέα που λειτουργεί σαν ένας αποφασιστικός παράγοντας στα όρια της ιδιωτικότητας στην λειτουργική επικράτεια.

Στην προοπτική της ολοκλήρωσης της προοδευτικής διακυβέρνησης αλλά και των προβλημάτων μέσα από τα οποία καθίσταται αυτή μια επιλογή λειτουργική, μπορούμε να πούμε ότι έχουμε στο σημείο του περιβάλλοντος, το σημείο κρίσης της ατομικής αποδοτικότητας που αποδεσμεύει το ενδογενές,

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

το ατομικό δυναμικό, το επιχειρηματικό δυναμικό, μέσα στο πλαίσιο της φιλελεύθερης ανταγωνιστικότητας το οποίο χωρίς οριοθέτηση θεσμική και πολιτισμική και τεχνική μπορεί και λειτουργεί καταστροφικά, καθώς έχει συχνά μια καταστροφική απόδοση τόσο για την κοινωνική συνοχή όσο και για το περιβάλλον. Ταυτόχρονα έχουμε την κοινοτική αποδοτικότητα που αποδεσμεύει το αλληλέγγυο πολιτισμικό και κοινωνικό-κοινοτικό δυναμικό, μέσα στο πλαίσιο της συνεργατικής συμβιωτικότητας, το οποίο όμως καθώς είναι καθεστώς εγγυημένο διαμορφώνει μια δυναμική φθίνουσας απόδοσης, μιας παραγωγικής καθήλωσης και αδράνειας, και έτσι καθίσταται αναγκαία η συμπληρωματικότητά του από συνθήκες αποδέσμευσης της ατομικής αποδοτικότητας τόσο σαν πρωτοβουλία όσο και σαν εξωθητική ανταγωνιστικότητα.

Στην μέση του κύκλου της κρίσης, βρίσκεται βέβαια η περιβαλλοντική κρίση η οποία συνδέεται και με την κοινωνική κουλτούρα για την περιβαλλοντική διακυβέρνηση και με την ανάλογη ιδιωτική.

Στο σημείο που συναντιούνται η συνεργατικότητα και η ανταγωνιστικότητα προκύπτουν τεχνικές λύσεις και δυναμικές ανατροφοδότησης τόσο του κοινοτικού όσο του ατομικού και φιλελεύθερου μοντέλου, τεχνικές λύσεις, (πολιτισμικές, θεσμικές και τεχνολογικές).

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε πλέον ότι, εκτός από το Αόρατο Χέρι που λειτουργεί στο πλαίσιο της αγοράς και αποδίδει μέσα από την ανταγωνιστικότητα και το κόστος της (αποδίδει κοινωνικά και οικονομικά), είναι αναγκαίο και ένα Αόρατο Πρόσωπο, ένα πρόσωπο που εκφράζει την ανάγκη και την λειτουργία μιας κουλτούρας, είναι ο πολιτισμικός παράγων ο οποίος είναι υπόβαθρο σε κάθε περίπτωση και που αποτελεί την άλλη όψη, συμπληρώνει το αόρατο χέρι. Ο πολιτισμικός παράγων είναι ενδογενής και συνδέεται με την συνέργια της οικο-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

νομικής και πολιτισμικής αποδοτικότητας, με την σύγκλιση των δύο αυτών αποδοτικοτήτων.

Το περιβάλλον σε κάθε περίπτωση είναι ένα σημείο που επιτρέπει μια διαιτησία πρωταρχικά τόσο για την θεσμική λογική, όσο και για την κοινωνική και κοινοτική ζήτηση της ανάπτυξης, που και αυτή όπως μας έδειξε ότι το μοντέλο του ορατικού σχεδιασμού μπορεί να είναι καταστροφή για το περιβάλλον, όπως συνέβη στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού, όπως επίσης συμβαίνει με την λογική των τοπικών κοινωνιών. Από την άλλη μεριά η περιβαλλοντική διάσταση είναι μια διαιτησία για την ιδιωτική πρωτοβουλία και την αγορά. Μας επιτρέπει να ξεφύγουμε από τις μονομέρειες των οπτικών προσεγγίσεων αυτών για να οδηγηθούμε σε μια υψηλότερη στάθμη και αποδοτικότητα στάσης και συμπεριφοράς.

Γ. Φιλελεύθερη και Σοσιαλιστική ιδεολογία και περιβαλλοντική διακυβέρνηση.

Ας εξετάσουμε κατά πόσο κάποιες πλευρές της σοσιαλιστικής ιδεολογίας τόσο από την μεριά των πηγών της ιδεολογίας αυτής όσο και από πλευράς των αιτιών απαξίωσής της λειτουργούν σε σχέση με το ίδιο το περιβάλλον.

Οι πηγές της φιλελεύθερης και σοσιαλιστικής ιδεολογίας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι βασικώς επτά:

1. Η αποτυχία του ορατικού πατερναλισμού και της καπιταλιστικής οικονομίας, που εδώ μπορούμε να πούμε ότι αυτές εκδηλώνονται και στον τομέα του περιβάλλοντος. Εδώ λειτουργούν ακριβώς οι στερητικές συσσωρεύσεις της κοινωνίας και της ανάπτυξης, αλλά από την άλλη μεριά λειτουργούν και τα περιβαλλοντικά ιριτήρια
2. Οι ιστορικές ιρίσεις σε εθνικό και διεθνές επίπεδο με τις αποδομητικές συγκρούσεις και την απαξίωση της κατεστημένης πολιτικής. Αυτός ο συντελεστής δεν έχει ακόμη λειτουρ-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

γήσει σε σχέση με το περιβάλλον, θα λειτουργήσει στο βαθμό που θα αρχίσουν να εκδηλώνονται με φανερότερο τρόπο οι διενέξεις όπως π.χ. για το νερό, πόρους που είναι αμιγώς περιβαλλοντικοί και όχι όπως το πετρέλαιο που είναι αντιπεριβαλλοντικός πόρος, ενάντιος για τη ζωή της φύσης. Η περίπτωση του τυφώνα που έπληξε την Νέα Ορλεάνη είναι ενδεικτική των αρχικών διαστάσεων τέτοιων προβλημάτων.

3. Οι προσδοκίες ισότητας και καλυτέρευσης. Αυτές θα μπορούσαμε να πούμε ότι λειτουργούν σαν υπονομευτικό στοιχείο για την περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Εδώ πρέπει να βρεθούν υψηλής κλίμακας τεχνικές λύσεις για την ανάπτυξη, ώστε να απαντήσουμε στο πρόβλημα της ανισότητας και της καθυστέρησης, του αποκλεισμού και της σύγκλισης της ποιότητας ζωής και του βιοτικού επιπέδου, αλλά με φιλικά μοντέλα μέσα από το περιβάλλον και με καθεστώς μερισμού.

4. Η πολιτική οργή για τις αδικίες και τις υπερβολές. Αυτή η οργή έχει εκφραστεί και στις διασκέψεις για την περιβαλλοντική διακυβέρνηση με τρόπους βέβαια πιο λιτούς εκεί. Αυτή υπονομεύει την περιβαλλοντική διακυβέρνηση σαφώς

5. Ο πολιτικός φθόνος κυβερνώμενων και απαξιωνομενών, τάξεων και πληθυσμών. Και εδώ έχουμε μια ανάλογη κατάσταση σε σχέση με το θέμα του περιβάλλοντος

6. Η ιδεολογική καλλιέργεια, η προπαγάνδα και το συλλογικό αξιακό σύστημα. Πάνω από όλα η καλλιέργεια των συλλογικοτήτων και η ανάκτηση της συλλογικότητας. Εδώ έχουμε μια συστηματική, προσέγγιση, η οποία είναι αναγκαία για την περιβαλλοντική διακυβέρνηση. Όμως δεν υπάρχει ακόμα αυτό που θα λέγαμε αξιακό φορτίο σε σχέση με το περιβάλλον και την ιδεολογική καλλιέργεια,

7. Το όραμα, η θεωρία και η έκφραση του ιδεολογικού πολιτικού οράματος για απελευθέρωση & οπωσδήποτε για δικαιοσύνη και βιωσιμότητα. Εδώ και πάλι δεν έχουμε μια ολοκλήρω-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ση του αξιακού πλαισίου για το περιβάλλον. Στο όραμα αυτό, υπάρχει μια διάχυση στο κοινό αλλά δεν είναι ακόμη επαρκής. Αυτή η πηγή της ουσιαστικής ιδεολογίας είναι επίσης προωθητική για την περιβαλλοντική διακυβέρνηση.

Αν τώρα προσεγγίσουμε την απαξίωση της φιλελεύθερης και σοσιαλιστικής ιδεολογίας, επίσης θα λέγαμε ότι:

1. Οι αποτυχίες και οι αστοχίες σε αποτελέσματα οικονομικά και διανεμητικά επηρεάζουν και την δυνατότητα προσέγγισης στα θέματα περιβαλλοντικής διακυβέρνησης
2. Ιστορικές κρίσεις δεν έχουμε ακόμη, όμως ήδη έχουμε φτάσει σε προεόρτια ιστορικών κρίσεων σχετικά με το περιβάλλον. Το Τσέρνομπιλ ως παράδειγμα έδειξε μια αδυναμία ενός συστήματος, αποδόμησε σε ένα βαθμό συγκυριακά ένα σύστημα και έδειξε έναν ορίζοντα, μια αναζήτηση στον τομέα του περιβάλλοντος ως κριτήριου ιστορικής αποδοτικότητας.
3. Οι προσδοκίες ανισότητας, διαφοροποίησης και ιδιωτικού κέρδους είναι ένας παράγοντας ο οποίος υπονομεύει πλήρως το περιβάλλον.
4. Η πολιτική οργή για την διαφθορά, την αδικία και την απαξίωση συνδέεται και με την περιβαλλοντική παραβατικότητα, μετά από περιβαλλοντικές καταστροφές που απαξιώνουν υποδομές και ανθρωπογενή συστήματα και οι οποίες προήλθαν σαν αποτέλεσμα της κακής πολιτικής και της διεφθαρμένης διοίκησης..
5. Ο πολιτικός φθόνος για τους κυβερνώντες και την κυρίαρχη τάξη υφίσταται, πλην όμως δεν λειτουργεί ως ένα ηθικό κριτήριο για την περιβαλλοντική διακυβέρνηση και νομιμότητα.
6. Η λογική του πλουτισμού και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, είναι ένα κρίσιμο πεδίο που πρωταρχικά λειτουργεί αποδομητικά.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

7. Το όραμα για ελευθερία, δικαιοσύνη και βιωσιμότητα είναι ένα όραμα που ακόμη δεν είναι επαρκές και βασικά ο ρόλος της βιωσιμότητας είναι εκ των υστέρων και αδύναμα συνακόλουθος. Το αίτημα της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ανάπτυξης ήταν αυτό που είχε ιστορικό βάθος και μεγαλύτερη διάρκεια και προτεραιότητα.

Έτσι λοιπόν, καταλήγουμε στο ότι είμαστε σε ένα κρίσιμο σημείο. Το σημείο αυτό προσφέρεται για την ανάδειξη και την ολοκλήρωση της προοδευτικής περιβαλλοντικής διακυβέρνησης και για την διάχυσή της μέσα από την ενσωμάτωση και από την εξειδίκευση των περιβαλλοντικών πολιτικών στις άλλες θεματικές, τομεακές και γεωγραφικές πολιτικές. Έχουμε λοιπόν την δυνατότητα να δούμε ένα διαφορετικό πολιτικό τοπίο στο οποίο συνεισφέρουν κυρίως τα πολιτικά προτάγματα της πολιτικής στα οποία θα αναφερθούμε τώρα.

Δ. Τα μεγάλα περιβαλλοντικά προτάγματα της πολιτικής της βιώσιμης ανάπτυξης και της ποιότητας ζωής.

Η ανάγκη της βιώσιμης ανάπτυξης και της πράσινης οικονομίας, μας οδηγεί στην αναζήτηση ενός νέου κευνισιανισμού. Αυτός ο κευνισιανισμός αφενός μεν θα λειτουργεί με ισχυρές και υγιείς δομές πράσινης και φιλελεύθερης ανταγωνιστικότητας και από την άλλη μεριά θα διασυνδέεται με ισχυρά εθελοντικά και θεσμικά συστήματα υποστηριζόμενα με εθελοντικές δομές συμβιωτικής συνεργατικότητας και περιβαλλοντικής διακυβέρνησης. Εδώ βέβαια οι συνθήκες ιδιωτικοποίησης και κοινωνικοποίησης θα αλληλενεργούν δημιουργικά στην ανάπτυξη ταυτόχρονα της συμμετοχικότητας και της επιχειρηματικότητας.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η πολιτική αυτή στηρίζεται και υλοποιεί θεμελιώδη προτάγματα, αφενός μεν με δίκαιο τρόπο ολοκληρώνοντας περιβαλλοντικά και κοινωνικά την ανταγωνιστικότητα, με ισχυρή κοινωνική, ιδιωτική και δημόσια επιχειρηματικότητα χωρίς πελατειακή διαφθορά και στρέβλωση, χωρίς θεσμική στρέβλωση της ανταγωνιστικότητας, που αφήνει έξω το περιβαλλοντικό και το κοινωνικό κόστος και της ανταγωνιστικότητας, και η οποία αφετέρου θα λειτουργεί με εμπέδωση και απόδοση καλών πρακτικών.

1. Το πρώτο λοιπόν βήμα, πρόταγμα, αυτής της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης για την βιώσιμη ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής, το πρώτο πρόταγμα της πράσινης οικονομίας, κοινωνίας και πολιτικής, είναι το πρόταγμα της δημοκρατικής και συμμετοχικής διαβούλευσης. Χωρίς αυτή τη συμμετοχική και δημοκρατική διαβούλευση, το περιβάλλον θα λειτουργήσει πολλές φορές σαν παράγοντας ολοκληρωτισμού αλλά και σαν παράγοντας ανισοτήτων. Η διαβούλευση αυτή θα αφορά τις πολιτικές και τη κατανομή του κόστους των πολιτικών αυτών. Το περιβαλλοντικό κόστος είναι ένα ζήτημα το οποίο θα πρέπει να προσεγγιστεί συνολικά από την κοινωνία για να μην λειτουργήσουν οι ανάγκες τις πολιτικής διαχείρισης σαν παράγοντες κυριαρχίας μιας νέας τεχνοκρατίας και μιας νέας εταιρικής και καπιταλιστικής βιομηχανοποίησης.

Πρέπει να γίνουμε σαφέστεροι σε αυτό το σημείο γιατί διαφορετικά θα μετακινήσουμε την σημερινή στρέβλωση της ανταγωνιστικότητας σε μια μελλοντική μορφή της, ενώ παράλληλα θα υπονομεύσουμε την κοινωνική συνοχή και δικαιοσύνη.

Η περιβαλλοντική βέβαια διαβούλευση, πρέπει να είναι αμερόληπτη σε σχέση με στοιχεία που αφορούν επιστημονική γνώση και τεκμηρίωση, να μην υπάγεται δηλαδή σε ένα καθεστώς οικοφοβίας ή οικολαϊκισμού και ακόμη να μην συνδέεται

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

με θέματα που αφορούν την αγοραία πελατειακή διακυβέρνηση.

2. Ούτως ή άλλως για να πραγματωθεί αυτός ο στόχος αλλά και για να υπάρχει αυτή η προσωπική δυνατότητα για πρόσβαση του σύγχρονου ανθρώπου στην ποιότητα ζωής, τίθεται το δεύτερο μεγάλο πρόταγμα, είναι το πρόταγμα της περιβαλλοντικής συνείδησης και ευαισθητοποίησης.

Και η περιβαλλοντική συνείδηση συνδέεται με την ανάγκη να ξαναδούμε τις σχέσεις μας στο πλαίσιο της ζωής, να οδηγηθούμε σε μια νέα και μεγαλύτερη κλίμακα συμπάθειας με τα έμβια όντα και το περιβάλλον και σε μια πιο θεμελιώδη εσωτερίκευση. Σε μια εσωτερικότητα που φιλοσοφεί θεμελιωδώς με μια κοσμοσοφία και βιοσοφία που δεν αποπλανάται καταναλωτικά και εμπορευματικά, και που στέκεται με γνώση, ενδιαφέρον, διάλογο και ευθύνη.

Τα υπόλοιπα οκτώ περιβαλλοντικά προτάγματα, συνθέτουν τη βιώσιμη ανάπτυξη και την ποιότητα ζωής, στον αντικειμενικό σχεδιασμό και την αντικειμενική υλοποίησή τους.

3. Το πρώτο από αυτά περιβαλλοντικό πρόταγμα, είναι το οποίο στην συνέχεια των περιβαλλοντικών προταγμάτων, είναι το πρόταγμα της ευημερίας.

Η ευημερία, διαμορφώνει μια μετατόπιση του ενδιαφέροντος προς την ποιότητα του περιβάλλοντος, αναδεικνύει την ζήτηση του περιβάλλοντος και είναι ένας από τους καθιοριστικούς παράγοντες ανάδειξης των περιβαλλοντικών αξιών. Μέσα από την ευημερία δηλαδή, υπό ορισμένους όρους, είναι ανατροφοδοτούμενη αξιώση η περιβαλλοντική ποιότητα και διαχείριση, συνυφασμένη με στοιχεία της βιώσιμης ανάπτυξης, αλλά ακόμη περισσότερο με στοιχεία ποιότητας ζωής. Εδώ υπάρχει βέβαια και μια ικανέτυπη έκφραση του περιβαλλοντικού αυτού προτάγματος της ευημερίας, καθώς βλέπουμε τους πλούσιους να επιχειρούν να ζήσουν μέσα σε ιδιωτικούς παραδεί-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

σους, παραχαράσσοντας την αδιαιρετότητα της φύσης με αυθαιρετές κατασκευές, μέσα σε δασικές εκτάσεις και σε αιγιαλούς, βλέπουμε ένα εγχείρημα ιδιοποίησης ή ιδιωτικοποίησης της φύσης, που αναδεικνύει βέβαια και το ποια είναι η αξία που αποδίδουμε στη φύση. Οι επιχειρηματίες, οι άνθρωποι του πλούτου και οι ιδιοκτήτες αντιλαμβάνονται τη φύση σαν ιδιωτικό τους αγαθό, λειτουργώντας βέβαια αντιφατικά με αυθαιρετές δράσεις τόσο όσο για την απόλαυση της φύσης, όσο και για την παραγωγή του πλούτου τους.

Σε κάθε περιβαλλοντικό πρόταγμα υπάρχει και μια στρέβλωση και για αυτά που αναφέραμε προηγουμένως όπως στη περιβαλλοντική συνείδηση όπου έχουμε οικοφοβίες, ή μια πολλές φορές επικριτική στάση απέναντι στην παραγωγή του προϊόντος από ανθρώπους που συμμετέχουν στην κατανάλωσή του και που βέβαια αρνούνται να καταβάλλουν το αντίτιμο αυτής της χρήσης του προϊόντος που καταναλώνουν, και της κατανάλωσης, παρά το γεγονός ότι η κύρια πηγή εισοδήματός τους μπορεί να είναι μέσα από τα επαγγέλματα της πόλης χωρίς τα ρίσκα των ασχολιών του αγρού ή του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα.

Αντίστοιχα στην διαβούλευση η στρέβλωση συνδέεται με τον ολοκληρωτισμό με τον λαϊκισμό ή με την επιστημονική αδιαλαξία. Γενικότερα σε κάθε περίπτωση πρέπει να λειτουργεί το πρόταγμα με μια καλή πρακτική, διαφορετικά αποτελεί έναν παράγοντα εκφυλισμού και εκτροπής από την αναγκαιότητα.

4. Το τέταρτο περιβαλλοντικό πρόταγμα είναι το πρόταγμα της περιβαλλοντικής ανάταξης των ζωνών της υπανάπτυξης, της περιβαλλοντικής υποβάθμισης, που είναι αποτέλεσμα μιας αναπτυξιακής και περιβαλλοντικής ζωνοποίησης. Τέτοιες περιπτώσεις έχουμε σε γειτονιές που είναι εισοδηματικά χαμηλής κιλίμακας, σε γειτονιές και περιοχές που φιλοξενούν βαριάς περιβαλλοντικής και κοινωνικής όχλησης δραστηριότητες, όπως

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

π.χ. περιοχές που έχουν βιομηχανίες με έντονη ρύπανση και χωρίς περιβαλλοντική διαχείριση, περιοχές που φιλοξενούν φυλακές και παραβατικές περιθωριακές ομάδες, κ.ο.κ.

Γενικότερα βλέπουμε ότι σε αυτές τις περιοχές, υπάρχει ένας μειωμένος περιβαλλοντικός αυτοσεβασμός και μια μοιρολατρική στάση σε σχέση με την αισθητική και την ποιότητα ζωής του περιβάλλοντος. Μια δίκαιη πολιτική, πρέπει να ενδιαφερθεί ιδιαίτερα για αυτές τις απαζιωμένες περιβαλλοντικά περιοχές, να θεραπεύσει τις περιβαλλοντικές ανισότητες, να δώσει στις τοπικές κοινωνίες τον αυτοσεβασμό τους και να αναδείξει το αισθητικό τους και δημιουργικό δικαίωμα όπως και να άρει τον περιβαλλοντικό αποκλεισμό τους και τον εν γένει αποκλεισμό τους.

5. Το πέμπτο περιβαλλοντικό πρόταγμα, είναι το πρόταγμα της ανταγωνιστικής παραγωγής και της ποιότητας. Πρέπει να βρεθεί ένας τρόπος να συνδυάζει την ανταγωνιστική παραγωγή με τρόπο που να μην δημιουργεί και να μην διευρύνει τις ανισότητες ευκαιριών και δυνατοτήτων, των επιχειρηματικών και εργασιακών, και ταυτόχρονα με τρόπο που να ανταποκρίνεται η ανταγωνιστική παραγωγή στο αίτημα της ποιότητας και στην δημιουργική πρόκληση για την περιβαλλοντική διαχείριση και ποιότητα.

Αυτό είναι ένα ζήτημα που συνδέεται με την εσωτερική ολοκλήρωση των αγορών και της τοπικής ανάπτυξης, συνδέεται με την ανάγκη για την δημιουργία οικονομιών κλίμακας σε σχέση με την ποιότητα και βέβαια με την αντιμετώπιση των εξωτερικών επιβαρύνσεων και οικονομιών με θεσμούς και εθελοντικά συστήματα, με πληροφόρηση και συνεργασία βιώσιμης παραγωγής και κατανάλωσης.

6. Το έκτο περιβαλλοντικό πρόταγμα είναι αυτό της βιωσιμότητας, των φυσικών πόρων και των πρώτων υλών. Είναι εμφανές ότι οι φυσικοί πόροι και οι πρώτες ύλες πρέπει να είναι

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

διασφαλισμένης βιωσιμότητας, τόσο σε σχέση με την βιωσιμότητα του οικοσυστήματος όσο και με την ειδική βιωσιμότητα ενός εκάστοτε πόρου και κάθε πρώτης ύλης. Αυτό είναι ένα πρόταγμα το οποίο στην υλοποίησή του πρέπει να είναι συνυφασμένο τόσο με σημαντικές ρυθμίσεις όσο και με εθελοντικές καλές πρακτικές ώστε να μην έχει επιπτώσεις άμεσες ή μακροχρόνιες και στην οικονομία και στο περιβάλλον η μη εκπλήρωσή του.

7. Το έβδομο περιβαλλοντικό πρόταγμα, είναι το πρόταγμα της προστασίας της βιοποικιλότητας και της πλανητικής ασφάλειας της ζωής. Σε αυτό το πρόταγμα πρέπει να σταθούμε ιδιαίτερα καθώς, η θεμελιώδης αξία της γενετικής παράδοσης και κληρονομιάς, δεν πρέπει να εκτεθεί με μεμφιστοφελικό τρόπο από τους μαθητεύομενους μάγους της βιοτεχνολογίας, σε διακινδύνευση και αφετέρου πρέπει να σταθούμε σε μια πολιτισμική διαλεκτική για κάθε έμβιο ον για το σύνολο της ζωής και την οικουμενικότητά της, συνειδητοποιώντας ακόμη μια φορά πως η γη δεν έχει έξοδο κινδύνου καθώς αποτελεί ένα μακράς πνοής καταφύγιο της ζωής και του πολιτισμού, σχετικά μοναδικό στο εγγύτερο διάστημα.

Η άγνοιά μας σε σχέση με τη γνώση είναι πολύ μεγαλύτερη, και κυρίως δεν γνωρίζουμε τα πραγματικά όρια της άγνοιάς μας, σε σχέση με την πολυπλοκότητα του φαινομένου της ζωής, σε σχέση με την οικολογική και εσωτερική διαλεκτική του γονότυπου, του φαινότυπου και του περιβάλλοντος ή βιοτοπικού συστήματος.

Η διαψευσμότητα των τεχνολογικών προφητειών και βεβαιοτήτων είναι ένα ζήτημα που πρέπει να ξαναμπεί στην συζήτηση όπως παράλληλα πρέπει να ξαναμπεί στην συζήτησή μας και το δικαίωμά μας ιδιαίτερα απέναντι σε πιο ανεπτυγμένες μορφές του ζωικού βασιλείου αλλά και απέναντι στους δομικούς λίθους και τις ανεπτυγμένες μορφές του φυτικού βασιλείου.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

8. Το όγδοο περιβαλλοντικό πρόταγμα, είναι το πρόταγμα της καταναλωτικής προστασίας και της υγείας.

Το περιβαλλοντικό αυτό πρόταγμα της καταναλωτικής προστασίας και της υγείας, έρχεται στο προσκήνιο μέσα από υπερβολές των ΜΜΕ αλλά και μέσα από την αδυναμία των ελεγκτικών αρχών και την αδυναμία του εμπορικού και παραγωγικού συμφέροντος σε σχέση με την ποιότητα και την γνωστοποίησή της στον καταναλωτή, για τα προϊόντα.

Πολλές φορές οι υπηρεσίες αμελούν, αδυνατούν, ή βρίσκονται σε ένα καθεστώς διαφθοράς και διαπλοκής και με μηχανισμούς γραφειουρατίας λειτουργούν παρελκυστικά στην ευθύνη που έχουν απέναντι στο καταναλωτικό κοινό και στον κάθε άνθρωπο.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι μεταξύ και των άλλων χρειάζεται και ένας καταναλωτικός διαφωτισμός, και μία αμοιβαία προσέγγιση της παραγωγικής και της καταναλωτικής ευθύνης, που θα διαμεσολαβείται και από τα ΜΜΕ και από τις υπηρεσίες, με τρόπο ειλικρινή και αποτελεσματικό.

9. Το ένατο περιβαλλοντικό πρόταγμα είναι το πρόταγμα της βιώσιμης χωροταξικής εναρμόνισης και της ανάδειξης των ζωνών συγκριτικού πλεονεκτήματος. Αυτό το πρόταγμα της χωροταξικής εναρμόνισης συνδέεται και με δράσεις που είναι συναφείς με την βιώσιμη παραγωγή και τη διαχείριση της παραγωγικής διαδικασίας όπως π.χ. η εγκατάσταση αιολικών πάρκων και Χ.Υ.Τ.Α που αποτελούν ένα σημείο έντονων προστριβών με τις τοπικές κοινωνίες, και παράλληλα συνδέονται και με τη ζωνοποίηση συγκριτικού οφέλους, και περιβαλλοντικού αλλά και οικονομικά αποδοτικού, για ορισμένες όψεις επιχειρηματικότητας ώστε να σταματήσει αυτή η χαώδης και απαξιωτική ένταξη οικονομικών δραστηριοτήτων σε περιοχές, όπως επίσης και οι αναχρονιστικές πολλές φορές νοοτροπίες τοπικών κοινωνιών που εύκολα θα υιοθετούσαν ουσιαστικής όχλη-

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

σης μονάδες αρκεί να είχαν ένα ισχυρό αποτέλεσμα σε απασχόληση και σε πλούτο αν και μακροχρόνια θα οδηγούσαν σε πτώχευση την περιοχή, ενώ αντίθετα αρνούνται δράσεις που συνδέονται με αληθινή προστασία του περιβάλλοντος και με ανάληψη μιας συμμετοχικής υπεύθυνης στάσης.

10. Τέλος το δέκατο περιβαλλοντικό πρόταγμα, είναι το πρόταγμα της βιώσιμης απασχόλησης, & του βιώσιμου εισοδήματος, ώστε μέσα από την πράσινη απασχόληση να αντιμετωπιστεί η ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η απαξίωση του ανθρώπινου δυναμικού και να δοθούν νέες ευκαιρίες για βιώσιμη ανάπτυξη και ποιότητα ζωής.

Στο πλαίσιο όλων αυτών των περιβαλλοντικών προταγμάτων, πρέπει να ενταχθούν και οι πολιτικές υποδομών και τεχνικών έργων, καθώς δεν μπορεί να διαχωριστεί σίγουρα η σύγχρονη ζωή αλλά ακόμη και η διαχείριση του περιβάλλοντος από υποδομές και τεχνικά έργα.

Προϋπόθεση για αυτή την αρμονική συμβίωση της οικονομικής ανάπτυξης και της περιβαλλοντικής και πολιτισμικής διαχείρισης, είναι η ανάπτυξη ολοκληρωμένης οικονομικής και πολιτιστικής συνέργιας σε κάθε τι, μέσα στην οποία πρέπει να συνεκτιμώνται οι εκροές στην ανάδειξη του κύκλου ζωής, του περιβαλλοντικού, του οικονομικού και του πολιτισμικού για κάθε τι.

Πάνω σε αυτή την προτεινόμενη θεώρηση πρέπει να επεκταθούμε διεξοδικά καθότι τη θεωρούμε σαν το κλειδί για τον μετασχηματισμό της οικονομίας, και για την θεμελιώδη συμφιλίωση της φιλελεύθερης ανταγωνιστικότητας με την συμβιωτική συνεργατικότητα, για την σύζευξη ιδιωτικοποίησης και κοινωνικοποίησης και για την ανάδειξη της δυναμικής της οικείωσης στο σύγχρονο άνθρωπο και στα δίκτυα βιωσιμότητας.

Στα περιβαλλοντικά προτάγματα που προαναφέραμε υπάρχουν και κάποια ζητήματα συναφή με την διεθνή ηθική των

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

κοινωνιών καθώς πολύ εύκολα μέσα από την αναζήτησή τους, την εύκολη αναζήτηση περιβαλλοντικών λύσεων, οι κοινωνίες του ανεπτυγμένου κόσμου (και στο εσωτερικό των χωρών παρατηρείται αυτό εκτεταμένα) εύκολα μπορούν να υιοθετήσουν χρησιμοθριάτα το απαξιωμένο περιθώριο, τις απαξιωμένες περιοχές ως σκουπιδοτενεκέδες της ανάπτυξής τους, με το πρόσχημα ότι ούτως ή άλλως, αδύναμη και απαξιωμένη είναι η ανθρώπινη και περιβαλλοντική υγεία στις υπανάπτυκτες περιοχές.

Αυτό έχει γίνει και σε επίπεδο θεωρητικών αναλύσεων που έχουν δημοσιευθεί σε παγκόσμιας κυκλοφορίας έντυπα, από ακαδημαϊκούς που αποτιμούν διαφορετικά την περιβαλλοντική και οικονομική αξία ζωής, πχ στην Νέα Υόρκη από ότι στις Φαβέλες της Βραζιλίας, όπου το κόστος ζωής παιρνεί αριθμούς και έτσι αποκαλύπτει πόσο απάνθρωπος μπορεί να είναι ο ανεπτυγμένος κόσμος, γιατί το μέτρο της ανθρωπιάς μας ιρίνεται στο πως συμπεριφερόμαστε μακριά από σπίτι μας, ποιες είναι η επιδράσεις μας, οι εξωτερικές επιβαρύνσεις που επιφέρουμε μακριά από εμάς, νοερά, ηθικά και πρακτικά.

Έτσι λοιπόν στην διαβούλευση πρέπει να υπάρχει πάντα η διάσταση της διεθνούς αλληλεγγύης όπου ακριβώς εμπλέκεται το αναπτυξιακό μερίδιο για την παράπλευρη απώλεια, την υπανάπτυξη και τους περιθωριοποιημένους ή απαξιωμένους πληθυσμούς.

Η αλληλεγγύη και ο ανθρωπισμός, έχουν ένα τίμημα το οποίο πρέπει να καταβάλλεται και να μην εκφωνείται, απλώς σαν ρητορική «καλή θέληση» που οδηγεί σίγουρα στην κόλαση.

Τα περιβαλλοντικά προτάγματα ξαναφέρονται στο προσκήνιο την αναπτυξιακή ηθική, την αποτίμηση και την αξιολόγησή της και παράλληλα μας απελευθερώνουν από τον απεμπλουτισμό των αισθήσεων, των συνειδήσεων, και των σχέσεων.

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Βιβλιογραφία

- Αγγελίδης Μανώλης – Κοσμάς Ψυχοαπαίδης «Κείμενα πολιτικής οικονομίας & θεωρίας της πολιτικής» Εκδόσεις «Εξάντας» 1992
- Ακό Πασκάλ «Ιστορία της Οικολογίας». – Εκδόσεις «ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ» 1991
- Βλαβιανού – Αρβανίτη Αγνή - «Βιοπολιτική τόμος I, II, III, στρατηγική των επιχειρήσεων για το βιο-περιβάλλον» «Διεθνής οργάνωση Βιοπολιτικής 1995» <http://www.biopolitics.gr>
- Βλάχου ΑΝ. «Περιβάλλον και φυσικοί πόροι» τόμος Α Εκδόσεις «Κριτική Α.Ε» 2001
- Γρηγορίου Π, Σαμιώτης Γ, Τσάλτας Γ. «Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη/ Νομική και Θεσμική Διάσταση» Εκδόσεις «ΠΑΠΑΖΗΣΗ» 1993
- Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ) «Οι δρόμοι της αειφορίας» Εκδόσεις «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» 2003
- Δευλερής Μ, «Συστηματική Θεωρία» έκδοση : «ANT.N. ΣΑΚΚΟΥΛΑ» 1986
- Δευλερής Μ, «Διοίκηση Συστημάτων» έκδοση: «ANT.N. ΣΑΚΚΟΥΛΑ» 1989
- ΔΙΠΕ «Η βιώσιμη πόλη», Εκδόσεις «Στοχαστής» 2000
- Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jokgen randers «Πέρα από τα όρια» / Οικολογική κίνηση Καλαμάτας 1999.
- Ευρωπαϊκές Κοινότητες «Μειονεκτικές Νησιωτικές Περιοχές» / Οικονομία και κοινωνική συμβουλευτική συνέλευση / ευρωπαϊκές κοινότητες / 1998
- Εγκελμπερ Στραμ «Αλφαριθματάριο της Οικολογίας». Τόμος Α,Β Εκδόσεις «ΑΙΟΛΟΣ» 1986
- Feux Guattari «Οι 3 οικολογίες», Εκδόσεις «Αλεξάνδρεια» 1991
- Environment and Society (International Corderence 8-12 December 1997), Michael J. Scoullos.
- Ελλην.Κέντρο Αναπτυξ.Μελετών «Περιβαλλοντική Κρίση» Εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή» 1993
- Ζήση Ιωάννη «Πράσινο Επιχειρείν» ΥΠΕΧΩΔΕ 2003
- Ζήση Ιωάννη «Οδηγός Διαχείρισης και Ανάδειξης Κοιλάδας Σπερχειού και Μαλιακού Κόλπου» ΥΠΕΧΩΔΕ 2003
- Ζήση Ιωάννη (δημοσιεύσεις):
* «ΑΕΙΦΟΡΙΑ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ» (Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ).ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ 2002 ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ι.ΣΙΔΕΡΗΣ 2004

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

- * «ΓΕΩΡΓΙΑ & ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ» ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ 5/2/2000 ΚΕΝΤΡΟ ΓΑΙΑ ΜΟΥΣΕΙΟ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ
- * «ΔΑΣΗ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ & ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ» ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΠΑΝΔΟΙΚΟ (2001 στη Ρόδο) ΕΚΔΟΣΗ της ΚΕΔΚΕ
- * «ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΤΕΡΕΩΝ ΑΠΟΒΑΤΩΝ» ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΠΑΝΔΟΙΚΟ (2004 στη Τριχωνίδα) ΕΚΔΟΣΗ της ΚΕΔΚΕ
- * «ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΣ – ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ» 2001 ΕΚΔΟΣΗ της ΚΕΔΚΕ
- * «ΠΡΑΣΙΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ» ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΠΑΝΔΟΙΚΟ (2003 στη Σάμο) ΕΚΔΟΣΗ της ΚΕΔΚΕ
- * «ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ & ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ» ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΕΚΔΟΣΕΙΣ Α.Α ΛΙΒΑΝΗ 2003
- Κανελλόπουλος Αθ. «Οικολογία & οικονομική του περιβάλλοντος» Εκδόσεις «Καραμπερόπουλος» 1985
 - Καλλινικάκη Θεανώ (Επιμέλεια) «Σύγχρονη θεωρία της κοινωνικής εργασίας» Εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα» 2000
 - Καλλία Αγγελική- Αντωνίου, «Ελληνική και Κοινοτική νομοθεσία προστασίας περιβάλλοντος έτη 1989-1994», εκδόσεις: «Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας»
 - Κώττη Γ. «Οικονομική της Προστασίας του Περιβάλλοντος» Εκδόσεις «Παπαζήση» 1975
 - Κώττη Γ «Οικολογία και Οικονομία» Εκδόσεις «Παπαζήση» 1994
 - Μάργαρης Ν.Σ «Λαογραφική Οικολογία», Εκδόσεις «ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ» 1991
 - Μπήτρου Γ (επιλογή επιμέλεια) «Μικροοικονομική ανάλυση», τόμος Β εκδόσεις: «Παπαζήση» 1984
 - Μάμφορντ Λ. «Τέχνη και τεχνική» Εκδόσεις Νησίδες, 1997
 - Μάμφορντ Λ. «Οι μεταμορφώσεις του ανθρώπου» Εκδ. Νησίδες, 1998
 - «Οικοτοπία» (περιοδικό), τεύχος 27, Οκτ, Νοεμ, Δεκ, 2003
 - «Οδοδείκτες» (περιοδικό) έτος 2ο, τεύχος 16, Σεπτ, Οκτ, 2003
 - ΠΑΝ.Δ.ΟΙΚ.Ο - ΚΕΔΚΕ (Πρακτικά συνεδρίου στη Σάμο 2003) «Πράσινη επιχειρηματικότητα»
 - Tietenberg Tom «Οικονομική του Περιβάλλοντος και των Φυσικών Πόρων» Α-Β τόμος Εκδόσεις «Gutenberg» 1998/2002
 - Πρακτικά Διημερίδας « Natura Σπερχειού Μαλιακού – Πράσινη Αμφικτυονία » 16-17 Απρ 2004 Λαμία ΥΠΕΧΩΔΕ 2004
 - ΠΑΝ.Δ.ΟΙΚ.Ο «Οικολογικό κίνημα και θεσμοί, πρακτικά» Λαμία 26-28 Νοε'1999
 - Τσάλτας Γ.Ι. – Γρηγορίου Π.Γ. «Κοινοτικές Στρατηγικές για το περιβάλλον»– Εκδόσεις «ΠΑΠΑΖΗΣΗ» 1995
 - Τσέτσης Χρ Σταύρος «Ο Ευρωπαϊκός χώρος στο πέρασμα στον 21^ο αιώνα».– Εκδόσεις «ΠΑΠΑΖΗΣΗ» 2001

ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

- Τρικαλίτη – Παλαιοπόλου – Σταθοπούλου Ρ. Επιστ. επιμέλεια : Σκούλος Μ. «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για Βιώσιμες Πόλεις» 1999
- Τεγκάρη ντε Ζαρντέν «Το Ανθρώπινο φαινόμενο» Εκδόσεις «γερ. αναγνωστιδη»